

Valašsko.35

historie - příroda - lidé - umění - události

prosinec 2015 | 2

Retribuční procesy
Zbrojovka Vsetín
Zdivočelí holubi
Z Meziříčí do La Platy
Zemanská svatba
90 let VMP

Designér I. Jakeš
Malíř I. Hartinger
Proměny zámku
Nová expozice
V době bronzové
Segrado výtvarníkem

vlastivědná revue

Vsetínský zámek

V listopadu letošního roku zpřístupnilo Muzeum regionu Valašsko veřejnosti vsetínský zámek (objekt byl uzavřen 19 měsíců), a to po ukončení rozsáhlé rekonstrukce, na kterou byly vynaloženy investiční i neinvestiční výdaje ve výši 35 mil. Kč. Rekonstrukce řešila tyto vybrané okruhy problémů: zbudování nových depozitárních prostor (s posuvnými regály, klimatizací a zabezpečovacím systémem), odstranění havarijního stavu vybraného majetku (nová elektroinstalace, vnitřní osvětlení, nový kamerový systém, EZS, EPS, stavební úpravy sklepa, hospodářského dvora a balkonu), zvýšení kvality zázemí pro návštěvníky (rekonstrukce sociálního zařízení, úprava vstupních a odpočinkových prostor, vybudování nového gastrozařízení, úprava Mramorového sálu – zbudování klimatizace, nového osvětlení, ozvučení a pódia) a realizace nových expozic a krátkodobých výstavních prostor.

Cílem rekonstrukce nebylo jen zvýšit komfort pro návštěvníky muzea, ale hlavně představit co nejširšímu okruhu veřejnosti víceoborovou muzejní expozici se zaměřením na události a osobnosti Valašska, průmyslovou a uměleckoprůmyslovou tradici a lidové zvyky v souladu s profilací muzea. Základním architektonickým prvkem expozice je instalace předstěn z velkoplošných materiálů opatřených zabudovanými vitrínami. Expozice využívají kromě prezentace sbírkových předmětů muzea moderní technologie, scénické instalace a interaktivní prvky za účelem zážitkového zprostředkování nabízených témat. Jak se nám to podařilo, posuďte sami.

Vážení čtenáři časopisu Valašsko, vlastivědná revue, chtěl bych Vám poděkovat za dosavadní přízeň a srdečně Vás pozvat k návštěvě vsetínského zámku, který svým pojetím a rozmanitostí, odborností a zážitkovým potenciálem plní funkci nejen kulturního centra města, ale i širšího regionu Valašsko.

Tomáš Vitásek, ředitel Muzea regionu Valašsko

(Foto M. Oštdal)

■ Mramorový sál po rekonstrukci

■ Z nové expozice Živá paměť regionu – krajinný model údolí Bečvy s možností pouštění si modelů plůtí

■ Zázemí pro gastro služby

Milí čtenáři,

po několika uplynulých číslech Valašska – vlastivědné revue, která se nesla na vlně narozeninových výročí, se můžeme pochlubit, že i letos máme co oslavovat. Poté, co jsme si v roce 2014 připomněli trojnásobné muzejní narozeniny (valašsko-meziříčské muzeum slavilo 130 let, vsetínské oslavilo devadesátiny a od roku 1964 jsou obě muzea sloučena v jednu instituci), oslavila letos své pětadesátiny i vsetínská hvězdárna. Vsetínské muzeum dostalo navíc loni k narozeninám od svého zřizovatele finance na rekonstrukci vsetínského zámku – do jeho zmodernizovaných prostor a zbrusu nových expozic můžete zavítat od letošního podzimu. Kdyby se Vám ale toho náhodou zdálo málo, tak připravujeme ještě jednu krásnou muzejní novinku. Jakou? Od příštího roku se můžete těšit na nový muzejní časopis! Vlastně staronový – Muzeum regionu Valašsko se totiž pracovníě spojilo s Muzeem jihovýchodní Moravy ve Zlíně a společně začnou opět vydávat časopis Acta Musaealia. Navážeme tak na úspěšnou spolupráci obou muzeí, která již od roku 2010 vydávají přírodovědné recenzované periodikum Acta Carpathica Occidentalis. Do rádků časopisu Acta Musaealia, kterému familiérně říkáme Amus, se, jak pevně doufáme, s potěšením začnete i Vy. Kromě ryze odborných příspěvků a studií s muzejní, historickou, uměnovědnou, archeologickou či etnografickou tematikou se můžete těšit i na aktuální společenskovední témata a události, a to nejen z Valašska, ale z celého širšího regionu. Mimoto pro Vás stále budeme vydávat i popularizační časopis, který právě držíte v rukou – Valašsko. Našemu novému muzejnímu počínu tak přejeme dlouhý spokojený život a ať si najde cestu i do Vaší knihovničky!

Mgr. Ivana Ostránská, historik muzea

Valašsko.35

VALAŠSKO – vlastivědná revue (historie-příroda-lidé-umění-události)

Vydává Muzeum regionu Valašsko, přisp. org.; IČ 00098574

Adresa redakce: Muzeum regionu Valašsko, Horní nám. 2, 755 01 Vsetín, tel.: 571 411 690, mehesova@muzeumvalassko.cz

Odpovědný a výkonný redaktor: Mgr. Olga Mehešová

Technický redaktor: Mgr. Ivana Ostránská

Výtvarný redaktor: Břetislav Vašek

Redakční rada: PhDr. Tomáš Baletka, Ph.D., Mgr. Radek Bryol, PhDr. Daniel Drápala, Ph.D., PhDr. Zdeněk Fišer, Mgr. Jaroslav Kneisl, PhDr. Dalibor Malina, Mgr. Václav Michalička, Ph.D., PhDr. Tomáš Mikulaščík, Mgr. Petr Odehnal, Ph.D., RNDr. Lukáš Spitzer, Ph.D., Eva Urbachová

Fotograf: Milan Ošťádal

Grafická příprava pro tisk: Břetislav Vašek, Karlova 1727, 756 61 Rožnov p. R.

Jazyková korektorka: Mgr. Jitka Slezáková, Ph.D.

Tisk: Grafia Nova, s.r.o., Zašová

35. číslo (prosinec 2015/2) vychází 13. prosince 2015 v nákladu 650 výtisků

Vychází 2x ročně

Distribuce: zámek Kinských ve Valašském Meziříčí a zámek v Lešné u Val. Meziříčí, knihkupectví Kalouš ve Vsetíně, knihkupectví Bureš ve Valašských Kloboukách, Informační centra ve Velkých Karlovicích, na Soláni (Zvonice), v Karlovině a ve Vsetíně

ISSN 1212-3382, MK ČR E 13226

Za věcný obsah dodaných příspěvků odpovídají autoři, kteří si nečiní nároky na autorský honorář. Redakce si vyhrazuje právo v případě potřeby příspěvky krátiť. Bez svolení redakce není možno dále veřejně šířit zde publikované materiály ani jejich části.

obsah

Obsah, tiráž, úvodník (Ivana Ostránská)

Poetické dílo Jany Baletkové (Dalibor Malina)

Čím je pro mne Valašsko? (PhDr. Romana Habartová, Lenka Macečková)

■ historie

Retribuční procesy a Valašsko I. (Tomáš Baletka)

Poslední dny 2. světové války na Pulčinách (Ludmila Vráželová)

Zbrojovka Vsetín po skončení druhé světové války a v poulnorovém období (David Kostka)

■ příroda

Zdivočelí domácí holubi ve městech – jejich biologie, početnost, možná rizika a prevence (Karel Pavelka)

Planetka Emilbrezina (Ladislav Štěpánek)

Paleontolog Vladimír Kalabis (Kateřina Janíčková)

■ lidé a společnost

Z Valašského Meziříčí do La Platy – Jihoamerické putování dr. Ferdinanda Hýži (Lukáš Perutka)

Učitel Antonín Trampota – 100. výročí narození (Marie Mikulcová)

Můj bratr, lékař Petr Klement (Marie Hrnčová)

Valašské ořechy – Rozhovor s architektem Milanem Podzemným (Ivana Ostránská)

■ lidová kultura a folklor

Devadesát let Valašského muzea v přírodě (Radek Bryol)

Zemanská svatba hrozenkovská na slavnostech Valašský rok 1925 v Rožnově pod Radhoštěm (Petr Lidák)

O muzejní práci a životním poslání – Rozhovor s etnografkou Marií Brandstetetrovou u příležitosti jejího životního jubilea (Miroslav Válka)

Mistr tradiční rukodělné výroby Zlínského kraje a oceněná Lenka Macečková (Romana Habartová)

Člověk a dřevo – 100. výročí narození řezbáře Michala Žitníka (Marie Mikulcová)

Odešel člověk širokého rozhledu – zemřel Ladislav Buzek (Hana Jabůrková)

Odešli jaseňeční muzikanti Stanislav Tomanec a Břetislav Rokyta (Jaroslav Kneisl)

Muzejní zpěvníček ***** Polepšené písničky Ludvíka Vaculíka (Jaroslav Kneisl)

Folklorní momentky ***** Rožnovské slavnosti 2015 – V dobrém zme sa zešli (Jaroslav Kneisl)

Na besedě ***** Nářeční ukázky z Nedašova – Zpracování lnu a konopí (Hana Goláňová)

■ umění a průmysl

Průmyslový design Ivana Jakeše (Kamila Valoušková)

Malíř Ilja Hartinger a vsetínské muzeum (Olga Mehešová)

Fotograf Zdeněk Hartinger – nositel Ceny města Vsetína (Milan Ošťádal)

Zachyceno objektivem ***** Proměny vsetínského zámku (Pavel Mašláš)

■ události

Nová expozice ve vsetínském muzeu (Olga Mehešová – Pavel Mašláš – Milada Fohlerová)

Odhalení náhrobku Josefa Sousedíka (Olga Mehešová)

Pozvánky ***** K legendám Soláně (Dalibor Malina)

Navštivte Galerii Muzea sklářství v Karlovině (Lenka Denkoc)

Ocelová křídla nad Valašskem (Samuel Španihel)

Z publikací ***** Z Rožnovských malých tisků (Jiří Langer)

Škola a muzeum ***** Narcis jako symbol žluté židovské hvězdy (Jaroslava Ševčíková)

Vzděláváme multimediálně, interaktivně a efektivně (Jan Husák)

Putování po Valašsku na konci doby bronzové II. (Samuel Španihel)

Příroda s prožitkem ***** Když se hory modrají haferami (Bohdana Šimčíková)

Poděkování za finanční dar (Tomáš Vítasek)

Obálka

Navštivte ***** Vsetínský zámek po rekonstrukci (Tomáš Vítasek)

Vateléru ***** František Segrado (Olga Mehešová)

Za tajemstvím depozitářů ***** Úvodové plachty (Milada Fohlerová)

Foto na titulní straně obálky

Nevěsta na Hrozenkovské svatbě na Valašském roce 2015 (Fotoarchiv VMP Rožnov p. R.)

Parník Alcantara v Rio de Janeiru (ZDROJ: Kenneth Shoesmith, wikipedia.org.)

Návrh romantizující přestavby vsetínského zámku po roce 1915 (Fotoarchiv MRV, Vsetín)

Z tvorby Františka Segrada (Foto Milan Ošťádal)

I. Hartinger: Valašská zima, 1996, kvaš (repro Malíř a grafik Ilja Hartinger, 2005)

Jana Baletková

*Ovce, ovečko, ovce,
kde je konec tvé pastvy, kde
začátek?
odpradávná putuješ
ohradami,
i těmi, které už dávno nejsou.*

*Ovce, jehňátko, ovce,
hebká vlněná příze tvé srsti
na nebi kouzlí
mrak.*

*„Ve své práci,
když maluju
abstraktní obraz,
se držím své vnitřní
mřížky, toho, jak to
má být uděláno,
svých zažitých,
vrozených
automatismů.
Zároveň se pokouším
narušit je. Sama sebe
překvapit. Jako bych
malovala a byla dítě.“
(Jana Baletková)*

Jana Baletková (1983) je vsetínská rodačka, ve Vsetíně vyrůstala a žije. Obchodní akademii absolvovala ve Valašském Meziříčí, nyní studuje na Fakultě umění Ostravské univerzity v ateliéru kresby. Skutečnost, která ji obklopuje, vnímá v celcích i detailech velmi intenzivně. Snaží se proniknout k podstatě reality, odkrýt otevřenou, svobodnou lidskou zkušenost a stopu, kterou v člověku zanechala. S velkým pochopením, porozuměním a invencí je interpretuje výtvarně. V jejím originálním uměleckém projevu, především v kresbě a malbě, zaznívají její tichý a skromný pohyb valašskou krajinou a ozvěny dialogů, které vede s prostými lidmi, kteří ji obývají. Mladá výtvarnice se navíc pokouší transformovat své křehké životní zážitky do krátkých poetických textů, které se stávají doprovodem jejích cest, orientačními body určujícími směr jejich pokračování a svědectvím jejich smyslu.

Svou tvorbu představila v galerii V Poschodí knihkupectví Malina ve Vsetíně (*Dotýkání barvou, tvarem a básní*, 2013), v baru Naproti v Ostravě (*Mezi větrem a zemí*, 2014), svou poezii četla na bluesovém večeru *Epitaf Josefa Streichela* (2013) a na *Večeru ostravských básnířek* (2014).

Dalibor Malina

čím je pro mne Valašsko?

Bc. Lenka MACEČKOVÁ

zdravotní sestra,
nositelka titulu Mistr tradiční rukodělné
výroby Zlínského kraje za rok 2015

*„Všelijak sa v knížkách vyprávjalo,
že sme u nás taci zaostali,
vedomosti, že zme měli málo,
tištěného, že zme ani nepoznali.*

*Valašsko, že k všeckému je hlúpe,
nájrači, že v gořalce sa kúpe.
S pokrokom, že ide dycky s rakem,
nic dopředu, pořád' enom zpátkem!”*

(Z básně Pravda o Valachoch od Josefa Kašpara Vrchovského)

Dovoľte mně, abych přerušila tok slov básníka. Tolik bylo napsáno i zveršováno o kousku naší rodné země! Kolik fotografií, obrazů i jiných uměleckých zobrazení Valašska našlo své obdivovatele v celém světě! Jsme okouzleni přírodou, která nás obklopuje, a s dostupností záznamové techniky se předháníme o nejzajímavější fotografii, nejpoetičtější snímek rozmarů nejen počasí, ale i zobrazení opravdového života zdejších lidí. Každé roční období přináší svou barvu. Jaro je typické svou svěží zelení a žlutí pampelišek, petrkličů a jednou za čas „prášící hory“ pokrývají pylem celou oblast. Léto, když je horké, má nejužasnější škálu žluté, oranžové až červené barvy východu a západu slunce. V letních bouřkách se od obzoru k obzoru na obloze rozprostírá duha a její barvy jsou pak rozházeny po loukách a pasekách jako korálky. Můžeme je sbírat nebo jen pozorovat v květech vonících bylinek, lučních a lesních plodech, obdivovat na krovkách brouků, křídlech motýlů, ptáků nebo jiných, mnohdy vzácných živočichů. Když zaprší, těšíme se na procházky v lesích po mechových polštářích a kobercích z jehličí a mnozí z nás doufají, že najdou ty nejkrásnější hříbky. Vzduch je svěží, voňavý a ticho tlačí do uší. Podzim hraje všemi barvami v plochách porostu. Prodlužují se stíny a ovoce ohýbá stromy. Všichni máme plno práce se sklízí a přípravou na zimu. Zvuk kotoučových pil se nese celým údolím. Zimní bílá pokrývka halí krajinu třeba jen na několik dnů. Období chladna a mrazů nás nutí vytáhnout kožichy a dobře zaopatřit nohy. Vánoční čas je pro nás setkávání s blízkými a přáteli, je čas na koledy a rozjímání. Vzpomínáme na ty, co tu nejsou. Na lidi našim srdcím blízké, jež zde pobývali, něco udělali a znamenali třeba nejenom pro nás samé.

Všechno má svůj čas. Přesně ohraničeno nebývá střídání ročních období nebo vědecký pokrok. Naproti tomu lidský věk je přesně vymezen a definitivní je pro ty, kteří již nejsou mezi námi.

Ó Valašsko, kolik úžasných, vzdělaných a dobrých lidí jsi mělo! Kolik důležitých, zajímavých a významných věcí a skutků udělali. Musíme obdivovat, co dobrého po nich zůstalo. Nezapomínáme tvé nářečí, písně a tance, které učíme i naše děti. Připomínáme si zvyky a tradice. Přitom nezaostáváme a přizpůsobujeme se moderní době. Abys ty, Valašsko naše, bylo tak pěkné a stále malebné a plné života tvých Valachů a Valašek. Aby v tom čase přišli naši potomci cítili jako já, že jsi krajem rodným a mohli být hrdí na bohatství přírody i vytvořené lidmi. A pokud nemohou žít právě tady, aby tě rádi a s láskou navštěvovali.

V Novém Hrozenkově 16. září 2015

Lenka Macečková

PhDr. Romana HABARTOVÁ

vedoucí Odboru kultury a památkové péče
Krajského úřadu Zlínského kraje

Valašsko je pro mne svébytným jedinečným regionem, kam ráda a často přijíždím. Nejen proto, že zde žije velká část naší rodiny a že právě tady mám spoustu přátel.

Fascinuje mne rázovitost zdejší horské krajiny s lesním porostem, v níž nacházím tolik potřebný prostor k čerpání energie a k přemýšlení. V ní mne nikdy nepřestanou zajímat tradiční lidové stavby – obyčejná skromná obydlí, hospodářské i sakrální objekty, které upozorňují na zdejší lid a jejich charakter.

Valašsko prozrazuje, že je krajem, kterému se ti, kteří sem doputovali a chtěli si jej podmanit, museli přizpůsobit. Valašsko zůstává krajem těžké práce a upracovaných rukou, tvrdých i horkých hlav současně, v kontrastu s velkým dobrým srdcem a pohostinností.

Valašsko je také krajem živé víry. Zdejší lidé se zde málokdy odkláníjí i od těch nejzákladnějších hodnot, kterým navykli a které jimi odžitá léta a zkušenosti prověřily, že jsou správné.

Osobně vnímám a cítím, že se mi tu lépe či svobodněji dýchá, že zde čas plyne zvláště, volnějším tempem, a v něm možná lidé pečlivěji zvažují a lépe vyhodnocují, že honba za pokrokem (ve smyslu jakéhosi kráčení „za lepší společnosti“) ve skutečnosti nemusí přinášet jen prospěch.

Správná míra konzervatismu a úcta k tradicím – to je to, co je možné z mého pohledu označit za bohatství Valašska. Jak Valaši sami na příkladech v toku dějin ukázali, za svou pravdu a touhu uchovat dědictví otců byli ochotni se postavit i za cenu nemalých ztrát a velkých bolestí. Jejich příklad tak může být vzorem pro nás a generace následující.

Takové je pro mne Valašsko!

Ve Zlíně 7. října 2015

Romana Habartová

Retribuční procesy a Valašsko

Tomáš Baletka

Latinské slovo *retributio* má, jak už to bývá, několik významů. Kromě „odplaty“, „odčinění“ může znamenat také „odměnu“, „náhradu“ či „vrácení“. Po osvobození Československa v květnu 1945 bylo veřejným zájmem vyšetření a potrestání když už ne všech, tak alespoň těch nejzávažnějších a nejkřiklavějších zločinů, jichž se v Československu nacisté a jejich přísluhovači dopustili. Že zločiny nacistů nesmí zůstat nepotrestány, proklamovali představitelé exilové vlády už od října 1941, kdy začaly první masové popravy po nástupu R. Heydricha do funkce zastupujícího říšského protektora, a pregnančně to vyjádřil E. Beneš po vypálení Lidic. „*Za všechno to budou se zodpovídat a pykat!*“ Od roku 1942 se nejruznější vládní komise zabývaly tvorbou retribučních zákonných předpisů, o nichž následně jednala exilová vláda. Otázkou potrestání válečných zločinců se také zabývala v únoru 1945 konference vedoucích představitelů spojeneckých mocností v Jaltě. Do procesu tvorby retribučních předpisů zasahovalo rovněž exilové vedení KSČ v Moskvě, které mělo připravený vlastní návrh retribučního dekretu již v lednu 1943. Mnohé z komunistických návrhů se pak dostaly jak do prezidentských dekretů, tak do vládního programu.¹

Dekrety prezidenta Beneše týkající se potrestání válečných zločinů byly vydány 19. června 1945 a vyhlášeny 9. července 1945 jako č. 16, 17 a 18 ve Sbírce zákonů a nařízení. Bylo nařízeno potrestání válečných zločinů, „*kterých se dopustili nacisté a jejich zrádní spoluvníci na Československu.*“² Vydané předpisy byly nicméně později dále upravovány. Trestání těchto zločinů měly na starosti Mimořádné lidové soudy, zřízené zvláště k tomuto účelu u krajských soudů. Jejich působení mělo skončit ke 4. květnu 1947, pak měly vést případně další trestní řízení příslušné krajské soudy. U okresních soudů vznikly vyšetřovací komise, které připravovaly podklady pro zavedení trestního řízení.³ Do vyhledávání nacistických zločinců se ihned po osvobození zapojily všechny bezpečnostní složky obnovené republiky a pochopitelně i ti příslušníci četnictva a policie sdružení nyní ve Sboru národní bezpečnosti, kteří za války s gestapem spolupracovali. Součástí SNB se většinou stali i příslušníci ze zaniklých útvarů bývalé československé tajné policie (STB), která taktéž spolupracovala za okupace s gestapem a v roce 1945 byla obnovena pod zkratkou StB. Za těchto okolností bylo pochopitelně poctivé vyšetřování činnosti gestapa velmi obtížné, ba takřka nemožné.⁴

Na všechny viníky, zejména ty menší, velký retribuční dekret nepamatoval. To bylo ošetřeno dekretem prezidenta republiky č. 138/1945 Sb., publikovaným dne 27. 10. 1945, jemuž se pro odlišení začalo říkat „malý“ retribuční dekret. Méně závažné případy spolupráce s Němci vyšetřovaly

a trestaly trestní nalézací komise zřízené u okresních národních výborů. Jednalo se ponejvíce o trestání občanů, kteří přísluhovali Němcům, zdravili na veřejnosti vztyčenou pravicí, zdobili své byty a okna obrazem Adolfa Hitlera a dopustili se udavačství, pokud tím ovšem nebyla zaviněna ztráta svobody. Promlčecí lhůta byla stanovena na 6 měsíců. Komise shromažďovaly také udání (včetně anonymních) a prováděly jejich šetření. Pokud byl případ závažný, byl postoupen Mimořádnému lidovému soudu.⁵

Provést komplexní inventuru jednotlivých projednávaných případů a pokusit se o celkové zhodnocení je v této fázi výzkumu zatím nemožné. Pro alespoň rámcovou představu si můžeme posloužit několika čísly, která jsou sice exaktní, ale mají pouze ilustrativní povahu. Podle podacího protokolu bylo u trestní nalézací komise při ONV ve Valašském Meziříčí projednáváno v průběhu let 1946–1948 celkem 692 případů, z nichž bylo 315 postoupeno Mimořádnému lidovému soudu v Novém Jičíně, kde bylo soudně projednáno 20 případů, zbytek osvobozen nebo vrácen zpět trestní nalézací komisi k rozhodnutí. Sama trestní nalézací komise odsoudila 145 případů, u většiny projednávaných případů byl vynesena osvobozující rozsudek či zastaveno trestní řízení, přičemž ve 357 případech se tak stalo pro nedosta- tečné prokázání skutkové podstaty provinění.⁶

Na Vsetíně byla ustavena vyšetřovací komise nejprve při lidovém soudu již 18. srpna 1945 (tj. ještě před vydáním malého dekretu) a prošetřovala osoby, které se dopustily provinění proti národní cti a spolupracovaly s Němci.⁷ Podle podacího protokolu trestní nalézací komise při ONV Vsetín bylo v průběhu roku 1946 posouzeno na 779 případů, což přibližně odpovídá počtu osob, s nimž bylo zavedeno řízení (občas byli stíháni manželé, výjimečně skupina osob). V roce 1947 pak komise projednala kolem 607 případů, z nichž mnohé ještě zůstaly nevyřešeny a přecházely do dalšího roku. Většinou se jednalo o provinění proti národní cti, členství ve fašistických organizacích, společenský styk s Němci, podporu nacismu apod.⁸

Velkou pozornost budil především proces se zjištěnými členy vsetínského gestapa.⁹ Veřejnost byla nicméně asi poněkud zklamána, neboť jeden ze zjištěných gestapáků, Karel Dietrich, v letech 1939–1942 vedoucí vsetínských služebny gestapa, vyskočil dne 18. 9. 1946 při výslechu v Ostravě z okna kanceláře ve III. poschodí a pádem na dlažbu Prokešovy ulice si roztrhl lebku. Sebevraždu spáchal po konfrontaci se svědkyní, kterou kdy- si při výslechu týral.¹⁰

Asi vůbec prvním „Valachem“, který stanul počátkem ledna 1946 před Mimořádným lidovým soudem v Novém Jičíně, byl 47letý klempířský dělník Antonín Machala z Valašského Meziříčí. Udal gestapu občana Jaroslava Novotného, jehož obvinil ze styků s partyzány a z činnosti v podzemním hnutí. Novotný byl zatčen a vězněn v koncentračním táboře Oranienburg až do jeho osvobození Rudou armádou. Machalova vina však nebyla svědecky řádně prokázána, a byl proto osvobozen. Žalující Novotný byl totiž v době, kdy mělo k udání dojít, v mírně podnapilém stavu.¹¹

Udavač Josef Ručka z Velkých Karlovic, 50letý dělník, dostal pět let těžkého žaláře. Byl také zbaven občanské cti a trest si měl odpykat v pracovním oddíle.¹² Úředník bývalého Svazu zemědělců a lesníků, 45letý Josef Buček z Valašského Meziříčí, byl odsouzen za svou činnost ve Vlajce k pěti letům těžkého žaláře. Byl zároveň zbaven občanské cti a trest si měl odpykat v pracovním oddíle.¹³

Před soudem stanul také 55letý dělník Michael Randýsek, místní vedoucí Vlajky z Valašské Bystřice, který byl žalován pro propagaci nacismu, udavačství a další delikty. V roce 1940 například udal německé kriminální

policii Julia Románka z Val. Bystřice pro černé porážky a snažil se udat více občanů z Valašské Bystřice pro jejich národní smýšlení. Už od 17. 5. 1945 se nacházel ve vazbě u okresního soudu v Rožnově. Byl však osvobozen a jeho případ byl předán komisi pro ochranu národní cti při ONV ve Val. Meziříčí.¹⁴ Navlas stejně skončil proces s 35letým dělníkem Janem Románkem z téže obce.¹⁵

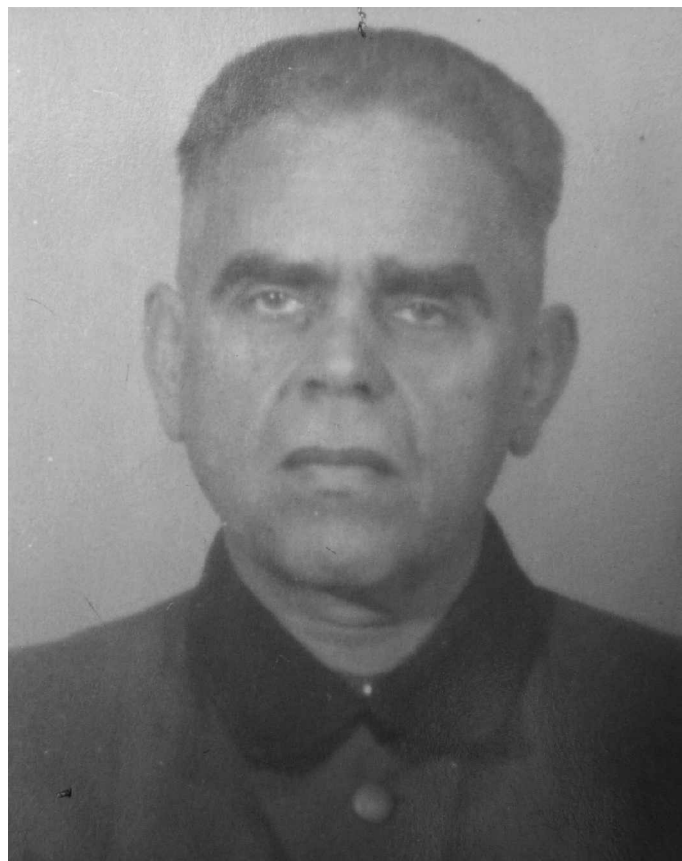
Pro udavačství byl souzen 50letý dělník Adolf Martinec z Nového Hrozenkova. V roce 1944 vhodil do poštovní schránky dva udavačské dopisy adresované pražskému gestapu, v nichž udával svého souseda Pašku z protiněmeckých řečí. Naštěstí pro Pašku zadržel dopisy na hrozenkovské poště při třídění poštovní zřízenec J. Kliment, který oba listy schoval. Martinec kromě toho udal německým finančním strážníkům souseda Františka Kovaříka, že poslouchá cizí rozhlas, třebaže věděl, že udaný nemá ani rádio. Při prohlídce, během níž byl Kovařík ztýrán, bylo Martincovo udání vyvráceno. Před Mimořádným lidovým soudem dostal Martinec 6 let těžkého žaláře, které si měl odpracovat, rovněž měl pozbýt cti a byl mu konfiskován majetek.¹⁶

Počátkem února 1946 přišla řada na Josefa Kawuloka z Val. Meziříčí pro jeho protistátní činnost a udavačství.¹⁷ Před tribunálem stanul tento 35letý Němec českého původu dne 5. 2. 1946. Narodil se v Komorní Lhotce na Těšínsku, což mu nebránilo, aby vstoupil do NSDAP a SA. Svou vinu popíral a uváděl, že k přijetí německého státního občanství a vstupu do německých organizací byl nucen německými úřady, protože jako rodák z Těšínska prý pozbyl v roce 1938 československé státní občanství. Rovněž poukazoval na svou činnost před rokem 1938 a na to, že od roku 1943 se snažil přerušit veškeré styky s Němci a prý pomáhal seč mohl českým lidem. Soud k těmto okolnostem přihlédl a uložil mu trest pěti roků těžkého žaláře.¹⁸

Pro zločin udavačství byl žalován 40letý hostinský Josef Chumchal z Velkých Karlovic. Lidový soud řádně zhodnotil výsledky průvodního řízení a obhajobu obžalovaného a také okolnost, že Chumchal přechovával partyzány a pomáhal českým lidem přes hranice Slovenska. Vyměřil mu proto nejmenší možný trest v délce deseti let těžkého žaláře.¹⁹

V pondělí 11. února 1946 předstoupil před soud 31letý poštovní pomocník František Mizera z Rokytnice-Janišova (čp. 309). Mizera v roce 1942 udal dva neznámé běžence prostřednictvím praktického lékaře MUDr. Jiráka ze Vsetína. Protože další osud obou zadržených nebyl znám, vyměřil soud Mizerovi pouze 5 let těžkého žaláře.²⁰ Dne 15. února 1946 zasedl na lavici obžalovaných Rudolf Kotonský, 56letý závodní hlídač ze Vsetína, jenž byl za členství v SA odsouzen na 5 let.²¹

V pondělí 25. února 1946 projednával novojičínský Mimořádný lidový soud případ, který vzbudil velký zájem. Státní zástupce dr. Vahalík žaloval Jiřího Charváta, 32letého úředníka z Val. Meziříčí, pro zločin udavačství. Charvát působil do roku 1940 u státní policie u pasového oddělení při ostravském policejním ředitelství. Po propuštění odešel do Vsetína, kde našel místo v závodní stráž (Werkschutz) tamní zbrojovky. V té době žila v Poličné židovská rodina Meiselesova, která se po mnichovské dohodě a obsazení pohraničí přistěhovala na Valašsko z Opavska. Charvát se s bratry Meiselesovými seznámil a asi v srpnu 1940 koupil od Bedřicha Meiselesa látky, které měl na skladě, a vyplatil za ně Bedřichu Meiselesovi jen 600 K jako zálohu a zbytek ve výši asi 1 200 K odmítal zaplatit. Charvát byl 17. 4. 1941 zatčen meziříčským četnictvem a dodán do vazby. Při soudním přelíčení u okresního soudu ve Val. Meziříčí příslibil Charvát podáním ruky Bedřichu Meiselesovi, že mu doplatek za odebrané látky po propuštění z vězení vrátí. Státní zastupitelství pak trestní řízení proti Charvátovi zastavilo a v důsledku

Karel Dietrich, nar. 14. 6. 1898 v Pavlově, okr. Mikulov, původně rakouský státní příslušník, kriminální komisař. Šéf vsetínského gestapa v letech 1939–1942, pak u gestapa v Mor. Ostravě, později příležitostně ve Vsetíně zastupoval vedoucího služebny. Člen NSDAP a SS. Po válce vyšetřován také na Vsetíně, kde počátkem ledna 1946 bylo vyhledávací řízení proti němu ukončeno a spisy postoupeny veřejnému žalobci Mimořádného lidového soudu v Novém Jičíně. Byl mj. žalován z toho, že z politického okresu Val. Meziříčí protiprávně uvěznil 8 českých občanů, kteří se z vězení vrátili s podlomeným zdravím. Oběti na životech mu prokázány nebyly. Dne 18. 9. 1946 spáchal v Mor. Ostravě sebevraždu skokem z okna. (ABS Praha; ABS Brno-Kanice)

toho byl Charvát dne 4. 5. 1941 z vazby okresního soudu ve Val. Meziříčí propuštěn. Podle provedeného poválečného šetření upomínal Bedřich Meiseles i jeho sestra Frida Meiselesová Charváta o zaplacení částky 1 200 K, což Charvát odepřel a pohrozil jim, že je udá gestapu a že je nechá zavřít. Krátce po Charvátově pohrůzce dne 24. 5. 1941 byl Bedřich spolu se svými bratry Rudolfem a Josefem zatčen vsetínským gestapem. Dne 9. 6. 1941 byli bratři Meiselesovi převzati brněnským gestapem a odesláni do koncentračního tábora v Osvětimi, kde podlehlí útrapám. Na udavače by se bývalo málem zapomnělo, avšak shodou okolností byla v Terezíně s příslušníky rodiny Meiselesovy vězněna jistá Zdeňka Langrová, která zaslala vyšetřující komisi ve Val. Meziříčí dopis, v němž žádala o potrestání Jiřího Charváta. Před tím, než byla odvečena z Terezína do Osvětimi, prosila ji prý Hilda Meiselesová, matka tří umučených synů, aby Langrová, zůstane-li naživu, oznámila úřadům původce jejich zatčení a postarala se o to, aby viník byl řádně potrestán. V této věci byl vyslechnut také bývalý vsetínský gestapák Karel Schiefermüller, který Charváta usvědčil a potvrdil tak pověsti kolující na Valašsku, že Charvát byl spolupracovníkem gestapa. U soudního přelíčení, když byl Schiefermüller přísležen vyslechnut, však svou dřívější výpověď odvolal a prohlásil, že tak učinil v důsledku psychologického nátlaku. Potvrdil sice, že se s Charvátlem několikrát sešel, ale konfidentem gestapa prý nebyl. Prohlásil nicméně, že Charvát byl shledán jako naprosto spolehlivý, a proto mu byla svěřena funkce ochránce závodu. Schiefermüller

si ani nemohl vzpomenout na to, když k němu na vsetínské gestapo přišla Hilda Meiselesová, aby pustili alespoň jednoho z jejich živitelů rodiny a jak tehdy vytáhl ze stolu motouz a řekl jí: „*Když Vás nemá kdo žít, tu máte provaz a oběste se, nebo si to vyříďte s Charvátém!*“²²

Dne 1. března 1946 byl k věci vyslechnut bývalý šéf vsetínského gestapa Dietrich, který si ale na Charvátův případ nemohl vzpomenout. Velmi trapně působilo prohlášení obžalovaného Charváta, že sdílí společnou místnost s gestapákem Schiefermüllerem (oba byli spolu nějakou dobu na ošetřovně). Vězeňská správa zřejmě nemohla tušit, že Schiefermüller bude jedním z hlavních svědků při Charvátově přelíčení. Nedostavila se ani svědkyně Zdeňka Langrová, která na nátlak Charvátových příbuzných chtěla své udání na Charváta odvolat, neboť nechťeli mít v rodině odsouzeného udavače. Při přelíčení vyšlo zároveň najevo, že Charvát byl členem a funkcionářem Svatoplukových gard a žaloba na něj byla v tomto směru rozšířena. Charvát své členství v této fašistické organizaci popíral a prohlásil, že ho tam nechala asi zapsat jeho manželka. Na svou obhajobu rovněž uváděl, že během svého působení na pasovém oddělení pomohl několika osobám při přechodu hranic, což bylo potvrzeno některými svědeckými výpověďmi.²³ Charvát byl nakonec odsouzen jen na 6 let vězení za udání Karla Pičína, učitelky Milady Šimčíkové a učitele Svatopluka Rašky.²⁴

V souvislosti s případem konfidenta Františka Šmída byl zatčen a dodán do věznice v Novém Jičíně Alois Malina z Choryně, který se Šmídem spolupracoval. Nejvíce jej zatěžovalo to, že se vloudil do odbojové organizace Michala Malíka ve Valašském Meziříčí a celou skupinu vydal do rukou gestapa. Většina členů Malíkovy skupiny byla pozatýkána a v počtu přes 30 osob odvezena do Brna a pak do koncentračního tábora v Mauthausenu, kde byli všichni zplynováni. Proti Malinovi bylo zavedeno rozsáhlé vyšetřování.²⁵

Ve čtvrtek 28. února 1946 se zabýval Mimořádný lidový soud případem 47leté udavačky Albertiny Trčákové, trafikantky a hostinské z Valašského Meziříčí. Soudu předsedal k. r. František Strouhal, veřejným žalobcem byl dr. Rossi. Trčáková pocházela z původně německé, nicméně již počestěné rodiny, její bratr Julius Donáth byl jako známý vsetínský komunistický funkcionář za války vězněn v koncentračním táboře. Jeho sestra však byla z úplně jiného těsta. V roce 1940 se přihlásila k německé národnosti, nechala se rozvést se svým manželem a přihlásila k německé národnosti také své 4 děti. Plně se dala do služeb nacismu a svým chováním a nadřizováním Němcům vzbuzovala všeobecný odpor. Svou averzi vůči všemu českému dala několikrát najevo, vystupovala hrdě nacisticky a zdravila vztyčenou pravíci. Čeští vlastenci se jí vyhýbali a ignorovali ji. Když se 18. října 1940 vraceli v pozdních večerních hodinách ze Sokolovny kolem domku Trčákové na Sokolské třídě studenti Slavoj Blecha, Antonín Libiger a Milan Gavenda, odsoudili několika poznámkami chování Trčákové a ubírali se dále k pomníku T. G. Masaryka, kde slíbili věrnost čsl. republice. Trčáková se plížila za nimi a vyslechla jejich tichý demonstrativní projev. Pak oznámila případ hlídce příslušníků SA. Ti však denunciaci nepřikládali valný význam a postoupili ji místní městské policii, která se věc snažila likvidovat. Na další zákrok Trčákové však byli studenti 29. října téhož roku zatčeni gestapem a uvězněni v Brně. Prošli několika koncentračními tábory a dostali se až do Dachau. Zde byl před zraky svých druhů ubit Libiger, přičemž vražedci se neštíteli poslat příbuzným úmrtní list, v němž jako příčinu smrti označili otevřenou tuberkulosu plic. Zbývající dva studenti jen náhodou ušli jisté smrti a u soudu svědčili proti Trčákové. Ta byla usvědčena také vsetínským gestapákem Schiefermüllerem, který prohlásil, že s ní měl ostrou kontraversi, a protože

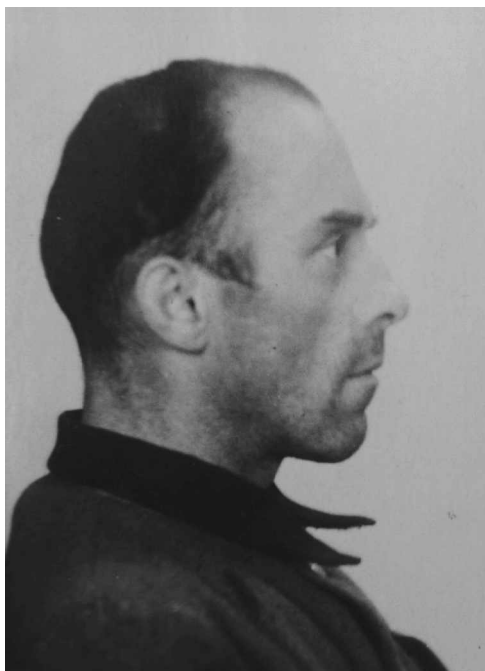
znal její předchozí život a špatnou pověst, řekl jí, aby na gestapo už víckrát nechodila. Soud po krátké poradě vynesl nad Trčákovou rozsudek smrti provazem, jenž byl veřejně vykonán na malém nádvoří věznice krajského soudu v Novém Jičíně ve 14:55 hod.²⁶

Viceprezident krajského soudu V. Tereba předsedal soudnímu řízení s nacistickými činovnými hlavně z Novojičína, projednáván byl ale také případ 56letého hoteliéra Gabriela Böhma ze Vsetína, který se za okupace přihlásil k německé národnosti. V roce 1940 udal Čecha VI. Zimmana pro podezření ze sabotáže, inženýra B. Škrábalu udal gestapo pro protiněmecké smýšlení, ing. Koubka, že nepřispěl na sbírku kovů, třebaže měl na půdě starší lustr, a A. Klimpara udal okresnímu úřadu na Vsetíně pro protiněmecké smýšlení a chování, což vedlo k jejich uvěznění. Za udavačství byl odsouzen do těžkého žaláře na deset roků.²⁷

V březnu se konalo projednávání případu 58letého bývalého kapitána čsl. zpravodajské služby Rudolfa Zerbse z Hranic, který byl za okupace vedoucím pyrotechnické továrny v Jablůnce, kde měl propagovat horlivě nacismus, snažil se zvýšit pracovní výkon a dokonce prý nosil hákový kříž. U lidového soudu byl svědky líčen jako člověk akurátní, uvyklý na pořádek a vojenskou kázeň a jako takový prý prováděl rozkazy svého zaměstnavatele. Protože však svědci mluvili vesměs v jeho prospěch, nenabyl soud přesvědčení o Zerbsově vině, a byl proto osvobozen.²⁸

V roce 1942 byli udáni gestapo pro poslech zahraničního rozhlasu tři členové rodiny Macháňovy z Val. Meziříčí a postaveni před zvláštní německý tribunál v Moravské Ostravě. Miroslav Macháň st. byl odsouzen na 11 měsíců do káznice, jeho manželka dostala 7 měsíců, pouze syn Miroslav byl osvobozen. Starší Macháň strádání nevydržel a po 10 měsících věznění zemřel. Při pátrání po udavači se přišlo na to, že u Macháňů často docházelo k rodinným neshodám a že jejich snacha, 31letá Anna Macháňová, docházela často k bývalé pekařce A. Zvolské, 61leté Němce českého původu, již se svěřovala s různými rodinnými záležitostmi. Jí se patrně zmínila, že její příbuzní poslouchají zahraniční rozhlas, a následkem toho pak měli být tři členové rodiny zatčeni. Zvolská i Macháňová byly u Mimořádného lidového soudu žalovány, ale svou vinu popíraly. Gestapák Schiefermüller byl v této věci také vyslechnut a uvedl, že k udání došlo až ze třetí nebo čtvrté ruky. Svědkyně Venzlová však Zvolskou z udavačství usvědčila a Zvolská byla odsouzena na 10 roků těžkého žaláře, z nichž si pět let měla odpracovat v pracovních oddílech. Byla zbavena občanské cti a její majetek propadl ve prospěch státu. Macháňová byla pro nedostatek důkazů osvobozena.²⁹

Na konci dubna 1946 se zodpovídal před Mimořádným lidovým soudem 37letý soukromý úředník Alois Kupka z Rožnova p. R. Na Valašsko se přistěhoval z Holešova, měl rád bezpracný život a alkohol. Přivydělával si pokoutním písárením, psal totiž za úplatu žádosti různým osobám, které měly být totálně nasazeny na práci do Říše, aby byly z nasazení uvolněny, a díky známosti s úředníky pracovního úřadu ve Val. Meziříčí se mu dařilo četné žádosti kladně vyřídit. V srpnu 1944 však byl Kupka právě pro své pokoutní písárení zatčen gestapem, ale po týdenní vazbě byl propuštěn, snad na příslib, že bude pracovat pro gestapo. Z příkazu gestapa byl určen jako dozorce při prováděných zákopových pracích na Rožnovsku. Často přicházel do styku s lidmi na Bečvách, kde na pasekářích vyzvídal, zda vědí něco o partyzánech a kdo je přechovává. Dovedl být velmi výmluvný a uměl si získat důvěru některých lidí, mimo jiné Jana Chuděje, jehož udal gestapo. Chuděj pak byl týrán a 6 měsíců vězněn. Dále udal Martina Mikoláše Klause, po válce redaktora na ministerstvu informací, který uprchl z transportu, a když se dostal na Valašsko, narazil bohužel na Kupku. Ten mu slíbil, že jej

Karel Schiefermüller, nar. 26. 10. 1907
St. Ulrich, okr. Rohrbach, Horní Rakousy.
Člen NSDAP a SS, kde dosáhl hodnosti
Untersturmführera. Od května 1939 do počátku
prosince 1942 u gestapa Vsetín jako kriminální
asistent, pak přidělen službou v Mor. Ostravě
k protikomunistickému oddělení a od července
1944 působil u řídicí brněnské služebny
gestapa. Známy svou brutální a násilnickou
povahou, mnohokrát týral zatčené a násilím
vynucoval doznání. Účastnil se i hromadných
poprav. Z politického okresu Val. Meziříčí
prokazatelně uvěznil 91 osob české národnosti,
z nichž 40 osob bylo popraveno nebo umučeno
a 51 osob si odpykalo roky vězení v různých
koncentračních táborech. Dne 24. 4. 1947
odsouzen Mimořádným lidovým soudem
v Novém Jičíně k trestu smrti a téhož dne
popraven.
(ABS Praha; ABS Brno-Kanice; ZA Opava,
MLS Nový Jičín, Ls 52/47)

převéde přes hranice, ale místo toho na něj nastražil léčku a vechal jej přímo do náruče gestapu. Kupka se přitom rád vydával za dobrého vlastence a spisovatele. Podvedl rovněž jistého lékárníka v Hulíně, jemuž nabídl vydávání bezcenné brožury a vylákal na něm mnoho tisíc korun. Těsně před osvobozením Kupka z Rožnova zmizel, byl však zajištěn v Jindřichově Hradci a předán do Nového Jičína. Za své činy byl odsouzen k doživotnímu žaláři, z něhož si měl deset roků odpykat v pracovním oddíle, a pozbyl rovněž občanské cti. Ve vazbě dne 1. 9. 1953 zemřel.³⁰

(Pokračování v příštím čísle.)

1 Pro ozřejmení obecných souvislostí možno doporučit knihu BORÁKA, Mečislava. *Spravedlnost podle dekretu. Retribuční soudnictví v Mimořádný lidový soud v Ostravě (1945–1948)*, Ostrava: 1998, z novějších prací pak KUKLÍK, Jan. *Mýty a realita takzvaných Benešových dekretů. Dekrety prezidenta republiky 1940–1945*. Praha: 2002.

2 Dekret prezidenta republiky ze dne 19. 6. 1945 o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech (č. 16/1945 Sb. Sběrka zákonů a nařízení, částka 9, roč. 1945, s. 25–31).

3 Dekret prezidenta republiky ze dne 19. 6. 1945 o Národním soudu (č. 17/1945 Sb. Sběrka zákonů a nařízení, částka 9, roč. 1945, s. 31–33); vládní nařízení č. 18 ze dne 19. 6. 1945, jímž se provádí dekret prezidenta republiky ze dne 19. června 1945, č. 16, Sb., o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech (č. 18/1945 Sb. Sběrka zákonů a nařízení, částka 9, roč. 1945, s. 33–34).

4 Hlavní podíl na vyšetřování gestapáků a členů SD měl bývalý příslušník čsl. tajné policie Vladimír Kohoutek (*1912), který sloužil od 1. 1. 1938 u OZÚs v Užhorodě a v době okupace u kriminálního oddělení ostravského policejního ředitelství, kde měl na svědomí životy několika českých občanů (jedno se o potírání hazardních her, bylo-li takových či jiných případů více, se nepodařilo dosud prokázat). V roce 1945 nastoupil službu u StB v Moravské Ostravě. Vladimír Kohoutek měl významný a dalo by se říci, že rozhodující, podíl na většině nezákonností a politických procesů ve 40. a 50. letech. (ABS Brno-Kanice, Personální spisy příslušníků a zaměstnanců, sign. 4049/12).

5 Dekret prezidenta republiky ze dne 27. října 1945 o trestání některých provinění proti národní cti. Sběrka zákonů a nařízení č. 138/1945, s. 338.

6 SOKa Vsetín, ONV Val. Meziříčí, podací protokol, inv. č. 207.

7 BALETKA, Ladislav. *Vsetín. Město a čas*. Vsetín: 2008, s. 172.

8 SOKa Vsetín, ONV Vsetín, inv. č. 128 (podací protokol PNC 1946–1947); inv. č. 1095, karton 404; Zápisy a jednání TNK I. a II.

9 O nich informoval i místní tisk, např. Nacisté z Valašska v novojičínské věznici. *Nové Kravařsko*, roč. II, č. 2, 11. 1. 1946, s. 2.

10 ZA Opava, Krajský soud Nový Jičín, Tk 590/46, fol. 35r–38r; ABS Praha, Kartotéka válečných zločinců, Archiv MNO, značka spisu 10500, (zápisy ke Karlu Dietrichovi).

11 ABS Praha, O-STB Ostrava, S-4391; tamtéž, S-4710, fol. 106r–117r, 423r–428r. Antonín Machala u soudu rovněž popřel, že by udal gestapu Karla Zezulčíka a Jaroslava Pavlicu, kteří byli 7. 11. 1941 zastřeleni v Brně za činnost v ilegální KSČ. Zprávu o procesu podaly také noviny. Z lidového soudu v Novém Jičíně. *Nové Kravařsko*, roč. II, č. 3, 18. 1. 1946, s. 2.

12 Z lidového soudu v Novém Jičíně. *Nové Kravařsko*, roč. II, č. 3, 18. 1. 1946, s. 2.

13 Zprávu o procesu podal místní tisk. Z lidového soudu v Novém Jičíně. *Nové Kravařsko*, roč. II, č. 3, 18. 1. 1946, s. 2.

14 ABS Praha, O-STB Ostrava, S-4710, fol. 257r–306r; Z lidového soudu v Novém Jičíně. *Nové Kravařsko*, roč. II, č. 4, 25. 1. 1946, s. 1.

15 Z lidového soudu v Novém Jičíně. *Nové Kravařsko*, roč. II, č. 4, 25. 1. 1946, s. 1.

16 Udavač z Valašska. *Nové Kravařsko*, roč. II, č. 4, 25. 1. 1946, s. 2.

17 Z lidového soudu v Novém Jičíně. *Nové Kravařsko*, roč. II, č. 4, 25. 1. 1946, s. 2. ABS Praha, O-STB Ostrava, S-4711, fol. 1r–24r.

18 Z lidového soudu v Novém Jičíně. *Nové Kravařsko*, roč. II, č. 6, 8. 2. 1946, s. 1.

19 Tamtéž.

20 Z lidového soudu v Novém Jičíně. *Nové Kravařsko*, roč. II, č. 7, 15. 2. 1946, s. 1.

21 Tamtéž, s. 2.

22 Z lidového soudu v Novém Jičíně. Případ, který byl postoupen řádnému soudu. *Nové Kravařsko*, roč. II, č. 9, 1. 3. 1946, s. 1.

23 Tamtéž, s. 2.

24 SOKa Vsetín, Sběrka rukopisů, SMUTEK, Josef. *Odboj Valašska a nacistická perzekuce bývalého okresu Valašské Meziříčí*. Valašské Meziříčí: 1968, svazek II, s. 225–226 dále cit. jako SMUTEK).

25 Muž, který poslal na smrt přes 30 lidí. *Nové Kravařsko*, roč. II, č. 9, 1. 3. 1946, s. 3. Protokoly z Malinova vyšetřování jsou soustředěny v objektovém svazku ABS Praha, O-STB Ostrava, S-4713, 265 fol.

26 Z lidového soudu v Novém Jičíně. Případ udavačky Trčalkové. *Nové Kravařsko*, roč. II, č. 10, 8. 3. 1946, s. 2; SMUTEK, svazek II, s. 228; ZA Opava, MLS Nový Jičín, Ls 427/46.

27 Z lidového soudu v Novém Jičíně. *Nové Kravařsko*, roč. II, č. 11, 15. 3. 1946, s. 2.

28 Z lidového soudu v Novém Jičíně. *Nové Kravařsko*, roč. II, č. 12, 22. 3. 1946, s. 2.

29 Z lidového soudu v Novém Jičíně. Dvacet roků udavačce. *Nové Kravařsko*, roč. II, č. 13, 29. 3. 1946, s. 1.

30 Z lidového soudu v Novém Jičíně. *Nové Kravařsko*, roč. II, č. 17, 26. 4. 1946, s. 3. SMUTEK, svazek II, s. 231.

Poslední dny 2. světové války na Pulčinách

Ludmila Vráželová

Letos uplynulo 70 let od konce 2. světové války. Pamětníci odcházejí, mnozí lidé zapomínají... Jako nejstarší žijící rodačka pulčinská a taky kronikářka obce ráda bych všem připomněla ty nejkrutější dny pro naši obec, kdy její osud visel na vlásku a Pulčiny mohly být poslední vypálenou obcí na Hornolidečsku. Po svém návratu z totálního nasazení v Německu jsem se chtěla vrátit zpět do Baťových závodů ve Zlíně, odkud jsem musela nuceně odjet do Německa. Ty však byly téměř zničeny bombardováním, proto jsem nastoupila do vsetínské Zbrojovky, kam jsem od rodičů z Pulčín denně dojížděla. Poslední měsíce a dny války jsem tak prožila doma na Pulčinách.

Pondělí 30. dubna: Ze slovenské strany se víc a více ozývaly výbuchy, dunění a střelba – znamená toho, že se k nám fronta přibližuje. Doufali jsme, že naše malá dědinka stranou hlavní cesty, na kopci a bez silnice, bude ušetřena válečných událostí. Netušili jsme, jak velice jsme se mýlili.

Úterý 1. května: Po celou noc i den se ozývaly rány z děl, kulometů, střelba blížící se fronty. K tomu přibýly detonace, jak fašisté při svém ústupu likvidovali mosty, nadjezdy a jiné objekty, zvláště v Horní Lidči. Pro naše sousední obce bylo úterý posledním dnem německé okupace.

Začínal květen a s ním májové pobožnosti. I když bylo nevlídné počasí, k večeru se sešlo u kapličky hodně občanů i s dětmi. Za zvuků kanonády a detonací jsme se všichni vroucně modlili za ochranu a boží pomoc v této těžké době a s velkými obavami očekávali příští dny.

Středa 2. května: Počasí stále mlhavé, sychravé. Tento den dopoledne byly osvobozeny sousední obce: Horní Lideč, Francova Lhota, Střelná, Študlov, Lačnov i horní polovina Lidečka. O dolní část obce se bojovalo další dny, protože fašisté se opevnili u Čertových skal a bránili postupu oslobozující armády. Sousední obce už slavily a naši obec obsadili ustupující fašisté.

Hned po ránu přijela na Pulčiny kolona Němců, kteří přivezli nášlapné miny. Vojáci se ubytovali ve škole, miny složili v obecním domě vedle školy. Rozešli se po vesnici a žádali jídlo. K nám přišlo pět vojáků a maminka jim dala mléko a chléb. Chovali se slušně, mléko vypili, ale chléb si nevzali, ukázali na děti. Jeden voják se nás snažil upozornit, že budou klást miny, ať nechodíme na pole a ke skalám. Zнала jsem německy, tak jsme se domluvili.

Během dopoledne skupina vojáků sešla cestou od školy kolem našeho domu ke skalám, nesli bedny s minami. Večer se zase touto cestou vraceli do školy. Zahalení v dlouhých strakatých pláštěnkách v tom mlhavém počasí vypadali hrozně, šla z nich hrůza a děs. Odpoledne se nás pár občanů sešlo u kapličky na májovou pobožnost, ale brzy jsme se rozprchli domů, protože Němci začali v dědině střílet. Když jsme s maminkou a sestrou utíkaly kolem školy, tak jeden voják na nás vystřelil, pamatuji, jak nám to hvízdlo kolem uší. Nevím – či nás chtěl jen postrašit nebo opravdu zastřelit.

Večer nás vyděsil kour a plameny nad Lačnovem, nevěděli jsme, co se tam děje, telefony ještě nebyly. Jen jsme tušili, že se tam děje něco hrozného. Byly to Vařákovy paseky.

Zdržovali jsme se doma a večer jsme se odstěhovali do sklepa. Měli jsme už nový zděný domek s větším sklepem. Nastěhovali jsme k nám i sousedku Rozáru Jeřábkovou s babičkou a dětmi. V noci klidně spaly jen děti. Tatínek s dalšími občany z dolního konce obce měli hlídku, sledovali, co se venku děje. Při obchůzce naštěstí narazili na malou skupinku partyzánů, kteří plánovali přepadnout Němce ve škole. To snad ani skuteční partyzáni nebyli, ale pár „potrhých kluků“, kteří si chtěli zahrát na hrdiny. Vůbec je neodradily plameny a dým nad Lačnovem, důkaz toho, jak se Němci mstí při svém útěku. Hlídkujícím občanům se podařilo je přemluvit, po dobrém či zlém je ke škole nepustili, a tak se museli vrátit do Zděchova, odkud přišli.

Hrůza pomyslet, co mohlo následovat. Ve škole plno Němců, v obecním domě hromady min a pár partyzánů proti nim. Určitě by udělali to, čím vyhrožovali, že obec vypálí.

Pulčiny byly v té době skoro celé dřevěné, zděná byla jen škola a tři domky. Z obce by zůstalo jen veliké spáleniště. A co my – občané? Nás by Němci postříleli nebo naházeli do ohně, jak to dělali jinde. Byli bychom v hrozné situaci, protože utéct nebylo kam. Stráně nad Lidečkem poseté kulomety, bojovalo se o Čertovy skály, okraje lesa i našich skal až na Taralky směrem ke Zděchovu zaminovány.

Naši prapředkové byli taky napadáni nepřáteli z Uher, ale bývali na ně upozorňováni strážnými ohni na kopcích, stačili se často i s dobytkem ukrýt v našich skalách, a ty je ochránily. Nám fašisté tuto možnost vzali, když je zaminovali.

Čtvrtek 3. května: Sousední obce už oslavovaly osvobození a my stále s obavami očekávali, co bude s námi. Vojáci po ránu s minami odcházeli ke skalám a k večeru se vraceli zpět do školy. Zatím v obci klid, jen občasná střelba, snad k zastrašení obyvatel. Večer i v noci zase občané měli hlídku, sledovali a hlídali, aby se znovu nevrátili partyzáni, kdyby chtěli přepadnout fašisty ve škole.

Pátek 4. května: Po ránu ještě skupina vojáků s bednami min prošla kolem našeho domu ke skalám, ale brzy po poledni se vraceli do školy. To jsme poznali, že svou práci skončili a snad odejdou. Se strachem jsme očekávali další hodiny, či při svém ústupu nesplní, čím vyhrožovali, a naši obec nevypálí. Následovala pak noc plná strachu a hrůzy, zda dožijeme rána příštího dne. Snad nikdo z občanů nespál a tuto noc nad každou chalupou se jistě vznášelo k nebi plno proseb za ochranu a pomoc boží v těchto těžkých chvílích.

Sobota 5. května: Přežili jsme tuto strašnou noc a ráno nás čekalo převkapaní. Všude klid – ticho. Na stráních nad Lidečkem utichly kulomety,

Zbrojovka Vsetín po skončení druhé světové války a v poúnorovém období

David Kostka

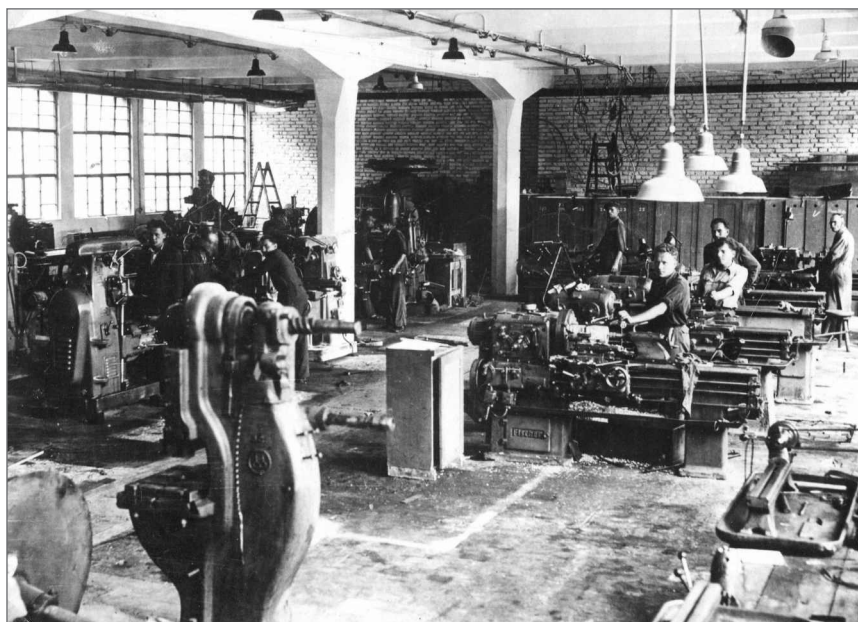
utichla střelba u Čertových skal a v Lomensku. Od nás v noci Němci utekli, jen miny po nich zůstaly.

Brzy po ránu přišli do dědiny od Francovy Lhoty dva partyzáni s jedním sovětským vojákem. Žádná vojenská technika se k nám nedostala kvůli malému průjezdu Pulčinského mostu v Lomensku. A byli jsme taky svobodní – jako poslední obec Hornolidečska.

Co zachránilo naši obec před krutým osudem vypálení? Především sami občané, když zabránili partyzánům přepadnout Němce ve škole. Dále také osvobození Vsetína v pátek odpoledne, fašisté museli změnit směr ústupu, když na Vsetín už nemohli. A svůj podíl měl jistě i rychlý postup osvobozujících armád, ukončení bojů u Čertových skal a v Lomensku. Němci museli z Pulčín utéct, jinak by se přes Lomensko dál nedostali.

Skončila druhá nejstrašnější válka i naše obavy, které byly oprávněné. Po válce se na gestapu ve Vizovicích našel seznam valašských obcí, které pro spolupráci s partyzány měly být 4. května vypáleny (mezi nimi byly také Pulčiny).

Poznámka závěrem: ve sborníku „Valaši, nedajme sa“ (Vsetín, 2015) je na s. 35 nesprávný údaj, který jako pulčinská rodačka a kronikářka musím opravit. Uvádí se zde: „Dílem osudu byla zrada Miroslava Žáčka z Pulčína, díky které bylo na Pulčíně zatčeno 8 osob, Hoždova a členové Kroupovy rodiny a další...“ Zde na obhajobu našich občanů sděluji, že Miroslav Žáček nebyl pulčinský občan, pocházel snad někde ze severní Moravy. Potuloval se po okolních obcích, v některých rodinách i přebýval, pomáhal, a tak si získával důvěru občanů. Když ho jednou při krádeži Němci chytli, začal s nimi spolupracovat a zradil i ty, kteří mu věřili a pomohli. Pulčínští občané partyzánům pomáhali, ale nikdy nezradili.

Výrobní linka ve vsetínské Zbrojovce v roce 1946 (Fotoarchiv MRV, Vsetín, i. č. 3256) ■

Vsetínská Zbrojovka během druhé světové války vyráběla zbraně a munici pro německý Wehrmacht. S blížící se Rudou armádou Němci plánovali vsetínský závod zničit. Díky obětavé snaze partyzánů, kteří v okolí Vsetína operovali, se však právě Sovětská 18. armáda dozvěděla o plánované likvidaci, kterou se jí podařilo zastavit. Přestože nedošlo k úplnému zničení továrny, byla výroba ve Zbrojovce úplně ochromena. Další problém vyvstal v momentě, kdy si Sověti nárokovali vybavení závodu, který považovali za německý. Jen díky schopnostem tehdejšího vedení Zbrojovky se je podařilo přesvědčit, aby se spokojili jen s vybavením a stavbami z doby okupace.

O obnovení výrobní činnosti závodu se měl postarat nový vedoucí orgán – revoluční rada, kterou tvořilo celkem šestnáct osob. Pozici prozatímního ředitele vykonával ing. Voženílek. S využitím městského rozhlasu se měla k zaměstnancům závodu dostat zpráva o nástupu do práce k 15. květnu 1945. V případě, že se pracovník k uvedenému datu nedostavil, byl jeho pracovní úvazek zrušen. Přesto nebyla Zbrojovka provozuschopná, protože dosud nedošlo k opětovnému napojení do elektrické sítě.¹

Největšími škodami byly postiženy zejména mechanické dílny, nářaďovny a sklad munice. Poškozeno bylo také sociální vybavení, nářadí a výrobní stroje. Ke konci války docházelo při expedici i k rozkrádání hotových výrobků. V součtu výše uvedeného závod vyčísлил ztrátu dosahující téměř 70 milionů protektorátních korun a celková ztráta se na konci října 1945 vyšplhala až na částku 485 152 615 protektorátních korun.² Je nutno podotknout, že v celkové ztrátě je zahrnuta i zastavená výroba od konce války do srpna roku 1946.

Dne 11. května vstoupila v platnost vyhláška, která ukončovala pracovní poměr všem německým zaměstnancům. Dále byla ustavena komise určená k vyšetřování míry kolaborace. Jedním z obviněných se stal ing. dr. Alois Sosnar, kterého okamžitě propustili ze závodu, a dalším

**Klubovna učňovského internátu
vsetínské Zbrojovky v Jasenících
po 2. světové válce**
(Fotoarchiv MRV, Vsetín, i. č. 4044)

řízením proti jeho osobě se měl zaobírat Lidový soud. Další bývalý ředitel Gryzbeck byl dopaden při snaze utéct na západ a s dalšími Němci byl posléze internován ve sběrném táboře v Jasenících. Během své internace byli využiti, mimo jiné, i ke stavbě vlečky do závodu.³

Se skončením války došlo k zásadní reorganizaci ve vsetínské Zbrojovce. Jelikož odpadl význam závodu jako zbrojního podniku, velké množství zaměstnanců se obávalo o jeho další fungování. V důsledku toho se rozhodli pro odchod do jiných, převážně průmyslových podniků. Vedení se pokusilo o nábor nových pracovníků v moravských a slovenských školách. Přesto nelze uvedenou akci označovat za úspěšnou. Na konci roku 1945 disponoval závod 4 661 zaměstnanci, což nebyla ani polovina stavu z dubna téhož roku.⁴ V souvislosti se snižujícím se stavem zaměstnanců došlo k většímu začleňování učňů do výroby. Učňovská škola se stejně jako celý závod musela potýkat se snižujícím se zájmem o vyučení.

Relativně velkým problémem se jevila i doprava do závodu. Celkem 22 autobusů nemohlo vystačit, proto byly využívány i nákladní vozy. Dopravě značně ulehčila očekávaná dostavba závodní vlečky, která dokázala ve dvou vlakových soupravách přepravit 1 600 osob.⁵

Výroba v závodě prošla velkými změnami. Hlavním důvodem stavby vsetínské Zbrojovky měla být schopnost produkce zbraní, která však již ztrácela na významu. Díky intervencím na Ministerstvu průmyslu došlo k přípravě nového výrobního plánu. Plán byl rozdělen do skupin skládajících se z výroby komunálního a operačního nářadí, výroby šicích strojů a výroby pletacích strojů. V původních plánech měla být zařazena i výroba součástek do automobilů. K realizaci však nedošlo. Munička vedle dosavadní výroby těžkých a velkých kulometů nově vyráběla i textilní a šicí stroje.⁶

Počet obyvatel města Vsetína po skončení války klesl na 11 900 obyvatel. Přestože zaměstnanců vsetínské Zbrojovky ubývalo, bytová otázka se příliš nelepšila. Obytné kolonie v Panské zahradě a na Trávníkách nemohly uspokojit všechny žadatele. Nedostatek bytů byl problémem již v prvních letech fungování závodu.⁷

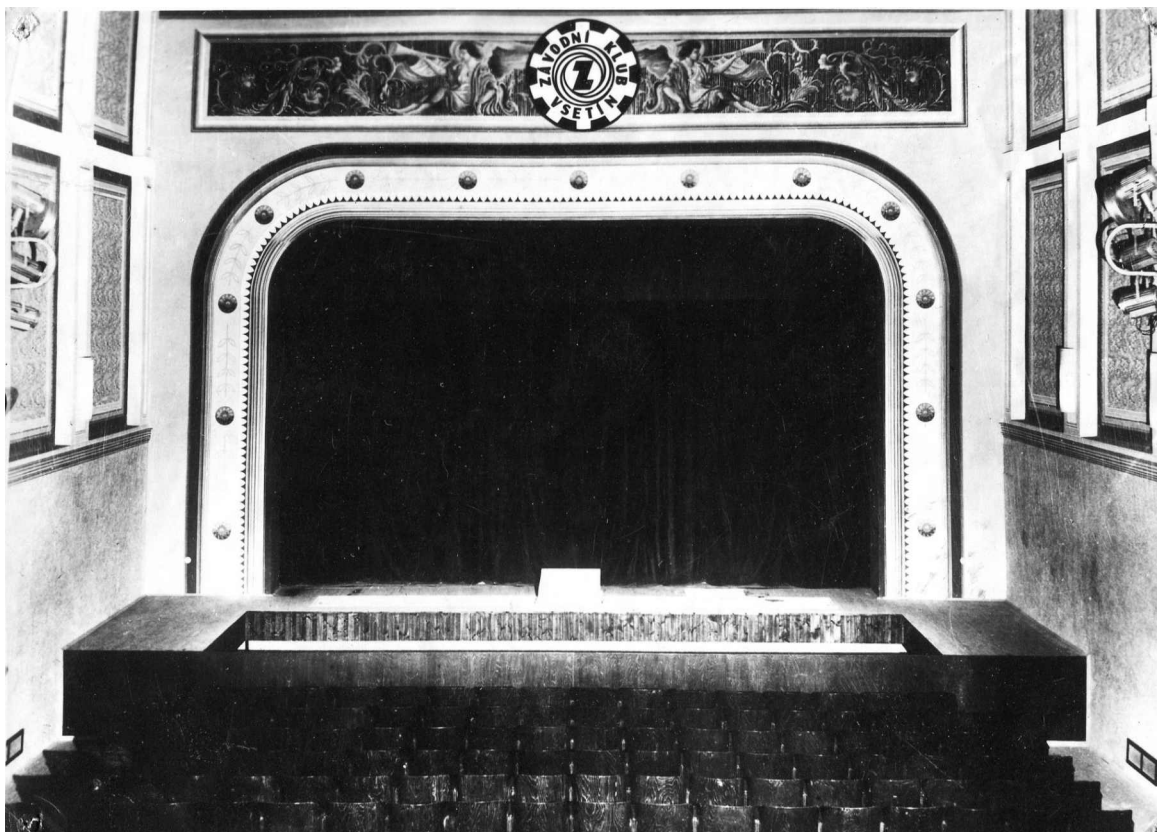
Během okupace se o kulturní dění ve Vsetíně staralo Kulturní sdružení zaměstnanců Zbrojovky. Po válce na ně navázal nově vzniklý *Klub Z.*

Využívalo se divadlo v bývalé Kohnově tovární budově. Kulturní vyžití nabízelo i závodní kino v Jasenících v budově internátu.⁸

Důležitým datem se stal 24. říjen 1945. Podpisem dekretu prezident Československé republiky stvrdil znárodnění dolů a vybraných průmyslových podniků. Mezi nimi byla i Československá zbrojovka Brno, které vsetínská Zbrojovka podléhala. Většina zaměstnanců vsetínského závodu se znárodněním souhlasila. Dne 28. října dokonce došlo k setkání dělníků z průmyslových podniků ve Vsetíně na náměstí Horního města.⁹ Vzhledem ke změnám, které dekret vyvolal, se vsetínský závod stal druhým největším závodem v hierarchii nově vzniklého národního podniku Zbrojovka Brno. V roce 1947 uvedený národní podnik sdružoval celkem 36 závodů. Ve stejné době pozici podnikového ředitele ve vsetínské Zbrojovce zastával ing. Konstantin Chrást.

Jak již bylo zmíněno, výroba nyní měla za úkol soustředit se zejména na mírovou produkci. Nově zřízené provozy šicích a tkalcovských strojů odváděly dobré výsledky. Zde lze vyzvednout tkalcovský stav značky *Hrdina*, jehož licenci Zbrojovka Brno získala na podzim roku 1946. Již na počátku téhož roku došlo k propagaci nově zavedených výrobků v ředitelské vile, kde byla uspořádána výstava. Podnik se také více otevřel veřejnosti prostřednictvím tzv. dnů otevřených dveří. Výrobní plány notně ovlivnil dvouletý plán, který byl poprvé veřejně představen v Rudém právu 21. května 1946. Plán si dával za cíl zvýšení schopnosti výroby průmyslových podniků o 10 % nad předválečný stav.¹⁰ Ve vsetínské Zbrojovce byly jako hlavní výrobky určeny dojičky a šicí stroje. Dojičky produkovala vsetínská Zbrojovka jako jediný podnik v Československu.¹¹ Do té doby hojně vyráběné vrtáky a tkalcovské stroje v plánu figurovaly ve skupině ostatní výroby. Výroba zbraní se v první fázi potýkala s problémy souvisejícími s dodávkou materiálu. Hlavním článkem nadále zůstávaly těžké kulomety vz. 37, dále také součástky do velkých kulometů.

V únoru roku 1948 začaly vznikat Lidové milice, do kterých vstupovali i členové závodních milicí vsetínské Zbrojovky. Dne 24. února 1948 došlo k jednohodinové generální stávce. Hned následující den byl ustaven akční výbor, který měl za úkol prověrku zaměstnanců z hlediska politického práci.¹²

■ Divadlo „Z“ (s kapacitou 540 míst) zbudované v bývalé Kohnově továrně na Trávníkách z iniciativy Divadelního odboru Kulturního sdružení zaměstnanců Zbrojovky (Fotoarchiv MRV, Vsetín, i. č. 4396)

přesvědčení. Odpůrcům nového režimu byl ukončen pracovní poměr a poté došlo k jejich přeřazení do menších průmyslových podniků v blízkosti Vsetína. Dokonce došlo k sesazení několika vedoucích úředníků a k jejich převedení na manuální práci.¹²

Po událostech v únoru 1948 byly znárodnovány další menší podniky, které vytvořily národní podniky čítající velké množství přidružených závodů. Nutně proto muselo dojít k decentralizaci, která přenesla v červenci roku 1949 pravomoci podnikového ústředí na jednotlivé závody. Během roku 1949 vsetínská Zbrojovka střídala oficiální názvy. Nakonec bylo rozhodnuto o názvu *Zbrojovka Vsetín, národní podnik*. Vsetínské Zbrojovce byly nově podřízeny závody v Bohuslavicích nad Vlárí, Bojkovicích a Jablůnce. V roce 1953 se základním závodem stal závod v Bohuslavicích nad Vlárí, o rok později ho následoval závod v Bojkovicích.¹³

Do konce roku 1955 se na pozici ředitele vystřídal celkem čtyři osoby. Po únoru 1948 byl potvrzen v pozici podnikového ředitele ing. Konstantin Chrást. Změna nastala v roce 1951, kdy na pozici ředitele nastoupil Václav Strakoš, který však již následujícího roku odešel pracovat na Ministerstvo všeobecného strojírenství. Dalším ředitelem se stal Ludvík Mítek, který předtím zastával funkci vedoucího výroby munice. Dne 5. června však po dlouhé nemoci zemřel a vsetínská Zbrojovka neměla ředitele až do 31. srpna, kdy na tuto pozici nastoupil tehdejší hlavní inženýr Karel Hoplíček.¹⁴

Dne 27. října 1948 přijalo Národní shromáždění nový pětiletý hospodářský plán na léta 1949–1953. Ve druhém roce „pětiletky“ se vsetínský závod stal monopolním výrobcem vrtáků v Československu.¹⁵ Do konce roku 1952 se dařilo vsetínské Zbrojovce plnit plán nad 100 %. Až následující rok byl plán splněn pouze na bezmála 91 %. Hlavním důvodem byly nově zavedené výrobní programy, zejména ve výrobě zbraní. Přestože nebyl plán naplněn na 100 %, proti roku 1952 se výroba zvýšila o 25 %. Zde je však nutné zdůraznit, že 1. června 1953 došlo k měnové reformě, tudíž účetní záznamy jí byly již ovlivněny. „Pětiletku“ se v konečném součtu podařilo splnit téměř na 102 %, čímž se Zbrojovka zařadila mezi nejúspěšnější podniky v Československé republice. Následující dva roky se dají označit za

poměrně úspěšné. Plán pro rok 1954 byl splněn na 99 %, plán pro rok následující byl splněn na 102 %. Hlavními výrobními artikly se staly letecký kulomet s označením *NS 23 KM*, munice *P27*, 7 mm munice a tradičně vrtáky.¹⁶

Co se týče výroby během let 1949–1955, tvořily hlavní sortiment výrobků různé druhy součástek a nářadí, tkalcovské stavy *Hrdina* a obráběcí stroje. Mimo uvedené výrobky se rozrostla výroba munice, což donutilo vedení rozdělit provoz na výrobu šicích strojů a výrobu munice. Výroba zbraní produkovala zejména těžký kulomet vz. 37, mimo jiné se vyráběly rakety, lafety nebo střely. Oddělení výroby zbraní mělo také za úkol navrhovat a vyrábět dojičky. Ve výrobních odděleních pracovalo odhadem okolo 2 500 pracovníků. Zde je však třeba uvést, že pro některé roky se archivní informace nedochovaly.¹⁷

Jak již bylo uvedeno, krátce po válce se celkový počet zaměstnanců ve vsetínském Zbrojovce snižoval. Od roku 1948 však lze pozorovat postupný nárůst. V roce 1948 v závodě pracovalo 4 908 osob, o sedm let později v roce 1955 narostl počet pracovníků na číslo 5 770. Nejvyšší počet zaměstnanců byl v roce 1954, kdy zde pracovalo na 6 034 zaměstnanců. Asi nikoho nepřekvapí, že z genderového hlediska Zbrojovka zaměstnávala více mužů než žen. Ženy tvořily víceméně 30 % celkového počtu.¹⁸

Již zmiňovaná bytová otázka se proti minulým létům nelepšila. V polovině roku 1949 mělo město Vsetín 17 424 obyvatel. Dne 14. dubna téhož roku byl Vsetín sloučen s obcemi Jasénka, Rokytnice a Semetín. První dobrá zpráva přišla během roku 1952, kdy došlo k výstavbě dvou bytových domů, které disponovaly 61 byty. V následujícím roce 1953 přibýlo dalších 123 bytů v místní části Ohrada. Na Trávníkách bylo ve stejné době rozestavěných 71 bytů. Mimo bytové domy bylo postaveno 15 rodinných domů na Rybníkách. Neutešená bytová situace donutila vedení k přestavbám podkrovních prádelen na nové byty. Během roku 1954 došlo k výstavbě 112 nových bytů, následujícího roku se začalo stavět dalších 40 bytů. Kromě výstavby bytových jednotek přibýlo na Rybníkách dalších nových 15 rodinných domů. Během roku 1955 se podařilo vedení Zbrojovky dohodnout s vedením města na vzniku pětiletého plánu výstavby, který počítal s novými 175 byty. Uve-

dený plán byl součástí směrného plánu, v němž byla zahrnuta další výstavba bytových domů v Luhu, na Ohradě, Trávníkách a Rybníkách. Plán počítal s budoucí populací 30 000 obyvatel. Mimo obytné domy měla přibýt budova městských lázní, pavilon infekčního oddělení ad.¹⁹

Z hlediska dopravy byla zkvalitněna zejména závodní vlečka. Nejdůležitějším vylepšením bylo vytápění, takže zaměstnanci cestou do práce už nemuseli v zimních měsících mrznout. Do Zbrojovky každodenně dojížděly tři autobusové linky. K jejich navýšení nedošlo, přestože byly dennodenně přeplněny. Za zmínku stojí i zbudování nového železničního mostu, který se doposud zachoval.²⁰

Hlavním centrem kultury byl již od roku 1945 *Klub Z* a stejně tak tomu bylo i v první polovině padesátých let. Během let 1948 a 1949 se nejvíce rozvíjel divadelní soubor. Z ostatních spolků lze vyzvednout šachisty, kteří uspořádali několik turnajů. Fotbalisté se snažili sloučit vsetínský oddíl se zbrojovackým.²¹ Během roku 1950 byla otevřena ve Vsetíně hvězdárna, kde působil astronomický odbor klubu *Z*. V témže roce vzniklo i *Dynamo Vsetín*, které provozovalo veškerou tělovýchovu ve Vsetíně. Velký zájem registrovaly také oddíly horolezectví a tenisu.²² V následujícím roce 1951 zahájil svou činnost *Valašský soubor Vsacan*, který vystupoval po celém Československu. Počátek turistiky v *Klubu Z* se datuje taktéž do roku 1951. Hlavní sportovní oddíly tvořily kopaná a hokej.²³ Roku 1952 uspořádal myslivecký kroužek závody ve střelbě, slibně se rozvíjely divadelní, hudební a loutkový soubor. Z hlediska sportu do popředí vystoupila družstva kopané, tenisu a odbíjené.²⁴ V roce 1953 sportovní oddíly nezopakovaly tak kvalitní výsledky jako v loňském roce, přesto přibývalo členů, a to zejména kuželkářů a lyžařů. Myslivecký kroužek navázal na úspěšné závody ve střelbě. V následujícím roce uspořádal soubor *Vsacan* přes 150 vystoupení. Úspěchy slavil také soubor operetní a dechový. Ke sportu inklinovalo stále více lidí, nárůst členů lze pozorovat v oddílech lyžařů, horolezců, hokejistů, košíkářů a šachistů.²⁵ Rok 1954 je také obdobím, kdy došlo k prvním nácikům na spartakiádu, která se měla konat v následujícím roce. Právě v roce 1955 proběhly kulturní večery *Vsacké léto 1955*, kterých se účastnily kulturní soubory *Klubu Z*. V témže roce se datuje vznik oddílu lehké atletiky.²⁶

Závěrem lze konstatovat, že přestože se po válce zásadně změnil výrobní program závodu, nedošlo k významnější stagnaci. V mezích možností se rozvíjela nejen Zbrojovka, ale i celé město s jeho obyvateli.

Seznam použité literatury a pramenů:

BALETKA, Ladislav. – kol. *Vsetín: město a čas*, Vsetín, 2008.

KAZMÍŘ, Silvestr. *Zbraně, munice a pyrotechnika: šedesát let jejich výroby ve Zbrojovce Vsetín*. Vsetín, 2010.

PISKOVSKÝ, Petr. *Zbrojovka Vsetín: Padesát let závodu: 1937–1987*. Vsetín, 1987.

Archivní fondy:

Zemský archiv v Opavě, ZVS Zbrojovka, k. p. Vsetín.

Zemský archiv v Opavě, Sběrka soudobé dokumentace Zbrojovka, s. p. Vsetín.

Dobová periodika:

Průlom: list valašského lidu. Vsetín: Okresní výbor KSČ, 1947–1948.

Rudé právo: ústřední orgán komunistické strany Československé. Praha, 1946.

Zbrojovák: podnikový časopis zaměstnanců Zbrojovky, Brno, n. p. Praha: Zbrojovka Brno, 1945–1946.

1 ZA v Opavě, fond ZVS Zbrojovka, k. p. Vsetín, kart. 12, inv. č. 11, *Situační zpráva o závodě*.

2 ZA v Opavě, fond ZVS Zbrojovka, k. p. Vsetín, kart. 68, inv. č. 64, *Válečné škody na objektech*.

3 *Zbrojovák: podnikový časopis zaměstnanců Zbrojovky, Brno, n. p.* Praha: Zbrojovka Brno, 1945, č. 1, s. 12.

4 ZA v Opavě, fond ZVS Zbrojovka, k. p. Vsetín, kat. 190–191, inv. č. 206, *Průměrné stavy zaměstnanců*.

5 ZA v Opavě, fond ZVS Zbrojovka, k. p. Vsetín, kart. 45–49, inv. č. 176, *Roční výkazy*.

6 ZA v Opavě, fond ZVS Zbrojovka, k. p. Vsetín, kart. 29–30, inv. č. 26, *Organizační řád podniku*.

7 ZA v Opavě, fond ZVS Zbrojovka, k. p. Vsetín, kart. 11, inv. č. 10, *Zprávy a zápisy*.

8 *Zbrojovák: podnikový časopis zaměstnanců Zbrojovky, Brno, n. p.* Praha: Zbrojovka Brno, 1945, č. 7, s. 113.

9 *Zbrojovák: podnikový časopis zaměstnanců Zbrojovky, Brno, n. p.* Praha: Zbrojovka Brno, 1945, č. 7, s. 93.

10 *Rudé právo: ústřední orgán komunistické strany Československé*. Praha, 1946, s. 1.

11 ZA v Opavě, fond ZVS Zbrojovka, k. p. Vsetín, kart. 150, inv. č. 171, *Výkazy o výrobě*.

12 *Průlom: list valašského lidu*. Vsetín: Okresní výbor KSČ, 1948, č. 9, s. 3.

13 ZA v Opavě, fond ZVS Zbrojovka, k. p. Vsetín, kart. 8, inv. č. 4, *Změna názvu – osamostatnění*.

14 ZA v Opavě, fond ZVS Zbrojovka, k. p. Vsetín, kart. 5, inv. č. 2, *Oběžníky*.

15 ZA v Opavě, fond Sběrka soudobé dokumentace, s. p. Vsetín, kart. 23, inv. č. 48, *Kronika – 1. díl*, s. 12–13.

16 Tamtéž, s. 121, 127, 157, 189.

17 ZA v Opavě, fond ZVS Zbrojovka, k. p. Vsetín, kart. 45–49, inv. č. 176, *Roční výkazy*.

18 ZA v Opavě, fond ZVS Zbrojovka, k. p. Vsetín, kart. 190–191, inv. č. 206, *Průměrné stavy zaměstnanců*.

19 ZA v Opavě, fond Sběrka soudobé dokumentace, s. p. Vsetín, kart. 23, inv. č. 48, *Kronika – 1. díl*, s. 207.

20 ZA v Opavě, fond ZVS Zbrojovka, k. p. Vsetín, kart. 433, inv. č. 861, *Plány investiční výstavby*.

21 ZA v Opavě, fond Sběrka soudobé dokumentace, s. p. Vsetín, kart. 23, inv. č. 48, *Kronika – 1. díl*, s. 36–39.

22 Tamtéž, s. 73–76.

23 Tamtéž, s. 107–111.

24 Tamtéž, s. 143–147.

25 Tamtéž, s. 178–182.

26 Tamtéž, s. 214–220.

Zdivočelí domácí holubi ve městech

jejich biologie,
početnost,
možná rizika
a prevence

Karel Pavelka

Skupinka zdivočelých holubů – ptáci ve středu obrázku mají typické zbarvení původního druhu holuba skalního, ale jedinec vpravo má zbarvení některé odrůdy holuba domácího. (Foto K. Pavelka)

Holub domácí (*Columba livia f. domestica*) pochází z původního divokého druhu holuba skalního (*Columba livia*), který osídluje skalnaté mořské pobřeží i vnitrozemské skalní útvary v západní, jižní a východní Evropě až po Ural. Vyskytuje se i v severní Africe, v Malé Asii a Iráku. Jde celkem o 9 poddruhů. Stav této divoké populace není nyní znám z důvodu křížení se zdivočelými holuby domácími. Z holuba skalního byla vyšlechtěna domácí plemena chovaná na celém světě mimo Antarktidu (Hudec, Šťastný a kol. 2005). Lidé zpočátku chovali holuby jako cenný zdroj masa. Již 3 000 let př. n. l. však sloužili holubi v Egyptě k přenášení zpráv (Plesník & Řezníček 2014).

Populace zdivočelých holubů

V Evropě žije obrovské množství zdivočelých domácích holubů, podle údajů BirdLife International z roku 2004 dosahuje stav této populace více než 9,3 miliónu párů! V České republice se stav odhadoval v letech 2001–2003, kdy probíhalo mapování výskytu ptáků, na 800 000–1 600 000 párů, přičemž jejich hnízdní výskyt byl zaznamenán v 78 % mapovacích kvadrátů (Šťastný et al., 2006). Proti předchozímu mapování v letech 1985–1989 se tento stav nezměnil.

Městská zástavba s vysokými budovami je pro holuby ideálním prostředím. Zdivočelí holubi domácí, nazývaní kvůli tomu také „věžáci“, žijí většinou ve velkých městech, a to zejména v jejich centrálních částech a v menší míře i na jejich průmyslových periferiích. Místa hnízdění divokých holubů jsou velmi různorodá: vyskytují se hojně u památkových objektů (kostely, věže apod.) a starých činžovních domů, na nádražích, na velkých mostech nebo přejezdech (a to nejen ve městech, ale i mimo lidská sídla) a v průmyslových objektech. K hnízdění využívají také půdní prostory starších domů, které jsou přístupné zvenku, ale i místa u svodových rýn, a během mírných zim hnízdí holubi dokonce i vprosinci a lednu.

Volně žijící formy holuba domácího jsou menší velikosti než jeho chovaní příbuzní. Jejich zbarvení je velmi rozmanité s ohledem na různorodost zbarvení forem holuba domácího. Ve většině případů však mají původní šedivé zbarvení svého divokého předka.

Potrava zdivočelých holubů domácích je poměrně pestrá. Ve městech se holubi drží hodně u odpadkových košů, kde se vždy objeví něco k snědku. Ale zbytky potravy nacházejí i v dalších místech měst. Starší lidé holuby často přikrmují, i když je to mnohdy zakázáno. Kromě odpadků, zbytků jídel konzumují holubi také hmyz a semena zemědělských plodin. Skoro 90 %

městských holubů odlétá denně po rozednění 15 i více kilometrů za město na skládky a pole, aby se nasýtilo. Dle sledování holubů v Praze v 80. letech 20. století činí tato vzdálenost až 50 km (Plesník, 1991). Potrava se mění také v průběhu roku – hlavní její složkou jsou semena obilovin, luštěnin a směsi semen při jejich setí a sklizni, což dokazuje poměrně vysoký obsah rtuti v orgánech pražských holubů, která pochází z mořeného zasetého obilí. V zemědělství tedy holubi působí značné škody, např. pražská populace holubů spotřebuje ročně až 5 tun potravy (!).

Holubi se dožívají maximálně 15 let věku – většinou však jen 3 až 4 let. Délka období rozmnožování závisí na nabídce potravy, světelných podmínkách, množství srážek, kvalitě hnízdního stanoviště a dalších faktorech. Průměrně hnízdí jeden pár dvakrát ročně. V Praze je celková hnízdní úspěšnost kolem 50 %, přičemž při hnízdění uvnitř budov je hnízdní úspěšnost znatelně vyšší. Ročně odchová jeden pár 3–6 mláďat. Početnost pražské hnízdní populace byla v letech 1984–1985 odhadována na 140 000 jedinců, té brněnské koncem 70. let 20. století asi na 30 000 ptáků. Přitom v roce 1945 činila brněnská populace holubů jen 200 ptáků (Hudec, Šťastný a kol. 2005)!

Škody způsobované holuby

Pro mnohé, nejen starší lidi jsou holubi oživením v jednotvárné městské zástavbě (často bez významného zastoupení zeleně). V domnění, že nemají co jíst, je přikrmují. Nejen na volných prostranstvích ve městech, ale i na balkonech bytových domů. Tím přilákají na tato místa ještě větší množství holubů se všemi negativními jevy, které je provázejí. Tito lidé se mnohdy dostávají do častých konfliktů se sousedy, kteří takový kladný vztah k holubům nemají.

Prvním a viditelným znakem přítomnosti holubů je trus, který znečišťuje podlahy balkonů, případně fasády nebo římsy domů, na nichž se holubi často usazují. Čištění je poměrně náročné a působení trusu na podklad je značně agresivní. Zatímco na dlaždicích se to moc neprojeví, velké škody působí holubí trus na fasádách domů, mnohdy památkově chráněných. Holubi také vyzobávají u starších domů vápno z malty spojující cihly, kameny či střešní tašky nebo také vápno z omítek fasád. Z malty vybírají malé kameny pro lepší zpracování potravy ve svalnaté části svého žaludku. Holubi rovněž narušují měkký stavební kámen (u nás především pískovec,

■ Velké hejno zdivočelých holubů na střeše domu v ulici Vodní ve Valašském Meziříčí (Foto K. Pavelka)

v Čechách např. opuku). Škodlivé je jednak jejich negativní mechanické působení, jednak neblahé související chemické vlivy. Kontaktem deště a trusu nastává silně kyselá reakce, při níž dochází k rozmyvání a rychlému rozrušování substrátu. Narušovány jsou dále krovy nebo nátěry říms na střechách. Vždyť průměrná roční produkce trusu na jednoho holuba činí 2,5 kg za rok a jen pražská populace zdivočelých holubů vyprodukuje ročně asi 500 tun trusu (Rödl 1997)!

Zdravotní rizika

Přítomnost velkého množství holubů ve městech a jejich velká koncentrace na některých místech s sebou přináší nezanedbatelná zdravotní rizika pro lidskou populaci. V trusu zdivočelých holubů jako u některých dalších volně žijících ptáků se mohou vyskytovat původci některých onemocnění přenosných na člověka (tzv. „zoonózy“). Šetření v tomto směru však nebyla v poslední době prováděna. Níže uvedený přehled onemocnění lidí byl sestaven na základě výsledků epidemiologického výzkumu veterinárních a jiných výzkumných pracovišť v Brně a v Bratislavě ze 70. let 20. století. Uvádí se v něm 10–20 % případů nákazy ornitózou od holubů, v bratislavské populaci bylo ale toto číslo vyšší (26,5 %). V brněnské populaci byla určena 38% nákaza chlamydiemi a klíšťová encefalitida byla zjištěna u 37 % populace v Bratislavě (Rödl, 1997). Proto je častý a hlavně kontaktní styk se zdivočelými domácími holuby zdravotně rizikový. Holubi jsou také mnohdy nakaženi dalšími parazitickými prvky – trichomonádami a toxoplasmózou. Nemocní nebo mrtví holubi se stávají kořistí koček, které pak přenášejí tuto nákazu na člověka nebo na domácí zvířata.

Holubi jsou rovněž významným zdrojem roztočů, kteří přežívají v jejich hnízdech. Spolu s prachem jsou roznašeni po okolí a jsou příčinou alergií u lidí. Nejznámějším holubím roztočem je *klíšťák holubí* dosahující až 9 mm délky těla. Všechna jeho vývojová stadia sají krev. K biologickým zvláštnostem klíšťáků patří schopnost dlouhého hladovění – bez potravy vydrží i několik let. Přežívají uvnitř dřevěných trámů krovů, a proto jsou odolní i proti postřikům chemikáliemi.

Preventivní opatření a možnosti regulace

Předcházení přítomnosti zdivočelých holubů na obytných domech je nejúčinnější a zároveň nejlevnější metodou. Tyto metody jsou mechanické nebo chemické. U starších domů s půdními a podkrovními okénky je třeba zamezit holubům možnosti vstupu do půdních prostor, kde by mohli zahnízdit, jejich zasklením nebo zaslepením různými materiály (např. sítěmi). Předtím je ovšem třeba zajistit, aby po uzavření těchto prostor v nich nezůstali žádní holubi – jednalo by se totiž o porušení zákona na ochranu zvířat proti týrání. Na parapety a římsy památkových objektů i sochy se instalují kovové hroty proti dosednutí holubů. Sítě jsou jedinou 100% ochranou lodžii, balkónů, světlíků... K instalaci těchto mechanických zábran je vhodné

využít služeb specializované firmy, která má v této oblasti zkušenosti. V opačném případě se po několika letech holubi do těchto prostor opět dostanou.

V extrémních situacích přistupují města i k regulaci počtu holubů. Většinou jsou holubi odchytáváni do klecových odchytových zařízení a povolným způsobem usmrčováni. Tato metoda je ovšem ne vždy úspěšná. Dříve prováděné odstřely holubů ve městech jsou nebezpečné pro jejich obyvatele a navíc odstřely tisíců holubů nepřinesly výrazné snížení jejich populace. V holubí populaci totiž existuje hierarchie – ve městech jsou přítomni a žijí se dominantní jedinci, kteří si své místo vybojovali. Ti ostatní se žijí v zemědělské krajině mimo města – což je 90 % populace. Populace holubů ve městech je po odstřelu dominantních ve městech žijících holubů doplňována jedinci z populace mladých ptáků z okrajů měst. Ti jsou ovšem vitálnější a mají více mláďat, takže se počty holubů záhy doplní na původní stav. V jedné části anglického Manchesteru pro snížení počtu holubů z 2 600 exemplářů na polovinu museli usmrtit za tři roky 9 000 holubů (Plesník & Řezníček 2004).

Další metodou ke snížení holubí populace bylo používání chemických prostředků k omezení rozmnožovací schopnosti zdivočelých holubů. Tyto látky působí na pohlavní orgány holubů – může tak dojít ke snížení počtu vajec ve snůšce až o 90 %. Vzhledem k tomu, že zmíněné chemikálie i jejich další metabolity holubi rozšiřují, hrozí v tomto případě negativní vliv i na člověka, a proto jsou od roku 1983 tyto metody v České republice zakázány.

V našem státě byly také použity metody snižování početnosti zdivočelých holubů ve městech prostřednictvím sokolovitých dravců. Tato metoda ovšem početnost holubí populace neovlivní a navíc hrozí kontaminace těchto predátorů těžkými kovy (Plesník & Řezníček 2014). Snížení počtu holubů ve městech je dosažitelné pouze kombinací mnoha opatření.

Zdivočelí holubi na Valašsku

Zdivočelí domácí holubi se vyskytují na Valašsku především ve větších městech – ve Vsetíně, Valašském Meziříčí a v Rožnově pod Radhoštěm. Ve Vsetíně se jejich početnost ve středu města za posledních deset let výrazně snížila, a to především na nádraží a v jeho okolí. Celá populace je rozptýlená, celkově dosahuje asi 50–70 jedinců, přičemž největší koncentrace ptáků jsou na starších bytových domech u Panské zahrady. Ve Valašském Meziříčí se zdivočelí holubi vyskytují v centru města – v okolí ulice Mostní a Vodní a počet holubů se zde blíží stove. Celkový počet zdivočelých holubů v tomto městě odhadují na 180–220 ptáků. V Rožnově se holubi soustřeďují ve staré sídlištní zástavbě 1. máje, na Písečné, v centru města a kolem něj. Jejich počet je odhadován na 130–150 jedinců (P. Bílek a A. Vašut, ústní sdělení).

Kromě znečišťování domů a některých veřejných prostranství nepředstavují zdivočelí domácí holubi na Valašsku takový problém jako jinde ve větších městech (např. v Přerově, Brně atd.).

Literatura:

- HUDEC, K., ŠTASTNÝ, K. a kol. *FAUNA ČR, sv. 29/2. Ptáci – Aves. Díl II/2*. Praha: Academia, 2005.
- PLESNÍK, V. O pražských poštolkách a holubech. *Živa* 39, 1991, s. 86–88.
- PLESNÍK, J. – ŘEZNÍČEK, J. Zdivočelí holubi – vítané zpestření městského prostředí nebo létající potkani? *Nika* 5, 2004, s. 21–23.
- RÖDL, P. *Obecná problematika městských holubů. Národní referenční laboratoř pro desinsekcí a deratizaci*. SZÚ Praha, 1997, 19 pp.
- ŠTASTNÝ, K., BEJČEK, V., HUDEC, K. *Atlas hnízdního rozšíření ptáků v České republice 2001–2003*. Praha: Aventinum, 2004.

Planetka Emilbrezina

Ladislav Štěpánek

Pro veřejnost bylo pravděpodobně překvapením, když se ze Vsetínských novin (14/2015) dozvěděla, že po jinak neznámém místním občanu Emilu Březinovi byla pojmenovaná planetka. To se tak často nestává – po planetce Vsetín je to teprve podruhé, kdy se vsetínská souvislost zračí v hloubce nočního nebe. Ale pravidelnější návštěvníci hvězdárny, pro něž pohled na noční oblohu nezevšedněl, si ho jistě pamatují, když jim přibližoval dění zářícího vesmíru.

Emil Březina žil svůj tichý, navenek nenápadný život, jehož čas dělil především mezi hvězdárnu, zálibu v cestách po horách, fotografování a v posledních letech též poezii (to abychom ve zkratce přiblížili šíři jeho zájmů). A jen jeho blízcí přátelé, především z hvězdárny a astronomických kruhů, věděli, že se odborně zabýval CCD fotometrií komet, v čemž patřil k neaktivnějším pozorovatelům v ČR! Dále se věnoval meziplanetární hmotě a dokumentoval extrémní atmosférické jevy – jeho fotografie se např. objevila ve finské monografii Halot (Helsinky 2011), jejíž autor Marko Riikonen se zabýval halovými jevy.

Tato činnost, a především každodenní práce pro hvězdárnu ve Vsetíně, způsob, jakým se zapsal v paměti svých přátel, to vše v souhrnu vedlo k pojmenování planetky jeho jménem – k tomu ale byla po jeho předčasném odchodu v roce 2012 ještě dlouhá cesta. Podrobně je popsána na webových stránkách hvězdárny, kde se nachází též fotogalerie; my se událostem budeme věnovat jiným způsobem.

S myšlenkou pojmenovat po Emilu Březinovi planetku přišli zřejmě nezávisle na sobě někteří členové bývalého astronomického kroužku již na podzim roku 2012. Oficiální iniciativy se tehdy chopil Jiří Srba (v současnosti pracovník hvězdárny ve Valašském Meziříčí), který oslovil pracovníky observatoře Astronomického ústavu AV ČR v Ondřejově, pozorovatele Kamila Hornocho a objevitele planetky dr. Petra Pravce, který jediný disponoval právem pojmenovat planetku. Po kladných odezvách se však komunikace zadrhla a posléze ustrnula.

Do nastalé situace se po nějaké době vložil nejbližší Emilův kamarád, Miroslav Jedlička (pracovník vsetínské hvězdárny), který oživil kontakt s dr. Pravcem a více mu přiblížil Emilovu práci pro hvězdárnu, což se ukázalo jako rozhodující, neboť téměř okamžitě souhlasil. Vymínil si pouze podmínku, aby návrh podpořila Společnost pro meziplanetární hmotu (SMPH) – to mělo zajistit mezinárodní přesah. Záměr tuto podporu získal a zdálo se, že již nic nestojí pojmenování planetky po Emilu Březinovi v cestě: dr. Petr Pravec odeslal potřebnou dokumentaci komisi Meziná-

Emil Březina v pohoří Malé Fatry (Foto z archivu autora článku)

rodní astronomické unie (IAU), která vydává konečné schválení. Ale uběhlo několik měsíců a stále se nic nedělo, neboť mezitím došlo ke změnám na procedurální úrovni – žádost bylo tedy nutné po změně náležitostí zaslat znovu.

Nakonec bylo ale úsilí celé řady lidí korunováno úspěchem a dne 5. března 2015 bylo v cirkuláři Minor planet center uveřejněno nové jméno pro planetku, která doposud nesla jen číslo 82559: *Emilbrezina* (!). V osvědčení se píše, že „planetka byla objevena dne 28. července 2001 v Ondřejově“. (Za Českou astronomickou společnost podepsal dr. Jiří Grygar.) Miroslav Jedlička, někdejší spolupracovník zesnulého Emila Březiny, a Kamil Hornocho, pracovník AsÚ AV ČR, v.v.i., sestavili pro osvědčení tuto citaci: „*Emil Březina (1975–2012) byl český amatérský astronom a dlouholetý spolupracovník Hvězdárny Vsetín, které věnoval veškerý svůj čas a energii. Zabýval se zejména pozorováním komet, meteorů a extrémních jevů počasí. Mezi jeho další zájmy patřily fotografování, jazzová hudba a horská turistika.*“

Bylo to velkou radostí pro všechny, kdo Emila znali! Tímto završením by mohlo vyličení událostí spojených s pojmenováním planetky končit, ale jak už to bývá, pokračování nebo scénáře se „píší“ bez ohledu na naše záměry. Emil Březina by se 11. června dožil 40 let a na tuto dobu jsme s Mirkem Jedličkou plánovali (tady do příběhu vstoupí nevyhnutně osobnější tón) předání certifikátu o pojmenování planetky Emilovým jménem Evě Březinové (Emilově a mé máti). Mělo to být pro ni překvapením, a tak Mirek úmyslně tuto informaci nezveřejňoval, aby se o pojmenování planetky nedověděla odjinud. Důvodem bylo potěšit ji v jejím zármutku, nelze se divit, že očividně scházela strádáním nad Emilovým předčasným odchodem. A vídal to i Mirek, když ji přicházel navštěvovat a odvést její myšlenky trochu jiným směrem. Že občas přišel za Emilem domů, to je u přátel konečkonců běžné, ale aby chodil mladý člověk pravidelně navštívit byt matku kamaráda, ale přece jen cizí paní, to už rozhodně samozřejmě není a hodně to vypovídá o Mirkovi jako o člověku! A též o Emilovi, neboť ten blízký vztah, který měli pracovníci hvězdárny k němu, se přesunul na jeho rodinu.

K Emilovým nedožitým čtyřicátým narozeninám se tedy měli sejít jeho přátelé na hvězdárně, předat máti certifikát, zavzpomínat na něho a promítnout několik vzácných záznamů s ním... Ale naplánovaný scénář vzal za své, když nás matka začátkem května nečekaně opustila a o pojmenování planetky Emilovým jménem se ani nedověděla. I když (?) – v průběhu jejího několikahodinového odchodu jsem jí povídal i o tomto záměru – byt byla v bezvědomí, říká se, že člověk na jakési úrovni vědomí vnímá přítomnost blízkých lidí, emoce...

Zamýšlený scénář tedy vzal z větší části za své a jaksi za běhu se začal vytvářet další. Emil s matkou k sobě měli velmi blízký vztah, a tak vznikla snaha spojit v symbolické rovině obě události: rozloučení s ní a pojmenování planetky. Šťastné vnuknutí a kamarádství s akad. sochařem Miroslavem Machalou umožnily umělecky pojednat urnu jako planetku – mj. na víčku je monogram EB (iniciály Evy Březinové, ale i jejího syna Emila).

Vhodný kámen na urnu měl shodou okolností na své zahradě Mgr. Otto Miklík, absolvent Evangelické teologické fakulty UK, který se ujal rozloučení s matkou po stránce duchovní. A tak pojmenování planety bratrovým jménem nakonec našlo svůj výraz i v sochařském díle. 6. června se stala kopule Perkova dalekohledu místem předání osvědčení o pojmenování planety Emilovým jménem – stalo se tak v průběhu ondřejovské konference o kometách a Osvědčení převzal Mirek Jedlička z rukou pana Suchana; lepší místo a lepší příležitost si těžko lze představit!

O 14 dnů později se sešli Emilovi přátelé a rodina na vsetínské hvězdárně, která byla Emilovým druhým domovem, kterému věnoval Emil nejvíce svého času a energie, aby zavzpomínali, a vzpomínky kamarádů byly vzácně jednotné. Snad nejvýmluvnějším svědectvím, které po sobě zanechal,

byla ta spojená snaha mnoha lidí, která byla završena pojmenováním planety jeho jménem.

Ohlíží-li se za ním, čím pro nás byl, tak mne napadá pouze srovnání s malým princem: přišel mezi nás, potěšil nás svou přítomností, tím, jaký byl, vším, co pro nás udělal, a – vrátil se na svou planetku...

Poděkování: Společnosti pro meziplanetární hmotu (Ivo Míček – předseda, Jakub Černý, Mgr. Miroslav Šulc, Ing. Jakub Koukal, Jiří Srba, Kamil Hornoch), objeviteli planety Mgr. Petru Pravcovi, Ph.D., akad. sochaři Miroslavu Machalovi, duchovnímu Mgr. Otto Miklíkovi a Mirku Jedličkovi, bez kterého by to nebylo.

Paleontolog Vladimír Kalabis

Kateřina Janíčková

Ráda bych touto cestou vzpomenu na významného moravského paleontologa doc. RNDr. Vladimíra Kalabise (1910–1985), který značnou měrou položil základy dnes rozsáhlé sbírky rybích fosilií Muzea regionu Valašsko (původně sbírky kelečského muzea). Tohoto roku si zároveň připomínáme 30 let od úmrtí člověka, který na vlastní kůži pocítil drtivou sílu komunistického režimu, když byl perzekvován kvůli své katolické víře, zároveň však vzpomínáme na člověka váženého, s pověstí nesmlouvavého a přísného vědce a pedagoga a rovněž poctivého a čestného člověka.

Vladimír Kalabis se narodil v Olomouci dne 9. září 1910 (ale objevují se též data 3. či 10. září). Své studium dokončil na přírodovědecké fakultě Masarykovy univerzity v Brně, kde pracoval, než došlo během okupace k uzavření vysokých škol. Později se na univerzitu vrátil a působil zde až do svého odchodu do důchodu. Mezi jeho významné práce patří výzkum světelných orgánů u ryb menilitových břídlíc. Ač šlo o všestranného vědce, nejvíce se věnoval moravskému terciéru (třetihorám), výzkumu ježovek a rybí fauny.

S naším regionem je spjat díky nálezům posbíraným Jaroslavem Očenáškem v Kelči. Vladimír Kalabis tyto fosilie studoval, determinoval a své objevy také řádně publikoval. Člověk se v jeho pracích např. poutavě vrací zpět do dob kopání základů skleníků budovaných pro tehdejší Ústav pro duševně úchylné. Jaroslav Očenášek si v té době povšiml zajímavých ukázek zkamenělých ryb a své sběry poslal na určení dr. Zdeňku Jarošovi do Mo-

Paleontolog doc. Vladimír Kalabis (Zdroj: <http://www.muni.cz/media/photo>)

ravského muzea v Brně. Z pozůstalosti po jeho smrti se dostaly do rukou pokračovatele dr. Jaroše – mladého vědce Kalabise, který se o menilitové souvrství na Moravě už nějakou dobu zajímal. Kromě Kelečska také prostudoval a publikoval zprávy z okolí Špiček či Horních a Dolních Těšic.

Determinované ryby byly následně umístěny v nově zřízeném Krajském muzeu v Kelči a později byly převedeny s původními popiskami a obaly do Muzea regionu Valašsko (ve Valašském Meziříčí). V době publikování článku o kelečské ichtyofauně (r. 1975) zde byl dokonce popsán sbírkový exemplář lepidopa jako největší v tehdejší Československu. Sbírkové předměty spolu s vědeckými publikacemi tak dokreslily příběh badatelských počátků výzkumu menilitové fauny a přispěly rovněž k lepšímu poznání geologické minulosti na Moravě.

Z Valašského Meziříčí do La Platy Jihoamerické putování dr. Ferdinanda Hýži

Lukáš Perutka

Hýžův portrét z roku 1935

(ZDROJ: google.com, Proceedings Twenty-sixth Annual Convention of Rotary International. Chicago 1935.)

Jižní Amerika byla v období první republiky (1918–1938) na Valašsku poměrně neznámou oblastí. Došlo zde sice k emigraci mnohých valašských rodin, které posílaly domů informace o svém životě v nové krajině, nicméně toto vystěhovalectví nikdy nedosáhlo masového rázu, jako tomu bylo v případě Spojených států, a to ani po schválení imigračního zákona v USA v roce 1924. První větší díl informací tak přinesly o zemích jako je Brazílie, Paraguay, Uruguay nebo Argentina až články valašského rodáka Ferdinanda Hýže, jenž tam vycestoval na jeden rok jako zástupce ministerstva sociálních věcí. Ze svého putování posílal domů delší zprávy, jež byly otištěny ve valašskomeziříčských Novinách z pod Radhoště v letech 1927 a 1928.

Osobní vlastnosti a povaha

Ferdinand Hýža se narodil 17. ledna 1893 ve Valašském Meziříčí do chudé rodiny podruha Josefa a jeho manželky Anny. Měl modré oči, podlouhlý obličej a světlé vlasy. Sociální problémy jeho rodiny mu nečinily životní překážky, neboť v roce 1913 absolvoval valašskomeziříčské gymnázium, po němž se rozhodl vystudovat práva v Praze. Do bojů první světové války s největší pravděpodobností nezasáhl, protože na jejím konci v roce 1918 již nastoupil na ministerstvo obchodu s doktorským titulem.

Všechny tyto události prozrazují leccos o jeho povaze. Aby se z nuzných poměrů dostal na Karlovu univerzitu a posléze na ministerstvo, nutně musel oplývat nevšedním intelektem, který se projevoval zejména při studiu jazyků, jak ostatně zmiňují některé prameny.¹ Dalším charakteristickým prvkem jeho osobnosti musela být víra. Ferdinand Hýža byl katolíkem a podle všeho velmi oddaným, protože mezi jeho blízké přátele patřili právě členové valašskomeziříčské katolické elity. Především to byl Eduard Kavan, senátor, farář a náměstek starosty Valašského Meziříčí, jenž byl mimo jiné také vydavatelem katolického týdeníku Noviny z pod Radhoště. Dalším Hýžovým přítelem byl František Jemelka – český kněz, prelát, apoštolský protonotář a infulovaný děkan metropolitní kapituly u sv. Václava v Olomouci. Ten působil jako kaplan ve Valašském Meziříčí v letech 1907–1917 a 1919–1923. Během svého života toho Jemelka hodně procestoval po Evropě, Malé Asii a Americe.

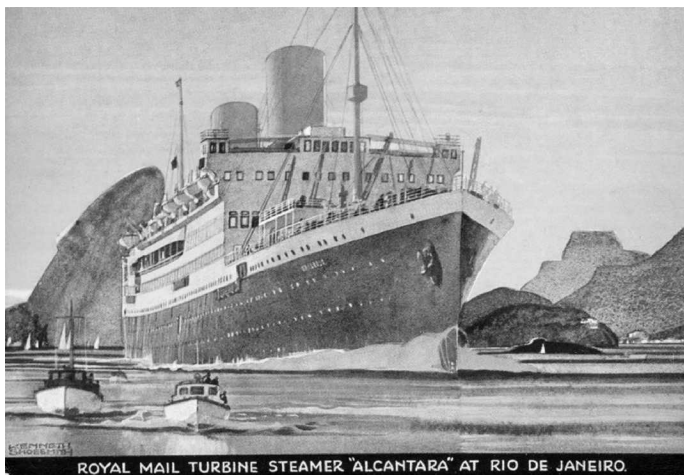
Právě v jeho pamětech nalezneme asi nejvýstižnější popis Ferdinanda Hýže, s nímž se dílem náhody setkal ve Francii. „V tom slyším za sebou české volání: „P. Františku, P. Františku!“ Ohlédnu se překvapen a vidím, jak za mnou pospíchá dobrý přítel z Valašska, p. Dr. Ferdinand Hýža, rada z ministerstva obchodu. ...aby to setkání bylo ještě podivnější, vypravuje mně p. doktor, že je v Lurdech na své letošní cestě vlastně už podruhé. Stavil se tu hned, když jel asi před měsícem na dovolenou do Španělska. Ale nešťastnou náhodou se mu cestou rozbila sklenice s lurdskou vodou, kterou slíbil přivést tetičce Krčmářové do Hrachovce na Valašsku. Bez tohoto poutního dárku se nechtěl domů vrátit, a tož si znova nadejel do Lurd. Tak jsme dostali na cestu z Lurd milého společníka, který se nadto v cizím světě vyzná, ovládáje téměř všechny evropské jazyky. Byl nám pak dobrým průvodčím i na

krátkých zastávkách na francouzské Riviéře (v Monaku) i na italském pohraničí (Ventimiglie).“²

Ferdinand Hýža byl také mimořádně přátelský, společenský a občansky aktivní. Během svých studií se zřejmě naučil španělský jazyk a v momentě svého nástupu na ministerstvo se zaměřil právě na hispánské země. Stal se také sekretářem Španělského klubu v Praze, a proto se setkával se státníky oné země, kteří dorazili do Prahy.³ Mimo to se stal zakladatelem Rotary klubu⁴ v Praze a v letech 1935–1937 jej dokonce zvolili guvernérem všech československých klubů⁵. Díky těmto svým participacím získal důležité kontakty, kterých využíval při své práci, což se projevilo i během jeho cesty do Jižní Ameriky.

K jeho aktivní spolkové činnosti patřil také sport, především pak fotbal. Podle soudobých zpráv byl fanouškem (a možná i činovníkem) klubu Sparta Praha,⁶ což mu otevíralo dveře především mezi Jihoameričany, ať už státníky nebo prostými občany, protože tento sport je pro ně vášní. Dokazuje nám to například jeho účast při návštěvách různých fotbalových oddílů v našem hlavním městě: v roce 1933 to bylo společné mužstvo Peru a Chile. Během své jihoamerické cesty se stal také pražským zástupcem některých fotbalových a turistických klubů: Athletic Club Bella Vista Montevideo, Sociedade Brasileira do Turismo Rio de Janeiro a Touring club Argentino Buenos Aires.⁷

Největší pocty se mu ale v tomto ohledu dostalo v roce 1926, kdy jej Club Nacional de Football z Montevidea, tehdy nejslavnější fotbalový klub na světě, jmenoval svým delegátem – akt, jenž byl oslavován v dobovém tisku: „Svěření této významné čestné funkce čsl. příslušníku není jen opětovným uznáním intenzivní propagační činnosti dra. Hýže, nýbrž tvoří zároveň důkaz, jak si váží nejslavnější fotbalový [sic!] klub styku s našimi sportovními kluby.“⁸

■ Parník Alcantara v Rio de Janeiru, kam s ním doplul i Ferdinand Hýža.
(ZDROJ: Kenneth Shoesmith, wikipedia.org.)

Účel cesty a trasa

V roce 1927 se František Hýža rozhodl vycestovat na svou misi do Jižní Ameriky. Hlavní náplň jeho cesty nám osvětluje dobová zpráva z novin s titulkem *Zkoumání podmínek pro hospodářské styky ČSR a Jižní Amerikou* [sic!]: „Včera odjel do jižní Ameriky k půlročnímu studijnímu pobytu místotajemník min. obchodu dr. Hýža, který s pověřením resortních ministerstev obchodu, zemědělství, sociální péče, školství a zahraničních věcí má vyšetřit ve státech jihoamerických řadu otázek interesujících náš stát. V první řadě poměry styků hospodářských a poměry imigrační. Cestovními cíli [cili] jsou Brazílie, Argentina, Uruguay [sic!] a Chile, při čemž speciální pozornost má být věnována hospodářským a vystěhovaleckým možnostem v Uruguayi a Argentině.“⁹

Oba jeho hlavní cíle byly v souladu s tehdejší zahraničně-obchodní politikou československé vlády, která na jedné straně hledala odbytiště svých průmyslových výrobků, a na straně druhé československé firmy prahly po importu zajímavých komodit.¹⁰ Latinská Amerika se v tomto ohledu jevila velmi slibně. Rovněž se zde česká vláda pokoušela realizovat několik vlastních kolonizačních projektů. Bylo proto logické vyslat do oněch zemí někoho, kdo naváže styky s již usazenými československými kolonisty.

Zajímavý je také způsob, jakým Hýža za oceán vyrazil. Na svou studijní cestu si totiž musel vybrat dovolenou a vyjel pouze z pověření ministerstva sociální péče, majícího tehdy na starosti vystěhovaleckou agendu. Tento úřad mu také poskytl alespoň nějaké prostředky na cestu, byť proto musel dotyčný přijmout funkci vystěhovaleckého průvodčího. Ostatní ministerstva uvedená v článku Národní politiky byla o jeho cestě pouze zpravena. Zajímavým faktem je, že ministerstvo zahraničí o Hýžově výpravě ani neinformovalo své vyslance v Jižní Americe.¹¹

Přesnou trasu Ferdinanda Hýži bohužel není možné zjistit, a to především kvůli tomu, že jeho zprávy do Novin z pod Radhoště docházely zpřeházeně a své vyprávění zakončil odjezdem z Buenos Aires do Chile, proto neznáme ani dobu jeho návratu. Z jeho článků lze nicméně sestavit následující itinerář jeho pobytu. Z Prahy odjel 2. března 1927 do francouzského přístavu Cherbourg. Tam se nalodil na palubu zaoceánské lodi Alcantara a přes Španělsko, Portugalsko a Madeiru, kde loď dělala krátké zastávky, se dostal 19. března do tehdy hlavního města Brazílie Ria de Janeiro. Zde strávil jedno odpoledne a musel pokračovat přes Santos do Montevidea, hlavního města Uruguaye, kam doplul 23. března. V Uruguayi pobyl měsíc a další tři v hlavním městě Argentiny Buenos Aires a v Patagonii. V sobotu 23. července se vydal na měsíční pouť do Brazílie. Odtud se vrátil opět do Argentiny, kde strávil nějaký čas v hlavním městě a poté na západě země v podhoří And. V neděli 23. října se vydal na dvouměsíční cestu po řece Paraná a dostal se až do Paraguaye. Vánoce a Nový rok oslavil zpátky v Buenos Aires, odkud odjel 23. ledna na zpáteční cestu. Hýža ovšem neplul

přímo, ale jak nás informuje ve svém dopise senátoru Kavanovi, učinil zastávky v Santiagu de Chile, v Peru, Panamě a v Havaně na Kubě. Domů doputoval někdy zjara roku 1928.¹² Jak je patrné, jeho mise nakonec byla náročnější, než se předpokládalo, a oproti původnímu plánu strávil v Americe rok, a ne jen 6 měsíců. Většinu tohoto času (7 měsíců) pobýval v Argentině, čímž tomuto státu věnoval nejvíce pozornosti.

Hýžův cestopis

Hlavní náplň Hýžových článků byly cestopisné záznamy. Sem se dají zařadit nejrůznější historky z cest a především cenný popis měst a přírodních krás, které navštívil. Ve své době tak obyvatelům Valaška představil mnoho zajímavostí ze zemí, o nichž mnozí čtenáři neměli ani ponětí.

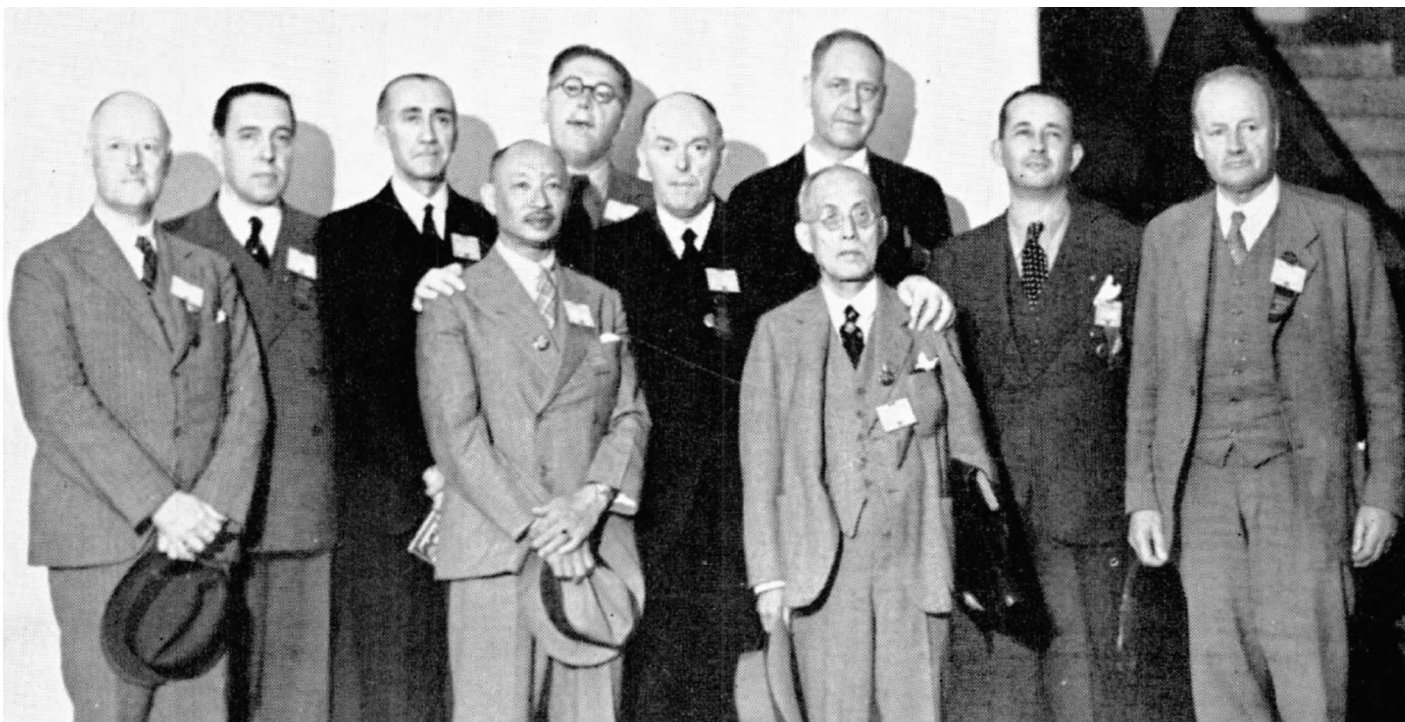
Brazílie byla prvním státem na americkém kontinentu, kam Hýža zavítal, a to hned dvakrát. Ve svém popisu se soustředil především na dvě města – Rio de Janeiro a Santos. Vplutí do Ria se na první pokus kvůli počasí nevydařilo. Napodruhé to už ale vyšlo: „Vjezd do přístavu Rio de Janeiro je pověstný svou krásou. Mořské zátoky vroubeny jsou homolovitými kopci a bujnou vegetací. Na pozdrav kyne vrch zvaný ‚Homole Cukru‘ a lodní siréna ohlašuje, že jsme přijeli do nejkrásnějšího města světa.“¹³ Mimo přístav jej ještě zaujalo pohádkové osvětlení města, k němuž přidal i jednu anekdotu: „Jakýsi Brazilec z venkova přišel do hlavního města. Zastihla ho noc, kterou spousta světěl proměnila v den. Najednou slyší volání Noite, noite (noc, noc). Užaslý vypravoval po návratu svým přátelům, že v hlavním městě jest tak nesnadno poznati, je-li den nebo noc. Patrně náš hodný Brazilec nebyl moc zběhlý ve čtení novin a nevěděl, že prodavači nabízejí noviny zvané ‚noc‘, ježto vycházejí v noci.“¹⁴

Santos jej pro změnu zaujal jako centrum vývozu kávy, komodity, kterou Brazílie zásobovala světový trh v tehdejší době ze tří čtvrtin. „Jsu tu zvláštní zdviže, které jakoby neviditelnou silou táhly spoustu naplněných pytlů [kávy] do nitra lodi. Přístav tvoří zakřivené rameno, jehož břehy jsou pokryty svěží zelení. Střediskem města je nádherná třída Anna Costa, vroubená palmovými parky a hýřivými zahradami soukromých domů. Městu vévodí kostel Naší Paní z Montserratu, vystavěný na pahorku s bohatou vegetací. ... O zdravotnictví města pečují též ptáci, podobní našim havranům, kteří požírají mršiny a zachraňují tak město od záplavy choroboplodných mikrobů. Ptáci ti zvaní ‚urubu‘,¹⁵ požívají zvláštní ochrany obyvatelstva a bez bázně poletují na mořském břehu.“¹⁶

V Uruguayi jej rovněž zaujalo hlavní město. „Montevideo má téměř půl milionu obyvatel, čili třetinu obyvatelstva celé země, která je o něco větší než naše republika. Leží na levém břehu Stříbrné řeky, kde voda říční mísí se s vodou sladkou, a pro své rozsáhlé pískové pobřeží jest oblíbeným místem pro mořské lázně, kam v létě přijíždí zejména veliký počet Argentinců. ... Uruguay jest stát velmi pokročilý. Veškeré vyučování je bezplatné. Zajímavé jsou školy pod širým nebem, kde děti chudých matek, které musejí pracovat, dostávají zdarma jídlo. Některé školy mají zvláštní automobily, kterými svázejí své svěřence. Chůze po ulicích je totiž hlavně pro děti nebezpečná, električky, autobusy a spousta automobilů ženou se ulicemi takovou rychlostí, že přecházení ulic je spojeno se značnými obtížemi.“¹⁷

Jakožto Čechoslovák přiblížil čtenářům na Valašku i lokální kvalitu našeho národního nápoje – piva. „Zbývalo mně už jen několik dní pobytu v Uruguay, jichž jsem použil k návštěvě různých průmyslových závodů, zejména pivovaru, kde můj přítel je rozhodujícím činitelem a kde mne hostil znamenitým pivem, nejlepším, jaké jsem kdy pil v cizině. Výbornou jakost piva vysvětlil mně tím, že chmel i slad kupuje v naší republice.“¹⁸

Z přírodních krás jej nejvíce zaujaly proslulé vodopády Iguazú, označil je za div přírody a tvrdil, že překonávají i Niagarské a Viktoriiny kaskády. „Vodopády tvoří mírnou křivku. Počínaje od Argentinské strany, rameno řeky se rozdvíjí a vrhá se do hloubky 35 m jako Dos hermanas (Dvě sestry), na to se každé rameno opět rozdvíjí a vytvoří dalších 40 m kaskády zvané Ayarragarray. Společně Dvou sester jest menší, ale vysoký vodopád Ramirez, vedle něho Lanus, dále Bozzetti s velikým uvolněným balvanem nahoře, který ani při největším přívalu nespadne do hlubiny. Bozzetti má po levé straně jednu a po pravé dvě kaskády, které se dole spojí a vějířovitě s velkým hlukem řítí se znovu do propasti. Střídání množství vody je tak veliké, že dolní hladina nezdědkou stoupne najednou až o 8 m. Stalo se jednou,

■ Reprezentanti z 10 zemí na konferenci rotariánů v Ciudad de México – Hýža je pátý zleva.
(ZDROJ: google.com, Proceedings Twenty-sixth Annual Convention of Rotary International. Chicago 1935.)

že voda stoupala o 38 m a hluk byl tak veliký, že argentinský hotel v základech se otřásl. Následují Adam a Eva, San Martín, který po Dáblím chřtánu je největší. Vodopád Tři mušketýři tvoří původně jednu kaskádu, která se dole roztříští a znovu se vrhá do propasti. Přicházejí Coronel Lopez Rivadavia, Belgrano, Mitre a největší Garganta del diablo (Dáblí chřtán), o jehož existenci dával tušit jen vysoký sloup vodního dýmu. Na Brasilské straně pokračují Benjamín, Teodoro a Floriano. Nejdůkladněji jsme si prohlédli Floriano, který je ze všech nejkrásnější. Nejprve zdola jsme pozorovali výsypu vodní řitič se do propasti. Nárazem vody o skálu tvoří se vodní dým vysoko-stoupající, v němž ráno koupají se tisíce papoušků, snažících se marně přehlásit křikem hukot vodopádu.¹⁹

Na hranici Argentiny a Paraguaye využil Hýža i možnosti navštívit plantáže proslulého jihoamerického čaje zvaného maté a přiblížil i jeho výrobu. „Skližením listů není však celá manipulace skončena. Nejprve se zpraží ve zvláštní peci, zvané sapecador, kde se nechají jen malou chvilku, aby zamezeno bylo kvašení. Potom se suší na obrovském obráceném koši horkem přiváděným dvěma kanály po dobu 24 hodin. Usušené listy trhají se ve zvláštních strojích, zvaných canchadora, a teprve pak dovážejí se do mlýnů, kde se melou na prach. Z toho lze poznati, že argentinský čaj, zvaný „maté“ liší se velmi podstatně od čaje, který se prodává u nás. Jest barvy zelené, chuti příjemně nahořklé. Jest výborným nápojem zejména za horka a připisuje se mu dokonce léčivá moc, zejména pro žaludek.“²⁰

Hýža neopomněl popsat ani prales, který navštívil v Paraguai. Jaguáři, které nazval jihoamerickými tygry, jsou prý plaší, bojí se světla a napadají jen dobytek. „Měl jsem zvláštní štěstí, že jsem alespoň z lodi viděl mladého jaguára pít vodu z Parany.“²¹ Ani ostatní nebezpeční živočichové jako pavouci a hadi neútočí na člověka a on sám je tak neměl možnost spatřit. Hýža se proto ve svém popisu věnuje více pralesní flóře a méně nebezpečným a méně plachým živočichům. „Nemalou ozdobou pralesa jsou četné, divoké pomerančovničky, z jejichž listů vyrábí se výtazek jemné voňavky. Skoro na každém kroku narazili jsme na strom, v jehož sytém zelení odráželo se zlato pomerančů, zvaných aepu,²² jichž pro jejich trpkou chuť si nikdo nevnímá. V době květu rozšiřují tyto pomerančovničky omamnou vůni. Prales oživen je četnými opeřenci. Hnízdí v něm supi, kteří po jídání mršin pečují o jeho hygienu a různé druhy papoušků naplňují křikem celé okolí. Malé opičky z nepřístupných hlubin, přijdou se podívat na pastviny...“²³ Vzhledem k rozlehlosti paraguayského pralesa v něm byl nucen Hýža i přenocovat a svou zkušenost vylíčil následujícím způsobem: „Kráčeli jsme bez hlesu velkolepým chrámem přírody, zvučícím koncertem cvrčků, že až někdy uši zaléhaly.

Světlušky svítily nám na cestu, když jsme se vraceli k našim koním. Z pralesa vyjeli jsme na rozsáhlé pastvisko. Místy brodily se koně až po kolena vodou, a našim zrakům objevila se překrásná podívaná. Nad velkými močály míhaly se tisíce světlušek. Vypadalo to, jako by ve vzduchu bylo rozseto tisíce jisker, které zazáří a hned zase zhasnou, aby totéž se opakovalo nesčetněkrát za sebou. Paraguayské světlušky jsou značně větší než naše svaťojánské mušky, a vydávají pronikavější světlo.“²⁴

Po návratu

Články, které zasílal do Novin z pod Radhoště, nebyly tím jediným, jak Hýža výsledky své cesty propagoval. Po návratu v Praze přednášel o kolonizačních, emigračních a hospodářských možnostech v Jižní Americe a o svých dojmech z cest. Také aktivně psal různé články s obdobnou tematikou, například o argentinském průmyslu nebo o sociální politice v Chile.

Hýža sám svou cestu na mnoha místech hodnotí velmi pozitivně a podobně hovoří i jediný záznam z českých novin, který se jeho misí zabýval. „[Úspěchy] dra. Hýži v Jižní Americe byly pronikavé. Škoda jen, že nebyla mu poskytnuta subvence naším ministerstvem zahraničí, neboť vykonaná jím propagace má dalekosáhlý význam. Jak patrně, jest rotariánská idea vzájemné podpory v Americe na vysokém stupni...“²⁵ Také diplomaté byli s jeho studijní cestou spokojeni. Generální konzul v Buenos Aires napsal do Prahy následující depeši: „...jeho cesta měla i po stránce propagační velmi skvělý úspěch. U krajanů-vystěhovalců byl dr. Hýža všude přijímán s radostí a nadšením, jak o tom svědčí referáty různých spolků, uveřejněné ve zdejších krajaňských listech.“²⁶

Z jeho pozdějšího života mnoho nevíme. Ve třicátých letech se stal guvernérem Rotary klubu a pobýval v Habeši. Během druhé světové války se 26. července 1941 oženil v Praze-Libni s Ludmilou Wölflovou. Po nástupu komunistického režimu byl Rotary klub zakázán, ale jeho členové se stále scházeli každé pondělí večer ve francouzské restauraci Obecního domu. Díky tomu se rotariáni včetně Hýži dostali do hledáčku Státní bezpečnosti (STB), která je sledovala a nasadila na ně i agenta.²⁷ Jeho působení v zahraničí a kontakty zajímaly tajnou policii i později. STB na něj vedla od ledna 1961 svazek, kde vyšetřovala případné vyzvědačství a rozkrádání. V roce 1973 pro něj zřídila další svazek, tentokrát signální, kde se prověřovaly kontakty se zahraničím. To vše nám prokazuje, že Ferdinand Hýža neemigroval, dožil se minimálně 80 let a s velkou pravděpodobností po nástupu komunistů musel opustit místo ve státní správě. Datum a místo jeho úmrtí bohužel nejsou známy.

Bibliografie:

Archiv Ministerstva zahraničních věcí České republiky, V. sekce, administrativní (1918–1939)

Diário oficial da união, ročník 1927.

Národní listy, roč. 1925 a 1926.

Národní politika, roč. 1923, 1926–1928.

Noviny z pod Radhoště, roč. 1927 a 1928.

JEMELKA, František. *Na roli Boží. Vzpomínky Msgre. Františka Jemelky*. Olomouc, 1940. Dostupný z <http://jemelkovi.cz/msgree1.html>: [cit. 2014-02-20].

Proceedings Twenty-sixth Annual Convention of Rotary International. Chicago 1935.

ŠTURZ, Jan. Rotary klub a Československo. In: *Paginae historiae*. Praha 1998, s. 83–115.

1 *Proceedings Twenty-sixth Annual Convention of Rotary International*. Chicago 1935, s. 69.

2 JEMELKA, František. *Na roli Boží. Vzpomínky Msgre. Františka Jemelky*. Olomouc, 1940, s. 97. Dostupný z <http://jemelkovi.cz/msgree1.html>: [cit. 2014-02-20].

3 *Národní listy* 20. 8. 1925, s. 3.

4 Rotary International je mezinárodní sdružení organizací známých jako Rotary klub či Rotary Club. Cílem organizace je sdružovat obchodníky a vůdčí osobnosti k poskytování humanitárních služeb, podporovat vysoké etické standardy ve všech povoláních a pomáhat budovat dobrou vůli a mír ve světě. První Rotary klub byl založen 23. února 1905 v Chicagu právníkem Paulem P. Harrisem.

5 ŠTURZ, Jan, Rotary klub a Československo. In: *Paginae historiae*, Praha 1998, s. 98.

6 *Národní listy* 12. 11. 1926, s. 3.

7 *Národní politika* 22. 5. 1928, s. 8.

8 *Národní politika* 15. 4. 1926, s. 1.

9 *Národní politika* 3. 3. 1927, s. 6.

10 Zde můžeme uvést například Arnošta Dadáka, jenž nakupoval kávu v Brazílii nebo Guatemale.

11 Archiv Ministerstva zahraničních věcí České republiky, V. sekce, administrativní (1918–1939), karton 21, Schieszl Ministerstvu průmyslu, obchodu a živností Československa, číslo 13.430/I/H/1926, s. 2.

12 *Noviny z pod Radhoště* 18. 2. 1928, s. 2.

13 *Noviny z pod Radhoště* 22. 10. 1927, s. 2.

14 *Noviny z pod Radhoště* 10. 9. 1927, s. 1.

15 Urubu je portugalský název pro Kondora královského (*Sarcorampus papo*), který se skutečně živí mršinami.

16 *Noviny z pod Radhoště* 17. 9. 1927, s. 1.

17 *Noviny z pod Radhoště* 24. 9. 1927, s. 1.

18 *Noviny z pod Radhoště* 1. 10. 1927, s. 1.

19 *Noviny z pod Radhoště* 19. 5. 1928, s. 2.

20 *Noviny z pod Radhoště* 2. 6. 1928, s. 1.

21 *Noviny z pod Radhoště* 7. 7. 1928, s. 1.

22 Jde o druh *Citrus aurantium*, kterému se přezdívalo trpký pomeranč.

23 *Noviny z pod Radhoště* 7. 7. 1928, s. 2.

24 Tamtéž.

25 *Český deník* 24. 9. 1927, s. 3.

26 Archiv MZV, V. sekce, administrativní (1918–1939), karton 21, Lejhanec Ministerstvu zahraničních věcí, číslo 14/28 adm.res., s. 1.

27 ŠTURZ, Jan. *Rotary klub*, s. 91–92.

Učitel Antonín Trampota – 100. výročí narození

Marie Mikulcová

Poslední řídící učitel málotřídní školy v údolí Miloňov ve Velkých Karlovicích.
40. výročí zrušení málotřídní školy ve Velkých Karlovicích – Miloňově.

Každé údolí ve Velkých Karlovicích mělo svou málotřídní školu, výjimkou byl jen Pluskovec, který byl v letech 1774–1966 součástí Malých Karlovic. Ty měly školu v údolí Tíšnavy. Jednalo se o školu málotřídní. Zajímavější školní budovou v obci byla ta, která stála v údolí Miloňov. Byla z jedné poloviny zděná a z druhé poloviny dřevěná a jako jediná škola ve Velkých Karlovicích měla zvoničku, ve které byl jeden zvon.

Školu v roce 1888 založil židovský podnikatel a dlouholetý starosta Velkých Karlovic Salomon Reich. Ve škole se vyučovalo do roku 1975, škola trvala 87 let. Posledním učitelem i ředitelem málotřídní školy v Miloňově byl Antonín Trampota, od jehož narození letos uplynulo sto let.

Manželé Trampotovi – Jitřenka a Antonín

Antonín Trampota se narodil 14. srpna 1915 v Novém Hrozenkově, okr. Vsetín. Pocházel z dělnické rodiny, jeho otec Jan Trampota (1870–1928) byl brusičem skla u firmy S. Reicha v Karolině hutí (Karolince), zemřel ve věku 58 let na následek úrazu, který utrpěl ve výše uvedené sklárně (amputace levé nohy a následná sepe). Matka Alžběta Trampotová (1874–1950), rozená Čenková, byla v domácnosti. Antonín Trampota vyrůstal v početné rodině se třemi bratry (Bedřich, Vilém, Jan) a čtyřmi sestrami (Anna, Marie, Alžběta, Kamila). Byl ze všech dětí manželů Jana a Alžběty Trampotových nejmladší.

Po absolvování obecné školy navštěvoval v letech 1927–1933 měšťanskou školu v Novém Hrozenkově a ve Vsetíně. Další vzdělávání mu umožnil strýc, který působil v Bratislavě. V letech 1935–1939 Antonín Trampota studoval na Hudební škole v Bra-

tišlavě a na Prvním státním učitelském ústavu v Modre, kde 19. května 1939 maturoval.

Po maturitě se Antonín Trampota vrátil domů do Nového Hrozenkova, ale učitelské místo nedostal, protože mu pro-
tektorátní úřady jeho vzdělání získané na slovenských školách
neuznaly. Začal proto pracovat jako dělník ve sklářské huti a od
roku 1940 do poloviny roku 1945 (22. května) vedl závodní
jídelnu a účetnictví ve sklárnách v Karolince a ve Vsetíně.

V roce 1945, ihned po osvobození, se začal ucházet o místo
učitele. Od 1. října 1945 do 28. února 1946 vykonával vojen-
skou prezenční službu a od 1. března 1946 do 1. srpna 1949
působil jako ředitel málotřídní obecné školy v Novém Hro-
zenkově, údolí Bzové, odtud odešel do obecné školy v Kateři-
nicích, kde setrval do 31. srpna 1954.

Od 1. září 1954 začal Antonín Trampota působit jako
správce školy a učitel ve Velkých Karlovicích, údolí Miloňov.
V roce 1963 se dvoutřídní škola změnila na jednotřídní s 32 žáky
a s pěti postupnými ročníky. V roce 1974 školu navštěvovalo jen
13 dětí a Odbor školství ve Vsetíně malotřídní školu v údolí
Miloňov ve Velkých Karlovicích v roce 1975 zrušil. A pan učitel
Antonín Trampota odešel na zasloužený odpočinek a jeho bý-
valá škola postupně chátrala. 12. června 1991 vyšel v Novém
Valašsku jeho článek „*Tragédie budovy bývalé školy*“, kterým se
emeritní pan učitel snažil upozornit na její žalostný stav. Mimo
jiné se v něm uvádí: „*V lednu 1990 při mé procházce v Miloňově
mi rodiče a bývalí žáci pověděli, že ve II. učebně se zcela zřítil
strop (zděná učebna postavená r. 1927) a šatny se sociálním
zařízením jsou rovněž zborcené. (...) Dne 4. dubna 1991 jsem
zašel ke škole v Miloňově. Vchod do školy byl zcela zřícen a do
budovy bylo možno se dostat přes trosky. (...) Zbořený strop
zděné II. učebny pohřbil některý neodvezený nábytek s po-
můckami. V ředitelně se na podlaze válely rozházené knihy,
jednací protokol, telefonní přístroj aj. V I. učebně rovněž na
podlaze rozházeny knihy učitelské a žákovské knihovny, jakož i
skříň dosud neodvezené. Starý promítací přístroj, který škole
sloužil do r. 1975. Tato učebna je dřevěná a byla postavena
S. Reichem, bývalým majitelem tehdejších skláren ve Vel. Kar-
lovicích. Vše svědčí o tom, že dosud nebyl odvezen veškerý škol-
ní inventář. (...) Smutno mi bylo, když po 16 letech jsem zhlédl
v takovémto stavu budovu školy, ve které jsem učil 21 let.*“

19. února 1944 se Antonín Trampota oženil s Jitřenkou
Mazurovou, dcerou Jaroslava a Anežky Mazurových. Manželé
Trampotovi vychovali dva syny: Lubomíra (1947), Jaroslava
(1952).

Antonín Trampota nebyl členem žádné politické strany, řa-
du let pracoval v různých funkcích a na různých úrovních
v SČSP, procestoval část Sovětského svazu. V každé obci, v níž
učil, se zapojil do veřejného života. V Kateřiních byl mimo jiné:
knihovník obce, účetní v místním JZD, pokladník MNV, náčelník
Sokola, věnoval se amatérskému divadlu. Ve Velkých Karlo-
vicích působil jako člen, později jako předseda školské a kulturní
komise a velmi intenzivně se věnoval amatérskému divadlu. Od
roku 1965 vykonával funkci vedoucího kina MNV, s níž mu po-
máhala jeho choť. V roce 1972 bylo jeho zásluhou v obci vy-
budováno širokoúhlé kino nákladem 480 000 Kč, jedno z pěti
vesnických kin, která v té době byla ve vsetínském okrese. Po
letech poctivé práce musel z funkce vedoucího kina nedobro
volně odejít, což nesl velmi těžce.

ČESKOSLOVENSKÁ REPUBLIKA.

Zkušební komise pro učitelsví na obecných školách v O s t r a v ě .

Rok 1946 . Číslo 96 .

Vysvědčení učitelské způsobilosti
pro obecné školy.

 Antonín T r a m p o t a

národnosti české , státní příslušnosti československé

narozen dne 14.srpna 19 15v Novém Hrozenkově

polit. okres Vsetín , vzdělával se v letech 1927-
1933 na měšťanských školách v Novém Hrozenkově a na Vsetíně
a v letech 1935-1939 na učitelském ústavě v Modre

a nabyt dne 19.května 19 39 vysvědčení učitelské dospělosti
pro obecné školy.

2-172. — 1946. Všechna práva vyhrazena. — Státní nakladatelství. 411-01.

■ Vysvědčení učitelské způsobilosti Antonína Trampoty z 19. května 1939

■ ■ Základní škola Miloňov v zimě z přelomu 60. a 70. let 20. stol.

Antonín Trampota se snažil, aby jeho malotřídni údolní škola byla kulturním střediskem. Společně s chotí Jitřenkou, rodiči a přáteli organizoval dětské karnevaly, vánoční besídky, kácení máje, zájezdy dětí a rodičů za poznáváním památek naší země. Jeho největší láskou ale byly zahrada a ochotnické divadlo. Do této činnosti investoval mnoho volného času. Pro „miloňovské“ divadlo dětí i dospělých získal pana uč. Arnošta Šrotta, paní uč. Antonii Heinovou, Andělu Bláhovou, Milu Cíchovou, Oskara Jurečku – maskéra, Jindřicha Fischera – režiséra.

K úspěšným divadelním hrám patřily *Chudák manžel*, *Dvě Maričky* od B. Říhy nebo *Čaroděj Maelesto* z roku 1960. V poslední jmenované hře hrály děti i s rodiči a jejich divadelní představení sklízelo úspěch i na Divadelním festivalu v Karlovině.

Když pan Antonín Trampota, učitel i ředitel v jedné osobě, v roce 1975 milovanou školu v Miloňově opustil, škola utichla, chřadla, až bylo v roce 1990 rozhodnuto o její demolici. V roce 2010 byla ve Valašském muzeu v Rožnově pod Radhoštěm postavena replika (volná kopie) malotřídni školy ve Velkých Karlovicích – Miloňově.

Život Antonína Trampoty se uzavřel 13. prosince 1995, jeho ostatky jsou uloženy na hřbitově ve Velkých Karlovicích.

Autorka příspěvku čerpala z pozůstalosti Antonína Trampoty, kterou jí poskytl Jaroslav Trampota, s jehož svolením jsou rovněž jako obrazová příloha článku reprodukovány fotografie a archivní materiály.

Skupinová fotografie miloňovských ochotníků

(zleva doprava: Miroslav Kedroň, Jindřich Fischer, Anděla Bláhová, Antonín Trampota, Antonie Heinová, Mila Cíchová a Oskar Jurečka)

Zničený interiér školní budovy v 90. letech 20. stol.

Zřícený strop školní budovy v 90. letech 20. stol.

Můj bratr lékař Petr Klement

Marie Hrňová

Už tomu bylo pět let, co navždy odešel můj bratr Petr. Chtěla bych tuto vzpomínku věnovat všem, co ho měli rádi. V roce 1951 narodil se jako páté dítě manželům Klementovým v Novém Hrozenkově.

Do základní školy chodil ve své rodné vsi. Byl učenlivý a zvědavý, měl rád hudbu a vše, co vesnický ogar stihne. Na gymnáziu ve Vsetíně byl dva roky nejlepším česáčem chmele v republice. Pozvání na Hrad do Prahy, ocenění i věcné dary od prezidenta byly hnací silou pro jeho další práci. Na studentská léta s humorem rád vzpomínal – na cestu vlakem do Vsetína, kdy nejednou opsál úkoly, na které doma neměl čas. Na pomoc rodičům v zemědělství, také na stavbu jejich domku a vůbec. Uměl plavat, lyžovat a vše, co ho bavilo. Pěkně zpíval, hrál na pianovku, kytaru, a toto po celý jeho život bylo pro něj formou relaxace.

Za svůj výzkum a práci v oboru medicíny získal 4x titul „profesor cardio“ (první ocenění dostal z rukou anglické královny, čtvrté od prezidenta Václava Klause).

Nikdy si asi neuvědomil, že by měl ve svém životním sprintu zpomalit. Den před smrtí když odjížděl z Huslenek, nikdo netušil, že tu byl naposled. Snad to tak sudičky určily, že Petr už pět let není mezi námi a jeho čtyři děti osiřely. Odpočívá i s rodiči na hřbitově v Novém Hrozenkově.

Prof. MVDr. Petr Klement, Ph. D.

Petr Klement získal diplom veterinárního lékaře na Vysoké škole veterinární v Brně v roce 1976. Po krátké praxi odešel studovat do Řecka na Aristotelovu univerzitu a později do Kanady, na Torontskou univerzitu. V Torontě se zabýval problematikou transplantace plic a experimentální hrudní kardiovaskulární chirurgie (např. vývojem a výzkumem umělých plic, stimulátoru srdce, umělých cév a srdeční chlopně) na oddělení Laboratoří hrudního a kardiovaskulárního výzkumu Lékařské fakulty Torontské univerzity. Výsledkem jeho úspěšné činnosti bylo obdržení mezinárodního patentu a zveřejnění řady odborných publikací a přednášek na celosvětových vědeckých konferencích. V roce 1987 přešel na McMaster univerzitu v Hamiltonu, kde získal titul Ph. D. v oblasti lékařských věd za práci, která se věnovala trombolytické a aterosklerotické problematice. V roce 2000 byl na McMasterově univerzitě jmenován do funkce odborného asistenta a o šest let později na post docenta medicíny. Posléze se stal profesorem a ředitelem Oddělení experimentální patologie v Hendersově výzkumném ústavu.

Petr Klement se svou sestrou Marií Hrňovou v orsáčkém kroji
(Archiv autorky článku)

Jeho vědeckovýzkumná a akademická činnost zasáhla po listopadu 1989 i do České republiky. V roce 1999 byl jmenován docentem veterinární chirurgie a ortopedie a o pět let později profesorem fyziologie na Veterinární a farmaceutické univerzitě v Brně. Ve své kanadské laboratoři školil i české studenty, doktorandy z Brna. Od roku 2008 působil jako náměstek pro vědu a výzkum na Fakultní nemocnici Ostrava. Poté jako vědeckovýzkumný pracovník Vysoké školy báňské – Technické univerzity Ostrava byl 1. 2. 2010 jmenován prorektorem pro vnější vztahy této univerzity.

Prof. MVDr. Petr Klement, Ph. D. byl světovým odborníkem nejen v oblasti hemostázy, trombózy a ve vývoji a testování nových antikoagulantů, ale i v oblasti patologie laboratorních zvířat. Byl autorem několika patentů, množství postupů, metod a četných publikací, článků, učebnic a přednášek. Byl členem řady prestižních profesních, vědeckých a akademických společností a také poradních skupin pro úřad vlády a privátní sektor.

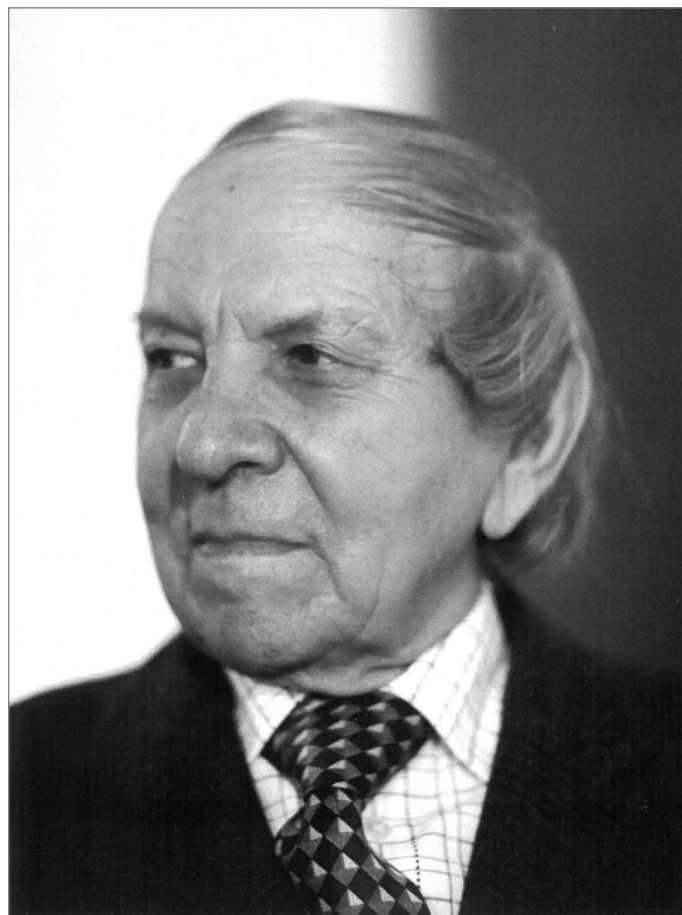
Petr Klement zemřel 20. července 2010 ve věku 59 let.

O autorce:

Marie Hrňová se narodila 18. ledna 1944 v Novém Hrozenkově. Žije v Huslenkách. Vystudovala Střední ekonomickou školu ve Valašském Meziříčí. Je členkou Spolku zachování valašských tradic ve Vsetíně. Věnuje se výrobě krojů (v současnosti šije a vyšívá především košile).

Valašské ořechy

Rozhovor s architektem Milanem Podzemným

Akad. architekt Milan Podzemný

Narodil se 29. května 1926 ve Valašském Meziříčí, kde po obecné a měšťanské škole absolvoval místní Odbornou školu pro zpracování dřeva, poté nastoupil na pražskou UMPRUM. Po studiích pracoval např. ve Stavoprojektu v Gotwaldově, na Útvaru hlavního architekta v Gottwaldově, na pozici hlavního projektanta Valašského muzea v přírodě v Rožnově p. R., ve vedoucím postu CHKO Beskydy či jako ředitel památkového ústavu v Ostravě. Poznáváte? Ano, řeč je o akad. architektovi Milanu Podzemném, který pro nás zavzpomínal na své životní i profesní začátky ve svém rodném kraji.

Pane architekt, můžete v úvodu našeho rozhovoru čtenářům říct, co Vám dalo v životě rodné Valašsko?

Stejnou otázku již mohla zodpovědět řada spisovatelů, výtvarných umělců včetně architektů, kteří jsou narozeni na Valašsku. Na svém nadání či talentu byli totiž jistě ovlivňováni tamějším prostředím, lidmi, historií či zvyky. To si též potvrzují nad životy svých dvou blízkých příbuzných, architektů R. F. Podzemného a R. M. Podzemného, známých z architektonických publikací a jejich významných realizací. Dnes mohu též jen potvrdit, že do mého architektonického povědomí se ukotvil smysl pro přirozeně harmonické a prostorově vyvážené tvary zelené přírody, včetně funkčních detailů bez extrémních dominancí. Zdůrazňuji, že cituji jen některé jistě přirozené vlastnosti, jejichž nabytí není výsledkem estetických nauk, ale přirozeným nadáním utvářeným více faktory.

Váš otec i matka byli rodilí Valaši. Pocházeli z Křivého a Hrachovce. Co to znamenalo pro Vaši výchovu?

Na nějaké valašské zvyky a obyčeje, které se uplatňovaly ve starých rodinách, u nás v našem životě již nebylo místo. Též jsme se vyvíjeli (bylo nás pět bratrů) bez náboženské výchovy, otec coby ruský legionář z 1. světové války na to dbal a musím konstatovat, že velmi důsledně. Konečně ve 30. letech a počátcích let čtyřicátých jsme již žili v moderním městském bytě, což nás též vzdálilo od venkovského rodinného prostředí a života. Rovněž si připomínám časy, kdy se z našeho bytu stávalo prostředí jakéhosi studentského klubu, kde se střídali návštěvníci – studenti a hovořili o moderním umění, literatuře i poesii. Někteří z nich byli i členy slavné „Mladé scény“ Alfréda Radoka.

Jako chlapec jste poznal život na valašské vesnici, zejména v Křivém. Co Vám z toho zůstalo pro pozdější život a použil jste tyto poznatky ve své profesi architekta?

Trvale a nesmazatelně ve mně zůstávají zážitky z mého raného mládí, kdy jsem u svého staříčka trávil „pracovní prázdniny“. Na jeho statku jsem zažíval od kuropení až do noci vše, co souviselo s během tehdy ještě rukodělné a těžké práce. Bylo tvrdým zvykem, že nějaké zahálení, mě nevyjímaje, se netrpělo, zejména při letních žních a výmlatu obilí. To jsou tedy mé „čítanky“, ze kterých jsem čítával a uplatnil je při projektech ve Valašském muzeu v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm v 50. a 60. letech. Některých pouček vyčtených z učebnic etnografů jsem přitom nepotřeboval – poznatky z života na Valašsku mi tak praxi přirozeně usnadnily. Svých valašských kořenů jsem využil též ve funkci vedoucího správy CHKO Beskydy při řešení nesčetných problémů v přírodním a krajinném osídlení, spojených i s problematikou ochrany lidových staveb.

Jak dnes vzpomínáte či hodnotíte spolupráci s Valašským muzeem v přírodě, kde byl za Vaší éry ředitelem Ing. Bečák?

Před více než 55 lety jsem se zaujetím řešil koncepci územního plánu města Rožnova jako základní dilema, jak uchovat jeho historické a přírodní hodnoty. Existovaly totiž tehdy předpoklady, že z něj vznikne, a to v krátkém čase, město průmyslové. Přirozeně se všemi důsledky na jeho již zmíněné ekologické, kulturní či historické hodnoty. K tomu jen mohu připomenout okolnost, která k tomu vytvořila podmínky: v rámci industrializace zaostalých území v Československu rozhodla tehdejší vláda o umístění velkého průmyslového podniku n. p. Tesla právě do Rožnova, s jehož výstavbou se mělo začít v letech 1948 nebo 1949. Nový podnik, který zajišťoval výrobu součástek televizorů, postupně zaměstnal na 6 000 zaměstnanců. Kterýkoliv sociolog či urbanista a architekt snadno odhadl, jaký dynamizující vliv

toto bude mít na demografické a sociologické změny města, bytovou výstavbu a urbanizaci krajiny. A jako pamětník vzpomínám, jak došlo k vlivu závodu na personální politiku správy města či jejich postojů k Valašskému muzeu, které tehdy doslova živilo se dvěma zaměstnanci a mělo přitom zabezpečovat svůj vlastní rozvoj! Avšak podotýkám, že nepovažuji za součást odpovědi na tuto otázku případnou rekapitulaci období častých reorganizací muzea od roku 1953, kdy bylo jakousi pobočkou Krajského muzea v Gottwaldově, až do roku 1965, kdy v jeho čele stanul již zmíněný Ing. Bečák. Ten svými mimořádnými schopnostmi odbornými, organizačními i personálními otevřel v dějinách muzea novou a úspěšnou etapu, která želskončila jeho odchodem z muzea roku 1971. Stejně jako Ing. Bečák, i výjimečně kvalifikovaný a Valaška znalý prof. Karel Langer, měli ne-sktečný podíl na rozšíření muzea do nového přírodního prostoru na Stráni. V tomto mimořádném období jsem na zadání prvního osvětleného vedení muzea zpracoval několik projektů nového skanzenu na Stráni, Mlýnské doliny a několika dalších celků, a to na základě již zmíněného územního plánu Rožnova z let 1958–1960. Z časového odstupu se mi jeví léta 1958–1971 jako doba hledání ideových přístupů, jakou podobu má vznikající muzeum vlastně vůbec mít. Nazývám proto toto období „valašským jarmarkem“ názorů, připomínek i amatérských koncepcí, byl jsem u toho a rozhodně nelituji.

Od této doby uplynula již spousta času. Snad již můžeme hodnotit, nakolik se zde povedlo realizovat několik Vašich urbanistických projektů, ať už šlo o myšlenku valašského osídlení, lidových staveb dalších regionů na Stráni či v takzvané Mlýnské dolině. Nová koncepce už tehdy zasahovala až k místní lokalitě Horečky?

Toto je, řekl bych, depresivní otázka pro projektanta i účastníka úspěšné éry počátků výstavby skanzenu. Mohu bohužel konstatovat, že nemám téměř žádného pocitu uspokojení nad tím, jak koncepce dopadly k roku 2015. K tomu si kladu vtíravou otázku, jak je možné, že k tomu došlo, když první valašská stavba z Miloňova byla na Stráni postavena již v roce 1962. Od tohoto okamžiku uplynulo již dlouhých 53 let a záměr dle projektu z 60. let není zdaleka hotový. Přitom z památkové praxe vím, že za půl století se dříve postavily celé hradní či zámecké komplexy! Dnešní situace mě sice zbavuje zodpovědnosti za podobu areálu Valašské dědiny, ale zůstává zde otázka, proč došlo k uvedené časové prodlevě – což snad zůstane tato část skanzenu jakýmsi uznaným a ukončeným torzem? Navíc došlo ke zcela drastickému chování ke skanzenu coby již vyhlášené národní kulturní památce (stalo se tak nařízením Vlády ČR ze dne 16. 8. 1995), kdy je areál Valašské dědiny bezprostředně dotčen realizací městské zástavby rodinnými domy, která končí přímo na západní hranici skanzenu. K tomu se připojuje souvislý zastavěný pruh staveb z prostoru Tylovic, čímž bylo nepochopitelně prolomeno v urbanistických projektech navržené a schválené ochranné pásmo skanzenu. Tak bohužel došlo k tomu, že samotné lidové stavby na Stráni dnes připomínají jakousi kombinovanou urbanizovanou periferii rodinných vil s pozůstatky původního osídlení. K současnému stavu a výsledkům dlouhé a neukončené výstavby areálu mám tak dlouhou řadu připomínek, jejich uvedením by mě však někteří „znalí“ rozvoje muzea nařkli z osobního zaujetí. Rovněž proto ztrácí smysl řešit otázky, zdali nedošlo k porušení některých zákonných opatření. Poučení je však zřejmé a historicky ověřené: velká díla se realizují v příznivých poměrech s velkými osobnostmi a výsledky jako kulturní hodnoty se mají respektovat...

V roce 1973 jste byl jmenován prvním vedoucím nově založené Chráněné krajinné oblasti Beskydy se sídlem v Rožnově pod Radhoštěm. Pro Vás jako architekta to znamenalo jistě životní výzvu. Vždyť státní ochrana přírody se teprve rozvíjela stejně jako prosazování principů ekologie, že ano?

Samotná otázka naznačuje mimořádně složitou a rozsáhlou problematiku, týkající se stovek kilometrů čtverečních, které pokrývají nejen přírodní plochy lesů, polí a pastvin, ale i desítky sídel s množstvím obyvatel. Dnes se dá jen stěží pochopit, že Chráněná krajinná oblast byla vyhlášena, avšak s minimálním počtem osmi zaměstnanců, což předem determinovalo výkon jejich funkce na tak rozsáhlém území. Jako vedoucí správy jsem byl navíc odpovědný krajským orgánům s poměrně malou pravomocí, což mě předurčovalo spíše do polohy jakéhosi diplomata a vyjednavče. Též se musím zmínit o stavu znalostí a hospodářsko-ekologické problematice beskydské oblasti, která postrádala hlubší analytický rozbor a stanovení priorit postupů činností vedoucích ke zlepšení stavu CHKO Beskydy. Dnes je již našťástí historií, že v 70. a 80. letech byla porostní lesní oblast přímo ohrožena průmyslovými exhalacemi, přípravou důlní těžby ve Frenštátu pod Radhoštěm, též nebyl zastaven trend chaotické chatové výstavby a velkých rekreačních středisek jednotlivých závodů, kterých zde bylo na 350. K těmto už tak negativním faktorům se přidružovaly rozsáhlé výrobní aktivity státních lesů, JZD a dalších činností, které vyžadovaly koordinaci s požadavky státní ochrany přírody. Po mém téměř desetiletém působení v této funkci mohu však konstatovat, že počátky této činnosti byly za spolupráce a pochopení místních obyvatel zvládnuty. Správa CHKO Beskydy se zkrátka osvědčila a při oslavách 40. výročí jejího založení v roce 2013 tak měla co rekapitulovat.

K prostředí Beskyd se váže i naše poslední otázka. Pane architekté, jste válečným veteránem. Z postu nositele tohoto titulu jste jednoznačně povolán k vyjádření, jakou úlohu sehrály Beskydy i samo Valaško za 2. světové války v boji proti nacistické moci a jejím represivním složkám.

Charakteristika Moravskoslezských Beskyd jako rozsáhlého přírodního i osídleného území, též s nepřístupnými terény, je bohužel v historii, a zejména v souvislosti s 2. světovou válkou, trvale opomíjena. Zde mám především na mysli tehdejší působení 1. československé partyzánské brigády Jana Žižky. Příroda Beskyd se stala jejím útočištěm a zároveň tvrdým oříškem pro protipartyzánské jednotky (jagdkomanda) či vojska wehrmachtu a nacistické policie. Mementem toho všeho zůstává pro historii protifašistického odboje akce Tetřev. Na ni nacistické velení nasadilo do obklíčení radhoštského masivu a jeho přilehlého horského pásma sílu 14 000 členů wehrmachtu, policie a gestapa. Akce konaná v listopadu 1944 skončila krachem úderné síly nacistů a jen s malými ztrátami partyzánů. Poté už se nacistické velení nikdy k podobné akci neodvážilo. Nesmí se však zapomínat, že kromě přírodních podmínek příhodných pro partyzány jim hrála do karet i podpora obyvatel valašských pasek, jejich statečnost a obětavost, a to vše nehlédě k všudypřítomné hrozbě ztráty života či již tak chudého majetku.

Pane architekté, děkujeme velmi za rozhovor a přejeme Vám hlavně pevné zdraví!

Ivana Ostránská

Devadesát let Valašského muzea v přírodě

Radek Bryol

Devadesátileté jubileum Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm je příležitostí k zamyšlení nad jedním z jeho nejdůležitějších úkolů – prezentací lidového stavitelství v potřebných souvislostech, které umožňuje právě forma muzea v přírodě na rozdíl od kamenných muzeí. Alespoň ve zmenšeném měřítku, které poskytuje prostor a vydrží síly a pozornost návštěvníka, tak můžeme ukázat stavební kulturu v charakteristickém urbanismu a zasazení do přírodního a zemědělského prostředí.

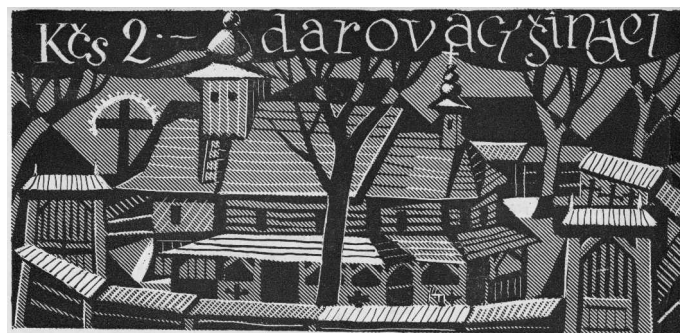
V celoevropském kontextu je rožnovský skanzen jedno z prvních muzeí v přírodě, jako nejstarší je oprávněně vnímáno v Evropě střední. Na rostoucí zájem o lidovou kulturu i počátky muzeí v přírodě v severovýchodních zemích na sklonku 19. století navazovaly již před první světovou válkou právě v Rožnově smělé myšlenky na záchranu starobylé architektury. V roce 1925 už v rožnovském lázeňském parku Hájnici stály první stavby, nejen jako kulisa velké národopisné slavnosti Valašský rok, ale také jako doklad snahy jednotlivců, především sourozenců Jaroňkových, kteří dokázali své okolí přesvědčit k neobvyklé věci. Ještě do počátku následující světové války se dařilo přenášet a rekonstruovat další stavby. Poté byl slibný rozvoj muzea přerušeno.

Po polovině 20. století bylo nutné řešit nadále hrozící zánik památek lidového stavitelství i dalších objektů, které rychle ztrácely svůj účel spolu s novým společenským zřízením a změnou způsobu života, a jejichž další existence v původním prostředí byla ohrožena. V úvahách památkové péče se tehdy jevílo jako příhodné postupné doplňování rožnovské Jaroňkovy sbírky staveb, proto se nejprve plánovalo navázat přímo na starou část v parku. Vypráví se, že už potřeba situování pasekářské chalupy z Velkých Karlovic – Miloňova ukázala, že k přesouvání venkovských staveb rovinatá niva řeky Bečvy není vhodná. Vždyť výškový rozdíl podélné stěny miloňovské chalupy činí asi 1 metr! Přilehlá polní trať Stráž se během 60. let stala výborným místem pro rekonstrukci horské sídelní krajiny severovýchodní Moravy a Slezska. Za vedení ředitele Jana Rudolfa Bečáka a jeho schopných spolupracovníků se podařila vybudovat velká část Valašské dědiny. Areál měl původně představovat rozptýlené osídlení horských pasek, ale některé stavby pocházely také z obcí v údolích. Až v polovině 80. let se formuloval názor, že je třeba vytvořit soustředěné jádro dědiny, tolik charakteristické pro údolní obce na Valašsku.

Rozsáhlá koncepce z konce 60. let minulého století o zachování příkladů roubeného stavitelství spolu s všestrannou dokumentací tradiční lidové kultury západních Karpat na moravskoslezském území vedla k přípravě dalších areálů. Několik staveb bylo ještě tehdy dokumentováno a přeneseno z Moravských Kopanic. Rozsáhlou částí muzea měla být Těšínská dědina,

pro kterou byly rovněž transferovány některé objekty, získán velký počet sbírkových předmětů a na základě výzkumů se chystaly podklady pro expozice. Mnohé tehdejší plány rozvoje muzeí byly smělé, ale jen v málokterých z nich se z různých důvodů podařilo vytvořit vše, co si jejich tvůrci představovali. K realizaci obou zmíněných částí v Rožnově doposud nedošlo. Stavitelství na Kopanicích je dokumentováno a představeno ve strážnickém Muzeu vesnice jihovýchodní Moravy, proto není třeba tuto problematiku v Rožnově řešit. Také realizace těšínské části byla prozatím odložena. Jedním ze starších plánů, kterým se zabýval například dlouholetý ředitel muzea Jaroslav Štika, je také vytvoření areálu, který by v návaznosti na dědinu představil horské pastevectví. Jednoduché hospodářské stavby se základním vybavením v něm budou tvořit výchozí, nikoli však nejdůležitější prvek. Tím by měla být specifická krajina a především chov dobytka s představením zaniklého hospodaření. Snad se to s velkým časovým odstupem od prezentovaného tématu a navíc v současném stísnění nejrůznějšími předpisy a normami nepřijímacími muzeím v přírodě podaří... Plánovaná koncepční příprava by měla vymezit základní možnosti a prostředky salašnického areálu.

Od konce 70. let se muzeum věnovalo přípravě Mlýnské doliny, aby mohla být v roce 1983 otevřena veřejnosti. Tento areál se řadí mezi unikátní expozice v kontextu evropských muzeí v přírodě, protože veškeré technické stavby jsou v provozu díky preciznosti projekční a etnografické přípravy i průběžné údržbě.

■ Veřejná sbírka na dobudování kostelíka v Dřevěném městečku

– autorem grafického pojetí letáku je prof. Karel Langer, který se věnoval jak propagační činnosti Valašského muzea, tak spolupráci na koncepčních záležitostech.

(Valašské muzeum v přírodě v Rožnově p. Radh., konec 60. let 20. stol.)

Smělé plány ze 70. let 20. století i z nedávné minulosti si vytyčily také rozšířit nejstarší Jaroňkovu část v Hájnici. Přenesené stavby z rožnovského náměstí se měly na základě historického a architektonického výzkumu doplnit o rekonstrukce dalších domů do podoby skutečného rynku. Všechny části muzea měly podle těch nejodvážnějších myšlenek ze 70. let splynout do jednoho rozsáhlého areálu zrušením veřejné silnice mezi areály. Alternativou byl připravovaný nadchod nad nezrušenou komunikací pro spojení městečka a vesnické části. Zajímavou myšlenkou byla později spojnice pomocí vytvoření sklepů, kterými by se z městských staveb podešla silnice až do hamerské zájezdni hospody jako části Mlýnské doliny.

V posledních letech došlo k rekonstrukci a adaptaci průmyslového objektu Sušák, který nově posloužil jako vstupní, expoziční a konferenční budova. Průběžně se opravují, rekonstruují, adaptují a modernizují také další stavby sloužící jako zázemí muzea.

Podle starší koncepce muzea se začalo doplňovat jádro soustředěné valašské dědiny. Nad urbanismem a provedením staveb můžeme polemizovat, přesto se touto činností postoupilo k dotvoření a věrme, že i obohacení Valašského muzea.

Při úvahách nad současným stavem je nutné podotknout, že všechny zpřístupněné areály muzea jsou charakteristické svou torzovitostí. Běžný návštěvník mnohé neduhy přehlédne, ale člověk znalý, neřkuli odborník si nedokonalostí všimá. Na vině je rozsáhlost existujících koncepcí a jejich

proměnlivost v závislosti na čase, výměna personálního obsazení a s tím souvisejících názorů a třeba přiznat, že snad také nezáměr a opomíjení. Přesto se tyto problémy průběžně řeší v různých rovinách.

Dřevěné městečko je po takřka století existence unikátem samo o sobě, přestože ve 2. polovině 20. století posloužilo již v duchu nových myšlenek jako prostor pro záchranu několika ohrožených staveb a vytvoření nového zázemí pro folklorní akce a další pořady. Nabízí se otázka, zda tento areál k následujícímu výročí jednoho století více nepřipodobnit původním představám Bohumíra Jaroňka. Například dotvořením prostředí podle jeho výtvarně ztvárněných představ a písemných pramenů či rekonstrukcí některé z dobových interiérových expozic.

Na Valašské dědině se daří chovu dobytka, udržují se tradiční odrůdy zemědělských plodin, stromů i dalších rostlin. Připravuje se dostavba hospodářského zázemí u některých nedokončených usedlostí. Náročná je samozřejmě sama údržba staveb a rozličného zázemí, stejně jako péče o rozsáhlé plochy zeleně různého druhu. S odstupem doby se však opomíjí a zanedbávají mnohé charakteristické znaky prostředí a hospodaření. Jestliže muzeum v přírodě nabízí možnosti tyto prvky prezentovat, je škoda nevyužívat je. Obhospodařování půdy v co největší rozloze bylo v minulosti zcela nezbytné. Většina se orala, čímž ve svazích vznikaly terasovité plochy. Část se posekla, na zbytku se páslo. To všechno doprovázely charakteristické znaky sklizně a senoseče, jako obilí složené v kolkách či panákách, seno v ostrévkách a mnohé jiné. Z listnatých stromů se dříve každoročně získávala letina pro krmení dobytka, proto jejich kmeny tvořily charakteristické siluety. Kolem chalup se skladovalo dřevo a nejruznější materiál k všemožnému užití. Cesty se zpevňovaly kamením a odvodňovaly. Dnešní návštěvník však mnohé z toho neuvidí a obdobné problémy můžeme cítit i v Mlýnské dolině. Mnohovrstevnaté působení prezentované skutečnosti může návštěvníka ještě více zaujmout už v tak poutavém prostředí, jako jsou vesnické části rožnovského muzea!

Za dlouhou dobu historie muzea v Rožnově pod Radhoštěm se podařilo vytvořit unikátní sbírku lidového stavitelství se snahou o věrohodnou rekonstrukci okolního prostředí dvorů, zahrad a zemědělských pozemků protkanou sítí cest a pěšin. Nedílnou činností byla podle aktuálních možností a potřeb také tvorba sbírkového fondu a související dokumentace. Veliký díl práce muzea zahrnuje vzdělávání, prezentaci a popularizaci kultury našeho regionu formou klasických i oživených expozic, výstav a nejruznějších programů. Tomu nebyla v článku věnována pozornost, přestože právě prostřednictvím uvedených činností získává návštěvník ponaučení a výsledný dojem o celém muzeu. I v této problematice je co zlepšovat.

Přejme Valašskému muzeu v přírodě, aby se i nadále dařilo výsledky této dlouholeté práce nejen udržovat, ale s úctou k předchozím generacím a s velkými možnostmi, které v současnosti máme, také naše muzeum rozvíjet.

Zemanská svatba hrozenkovská na slavnostech Valašský rok 1925 v Rožnově pod Radhoštěm

Petr Lidák

Hrozenkovská skupina na Valašském roce 1925 ■

(Fotoarchiv Valašského muzea v přírodě, inv. č. A 45573/24)

V letošním roce vzpomínáme 90 let od založení Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm a také na první veřejné vystoupení hrozenkovské skupiny Joži Országa-Vraneckého st. Stalo se tak u příležitosti národopisné slavnosti Valašský rok, která se odehrála ve dnech 18. – 20. července 1925 v městském parku Hájnice, kam byly přeneseny poslední zachovalé roubené stavby z rožnovského náměstí – stará radnice a Billův měšťanský dům, doplněný o zvoníčku z Dolní Bečvy a studnu z Horní Lidče. Potřebám bohatého folklorního programu pak posloužil za tímto účelem nově zbudovaný dřevěný stadion – tribuna s tisíci sedadly a podiem, postavený nákladem 45 tisíc korun.

Náplň třídních slavností se připravovala s dostatečným předstihem od začátku roku 1924. Ideu nastínil hlavní organizátor pořadu Bohumír Jaroněk v mnoha člancích otištěných v periodickém tisku po celé zemi. Podle něj „*připravovaný valašský rok nebude žádnou slavností v běžném smyslu našich výletních radovánek, nýbrž vážným národopisně vědeckým podnikem. Musí to být kus kulturní práce, jejímž účelem bude vzkrásliti k životu, to co odumírá: naši svébytnou, svéráznou a nám drahou minulost Valašska, aby jeden náš kulturní a cenný prvek nebyl ztracen a nezapadl do tmy zapomenutí. Vše, co pro Valašský rok připravujeme, konejme se zrakem a myslí upřenou do naší minulosti a odvrácenou od všech vlivů dnešní doby, její módy, zvyků a ideologie*“¹.

Proto Přípravný výbor složený z předních osobností Rožnova i regionu vyzval ke spolupráci obyvatele okolních valašských obcí, aby nacvičili pásma (představení) tradičních zvyků obyčejového roku (stavění máje, výhon dobytka o sv. Duchu, Luca, šmigrúst, dožatá a jiné). Součástí programu měly být divadelní hry, koncerty, veselice, prohlídky města a okolí a v neposlední řadě také inscenovaná představení svatby z Rožnova a ze Vsacka. Se žádostí o pomoc

se v prosinci roku 1924 obrátil Přípravný výbor také na Josefa Országa-Vraneckého st., hrozenkovského sedláka a v té době známého národopisného pracovníka, muzikanta a uznávaného znalce místních tradic. Josef Ország-Vranecký st. navrhl zařadit do programu zemanskou svatbu z Nového Hrozenkova. Ve své odpovědi uvedl několik důvodů, když napsal: „Svatby chcete tedy dvě. Zcela v pořádku. Ale Vsacko, myslím dolní Vsacko bude rovněž svatbu chtít, a já podsadím krk, až Vám vypíši hrozenkovskou svatbu orszáckou, při níž jedině mohla by se uplatnit nádhera krojů fojtoevských a zemanských a ukázati, že není nebo nebyvalo na Valašsku pouze bída domovem, ale že tu žila třída zámožnější. (...) Kroje hornovsacké co do střihu a barev shodují se s rožnovskými, až na to, že jsou bohatěji vyšity, což je částečně vlivem sousedního Slovenska a pak, že na Hrozenkově žije zámožný rod orszácký, dosud pyšný na svůj zemanský původ, ačkoliv to roku 1848 přestalo mít vůbec nějaký smysl. (...) Kromě toho, žil tu ještě zámožný rod Urbanů a Kneblíků. (...) S cvičením valašské svatby nezačneme, až budeme vědět, bude-li orszácká svatba předvedena. To já nacvičím velice krátce. Bývám družbou na svatbách dosti často a musil jsem se toho ujeti, volky nevolky, když jsem chtěl, aby to nezahynulo.“² V závěru dopisu požádal ještě o zapůjčení dvou až tří župic, neboť na Hrozenkově se už žádné nedochovaly.

Jeho návrhy k provedení svatby byly jistě velmi přesvědčivé, takže se jí dostalo zařazení do hlavního nedělního odpoledního programu, hned za pásmo dětských her a koled v podání dětí z Hutiska, Horní Bečvy a Frenštátu pod Radhoštěm.

Hrozenkovská skupina pod vedením Vraneckého st. se na své první veřejné vystoupení vypravila ráno 19. července na dvou ozdobených žebříňácích. Jejich cestu do Rožnova pod Radhoštěm zachytil ve svých vzpomínkách prof. Karel Langer, který se výpravy osobně účastnil. „Tenkrát ještě nevedla přes Solán dnešní pohodlná asfaltová silnice, ale jen několik neudržovaných necest údolími Ratkovem, Bzovým a Jezerným. Kočové našich vozů vybrali si cestu nejkratší a prý i nejmírnější – Ratkovem, zprvu podle potoka, pak strmě od úpatí na hřebenové, vrchové louky s cinkajícími ovce a kravami, až ke světlému bodu všech, co kdy pěšky, či vozmo dosáhli hřebene pod vrchem Solánem v proslulé hospodě na Čartáku. (...) Ani při jízdě na hřeben, ani při jízdě dolů nemohl na voze sedět nikdo. Až hluboko pod vrchem jsme nasedli a v Hutisku se zapojili spolu s vozy hornobečvanských dědin do vpravdě triumfální jízdy probuzeného Valašska. Rožnované a hosté vytvořili svým upřímným přivítáním a zájmem neopakovatelnou atmosféru sousedského přátelství a neokázalosti.“³ Po příjezdu do Rožnova se Hrozenkovjané zúčastnili hlavního průvodu krojovaných, který vyrazil v 13.30 hodin od Zemské hospodářsko-lukařské školy, blíže nádraží, odtud prošel ulicí Dr. Beneše a Masarykovým náměstím k Sadům československých legionářů (dnešní městský park Hájnice). Zprávu o svých dojmech z nedělního dne popsal známý novinář a spisovatel František Sokol Tůma v Moravskoslezském deníku: „Odpolední průvod ještě mohutnější, vše je skoro rozvášněno dojmy dopoledními. Polední vlaky dovážejí poslední hosty, čímž průvod znovu mohutní. Možno počítati na 15 000 lidí v malém Rožnově. Na stadionu hlava vedle hlavy, spousta lidí sedí po zemi, sta a sta lidí se tlačí kolem, návštěva se odhaduje na 9 000 osob. Z odpoledního programu vynikly: Pěkné tance z Rusavy a Hutiska a hlavně Zemanská svatba z Nového Hrozenkova a jiné. (Orzaghové, původně z Maďarska příšedší rod, byli zemani čili magnáti. Dnes jméno Orzag na Hrozenkovsku jest značně rozšířeno, takže je nutno dávat každému přízvisko např. Orzag Vranžovský atd).“⁴

S nadšenými ohlasy zemanské svatby se setkáváme i v dalších článcích. Barvitý popis pořídila Květa Pospíšilová, rožnovská rodačka

■ **Svatební pár z Nového Hrozenkova** – pohlednice z filmu Valašský rok 1925 (Fotoarchiv Valašského muzea v přírodě, inv. č. A 16907)

■ ■ **Požehnání rodičů svatebnímu páru** (Fotoarchiv Valašského muzea v přírodě, inv. č. A 37460)

■ ■ ■ **Skupina J. O. Vraneckého st. v Novém Hrozenkově roku 1925** – pohlednice z filmu Valašský rok (Fotoarchiv Valašského muzea v přírodě, inv. č. A 23868)

a pracovnice pražské tiskové kanceláře, která se významně zasloužila o propagaci Valašského roku. V Národní politice z 27. července 1925 si mohli čtenáři přečíst: „*Valašsko je kraj chudobný a přece – slyšte! – mělo i své zemany – országy. Název povstal od rodinného jména nejslavnějšího rodu valašských zemanů, kteří přišli dle všeho z Uher. Vůdcem Orszácké svatby Valašského roku v Rožnově byl člen jedné větve starého rodu těchto hrozenkovských országů, Ország Vrančovský, majitel asi 1400 korců polí. Kroj jejich byl zřejmě protivou rusavského, a lze bez nadsazování říci, že je to jeden z nejkrásnějších krojů slovanských vůbec. Něžná běl sukní, zdobená bleděmodrými či rudými, bohatě vyšíványými šerpami, lahodila mile oku. Místo vysokých bot Slovaček a šněrovacích botek prostých Valašek, Orszačky vyšlapují si v něžných, růžových, zlatem zdobených střevíčkách, mají zelené, rudé, či bleděmodré kordulky hedvábné, svítící zlatem a stříbrem, barevné stužky splývají z hlav, a jakoby upomínají na hlavy ruských bojarek. A což teprve muži! Nachový dlouhý kabát ženichův podobal se pláštěm bojarů ruských, opasek zlatem obíjený a kameny drahými kdysi vykládaný, ovíjí mužům bedra dva až třikrát. Oživila jakási stará pohádka, tak krásná, stál tu Valach, na jedné straně mozolný, drahými vráskami práce zbrzděný Rusavan, na druhé junácký bohatýr starých písní, zeman hrozenkovský – obraz hor zádumčivě truchlivých, než také hor plných hrdé síly a výsostnosti, jak je to obráží i v písních Rusavanů a Országů. (...) Písně hrozenkovských jsou libozvučné, chvěje se v nich sebevědomá radost lehčího žití, tance jsou ladné a pohyblivé. Zvláštní zmínky zasluhují dva junáci křepce a ladné tančící „odzemek“, překládající nohy a přisedající k zemi v tanci, takže nemůžeme nevzpomenouti ruského kozáčka.“⁵*

Podobných zpráv bychom našli v dobovém tisku více.⁶ Největší pozornost vzbudil sváteční pestrý a bohatě zdobený kroj zvaný orsácký, v němž skupina z Nového Hrozenkova poprvé vystoupila. Další zvláštností se stala muzika, která svatbu doprovázela. Namísto obvyklého závěsného cimbálu si Hrozenkovští přivezli stolový pedálový cimbál, který Vranec zakoupil od českého výrobce Schundy v Budapešti. Mimořádné nadšení u návštěvníků zaznamenal také odzemek – tradiční mužský sólový tanec v podání nezapomenutelného Rudy Londina ze Vsetína. Bylo to jeho první veřejné vystoupení, které sklídilo bouřlivý potlesk. Tancovat odzemek ho naučil v chlapeckých letech s užitím čaganu jeho dědeček Karel Zbranek. Jak vzpomíná Karel Langer, který s ním v Rožnově také tančil: „*Londinův odzemek to byla taneční báseň o vrchových junácích (jak by ji asi označil Jan Kobzáň), zrozená na javořinách karpatského oblouku a u ohňů osamělých pastýřů.*“⁷

Pásmo zemanské svatby bylo také zfilmováno a stalo se součástí snímku Valašský rok 1925. Málokoho však napadne, že vzhledem k rozsáhlosti celého obřadu se v Rožnově natáčela jen část, většinu záběrů pořídil kameraman Cyril Kašpar přímo v Novém Hrozenkově v prostoru před kostelem, u dnešního Památníku Antonína Strnadla, na palouku u Bečvy před Stupkovou kovárnou a také ve dvoře hospody Na Vranči. Tento neozvučený film je uložen na Oddělení dokumentace Valašského muzea v přírodě a může v mnohém inspirovat i současné tvůrce folklorních a národopisných pořadů.

Z vybraných filmových záběrů pak vydal Foto – Tatra – Trenčín sérii asi 25 pohlednic, které jsou kromě několikaminutového filmu významným dokumentačním materiálem, zejména k poznání obnoveného orsáckého kroje.

Úspěch hrozenkovské skupiny na Valašském roce přinesl další pozvání. Ještě toho roku měli vystoupení na Moravské národopisné slavnosti v Brně, kde získali druhou cenu. Následovaly Národopisné slavnosti moravskoslezské ve Vsetíně v roce 1930 a Krajiná výstava Valaška a Moravskoslezského Pobeskydí v Rožnově pod Radhoštěm v roce 1932. Odevšad se vraceli jen s příznivými ohlasy. Největší dojem však jistě zanechali svým neobvyklým ztvárněním svatby v bohatě zdobených krojích v Rožnově pod Radhoštěm. Tradice předvádění svatby pak pokračovala dále. I v letošním jubilejním roce nám událost prvního veřejného vystoupení národopisné skupiny v obno-

■ Hrozenkovská svatba na Valašském roce 2015 – nevěsta v rekonstruovaném svatebním kroji dle popisu z konce 19. století

vených orsáckých krojích připomněla Valašská svatba hrozenkovská se smíšeným pěveckým sborem Hafera, folklorními soubory Ostrévka a Javořina a cimbálovou muzikou Bača 23. 8. 2015 ve velkém amfiteátru ve Valašské dědině. Pozornost návštěvníků jistě upoutala rekonstrukce svatebního kroje nevěsty s kordulkou, pintou a kordybánkami v modré barevnosti, jak to popsal dle informací Joži Országa-Vranecského st. ředitel školy ve Vsetíně Matouš Václavěk ve *Valašské svatbě* již v roce 1892.

Literatura:

LANGER, Karel – LONDIN, Oldřich. Trocha vzpomínek na tanečníka Rudu Londina a Hrstka úvah o odzemku vůbec. *Valašsko, vlastivědná revue*, 2002 (2), č. 9, s. 45–46.

KRAMOLIŠ, Čeněk ed. *Almanach Valašského roku 1925*. Rožnov p. R.: „Pořadatelstvo Valašského roku“ 1925, 63 s.

1 JARONĚK, Bohumír. Valašský rok v Rožnově p. R. *Lubina*. 6. 3. 1925, roč. 13, č. 10, s. 1.

2 Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, Podsbírka písemností a tisky inv. č. A 24825/1–3. Dopis J. O. Vranecského st. Přípravnému výboru ze 14. 12. 1924.

3 LANGER, Karel. *Vzpomínka na 1. Valašský rok*. Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, Pomocný sbírkový fond Rukopisy, inv. č. R 691.

4 SOKOL TŮMA, František. Z nezapomenutelných dojmů Valašského roku v Rožnově II. *Moravskoslezský deník*. 22. 7. 1925. s. 4.

5 POSPÍŠILOVÁ, Květa. Valašské tance, kroje a písně (ozvěna národopisných slavností valašských). *Národní politika*. 27. 7. 1925. roč. 43, č. 204.

6 Zajímavá zpráva byla publikována např. i v listu Palacký 29. 7. 1925, č. 29 v článku s názvem *Valašský rok: (...) Novohrozenkovskou (svatbu) vypravili Orsáci po starém způsobu a skvostně, jsou Orsáci lidé ve všem dokonalí, nevěstu sl. Kalusovou měli prý však z Hutiska. Vsacko může býti právem hrdé na své Orságy, všichni hosté uznávali, že něco takového spatřiti stojí za kolikadenní trmácení a za trochu slunečního znoje.*

7 LANGER, Karel. *Vzpomínka na 1. Valašský rok*. Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, Pomocný sbírkový fond Rukopisy, inv. č. R 691.

O muzejní práci a životním poslání

Rozhovor s etnografkou Marií Brandstettrovou u příležitosti jejího životního jubilea

S letošní jubilantkou Mgr. Marií Brandstettrovou (nar. 20. října 1945 v Brně) mě spojuje nejen pouto rodného kraje, kterým je západomoravské Tišnovsko, ale také obdobné zájmy, jež nás vedly po maturitě na tišnovské Střední všeobecně vzdělávací škole (tak se v době našeho mládí nazývala gymnázia) na brněnskou univerzitu Jana Ev. Purkyně ke studiu národopisu. Ač byl věkový rozdíl mezi námi nevelký, během studia jsme se minuli, takže naše první osobní setkání proběhlo až ve Valašském muzeu v přírodě v Rožnově p. R. při exkurzi brněnských studentů, kterou zorganizoval doc. Václav Frolec. Později, když už jsme oba byli muzejními pracovníky na poli etnografickém, paní Marie ve Valašském muzeu a já v Muzeu Kroměřížska, jsme se potkávali na profesionální úrovni a mohli řešit aktuální muzejní i oborové dění i sdělovat si, co je nového „doma“. „Souznění duší“, které mezi námi s přibývajícím věkem nastalo, našlo výraz v tomto imaginárním rozhovoru iniciovaném životním jubileem paní Marie. Je veden spíše v osobní rovině, protože faktografické údaje byly již publikovány ve starších jubilejních článcích a budou jistě i v těch letošních.

V životě člověka hraje důležitou roli rodný kraj. I když se dnes mluví spíše o lokální či regionální identitě, myslím, že bychom mohli zůstat u toho trochu archaizovaného sousloví a osvětlit, jak je to s Vaším rodným krajem a vztahem k němu. Kde jsou Vaše rodové a rodinné kořeny? Vracíte se do rodného kraje stále, nebo tyto vazby jsou už přerušeny?

Pocházím z kraje, o němž by se dalo říct, že právě tam Vysočina nabírá dech. Ještě to Vysočina není, ale vláček od Brna vytrvale stoupá, aby se po třech hodinách cesty na Vysočinu vyšplhal. A z dráhy před Tišnovem je na kopečku po levé straně viditelná moje rodná víska Heroltice. Zdá se z této strany na kopci, z dalších tří stran je ale usazená v dolíku mezi Stražovou, Dřínovou a Horkou. Dědina malá, četla v mém dětství jen 55 čísel. Tam měli moji rodiče menší hospodářství, jen s kravským potahem. A v letech šedesátých se jako většina rolníků v okolí i rodiče stali družstevníky. Do dvojtřídky v Březině jsme docházeli ze čtyř takových malých sídel a tam se patrně utvářela ta moje dnes tak módní identita. Je to můj rodný kraj, kam se i skoro po padesáti letech stále vracím. Na hrob svých rodičů a k několika přátelům, s nimiž jsem vřelý kontakt nikdy neztratila. Stále sleduji dění v tom koutku, zajímám se. A pobytí doma mi přináší mír v duši.

■ V sametové kordulce, modrotiskovém fěrtouchu a vlněném šátku jako žena z Rožnovska na přehlídce krojů během Rožnovských slavností, 5. 7. 1981 (Fotoarchiv VMP Rožnov p. R., foto Jiří Langer)

Jak se formoval Váš zájem o obor, který jste po Střední všeobecně vzdělávací škole v Tišnově vystudovala v Brně na tehdejší Univerzitě Jana Ev. Purkyně? Jak probíhalo Vaše vysokoškolské studium? Vzpomínáte na svá studia ráda?

Po pěti třídách obecné školy jsme z těch čtyř dědin už dojížděli do „základky“ v Tišnově, tam jsem pokračovala ve studiu na zprvu Jedenáctileté střední škole, v průběhu studia přejmenované na Střední všeobecně vzdělávací školu. Náš třídní učitel byl milovníkem lidové kultury, organizoval i menší národopisné slavnosti v Tišnově, také v širší rodině jsme měli odborníka této profese. O oboru jsem tedy věděla, ale byla bych se ráda stala učitelkou. Překážky byly hned dvě. Jako dojíždějící venkovanka jsem neovládala žádný hudební nástroj a nešly mi kotrmelce. Oboje se při přijímacích zkouškách ke studiu učitelství požadovalo. Zajímalo mne, jak šel svět v časech minulých, ale ani na studium klasické historie jsem si netroufla. Přátelila jsem se totiž s Karlem Ficem, spolužákem s udivující znalostí evropských dějin, které se tehdy na střední škole ani neučily. Moje školské vědomosti v tomto srovnání sotva mohly obstát a mne stejně zajímalo spíše žití dělného člověka v proměnách času. Národopis byl tomu nejbližší.

Zvolený obor tehdy nesl název etnografie a folkloristika. S tím prvním jsem neměla problémy, jako snaživá studentka jsem požadavky studia dobře zvládala. S folkloristikou to bylo podstatně horší, hudebně nevzdělaná jsem s obtížemi a jen díky shovívavosti tehdy teprve odborného asistenta Dušana Holého v etnomuzikologii obstála. Studium tehdy probíhalo v laskavé atmosféře malého kolektivu, nás bylo v ročníku pět děvčat, a to jsme byly ročník nejpočetnější. Před námi studovali obor dva, po nás také tak. A vedení katedry o nás mělo dokonalý přehled, však z pěti bylo hned

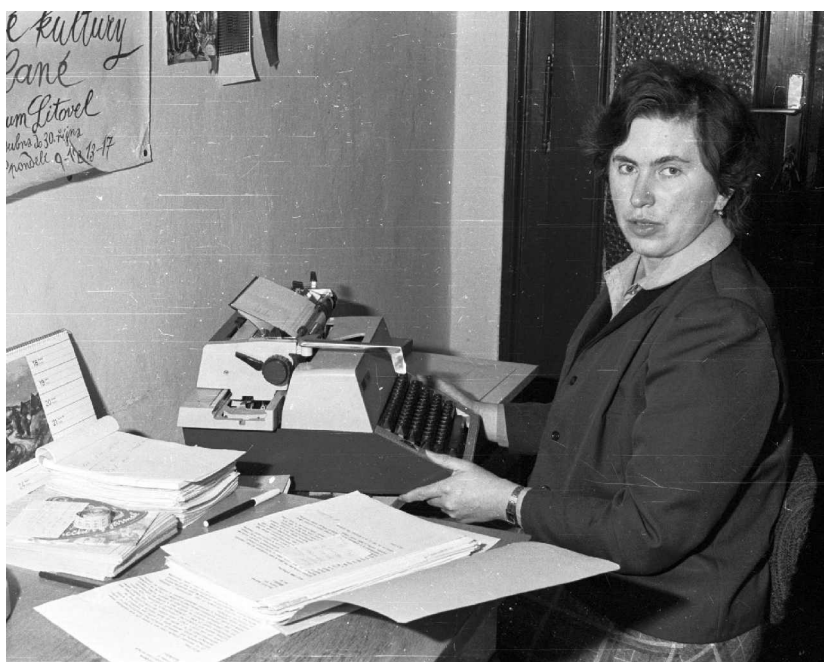
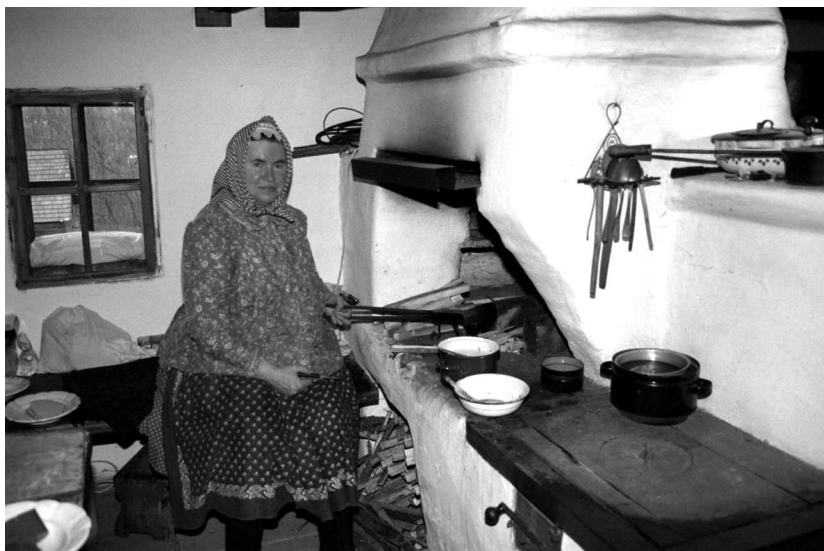
vidět, pokud některá na přednášku nedošla. Mladí byli i naši učitelé, všichni kolem třicítky. Vzpomínám na tu dobu ráda, protože kromě penza odborných znalostí nám naši přednášející předávali i planoucí zaujetí pro obor. A vzpomínka na tento postoj byla pro mne mnohdy ve všednosti časů následujících posilou.

Po absolvování vysokoškolského studia etnografie na brněnské univerzitě jste „zakotvila“ na Valašsku, v kraji s jinými kulturními tradicemi a historií. Jaké byly počátky práce ve Valašském muzeu v přírodě v Rožnově p. Radh. a jak jste se sžila s novým prostředím a s novými kolegy?

Vskutku jsem „zakotvila“ na Valašsku na celé půlstoletí. V našich dobách bylo samozřejmostí, že student hledal uplatnění v oboru, který vystudoval. A nabídek nebylo ani tehdy přes míru. Měla jsem možnost nastoupit do Městského muzea ve Valašských Kloboukách nebo do Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm. Rozhodla jsem se pro to druhé, také proto, že v Tesle lehce našel zaměstnání můj nastávající muž. Muzeum v Rožnově jsem už trošičku znala ze studijní praxe, kterou tam náš ročník absolvoval, poznala jsem ředitele muzea a měla jsem informace o situaci v muzeu od své předchůdkyně, která odcházela na jiné pracoviště. Se svou zvolenou „valašskou“ domovinou jsem se však sžívala poměrně dlouho a dost bolestně. Starší rodilí Rožnované nelibě nesli silný příliv cizích lidí související s budováním Tesly, lidí, kteří mnohdy necitlivě zasahovali do místních zvyklostí a získávali vrch ve vedení města. Chtě nechtě také jsem patřila mezi „cuzáky“. V muzeu samém byl tento postoj spíše ojedinelý, ale i tam na mne někteří hleděli přes prsty. Je pravda, že jsem toho pro muzejní praxi mnoho neuměla. Muzeologie tehdy nebyla součástí výuky, takže nám chyběly základní vědomosti pro vedení sbírek, chybělo i tzv. zbožiznalství, mnohé předměty jsme neuměli ani pojmenovat, ne tak znát jejich funkci, což pro místní pamětníky bylo samozřejmé. To se časem poddalo a muselo se tak stát poměrně rychle. Muzeum v Rožnově rozpínalo pod vedením svého ředitele křídla, rostl mladý kolektiv, kde jsem také díky své odbornosti získávala jistotu.

Během své profesní kariéry jste zažila několik ředitelů, spolupracovala s mnoha kolegy a předala pomyslnou štafetu muzejní práce svým nástupcům. Na koho nejraději vzpomínáte, od koho jste se „učila“ a koho jste si opravdu vážila a vážíte? Není to příliš sugestivní otázka?

Do muzea jsem byla přijata na jaře roku 1968, ještě před obhájením diplomové práce a před státnicemi Ing. Janem Bečákem, tehdejším ředitelem. Nadšencem, který se rožnovskému muzeu upsal, ač rodem byl Hanák z Velkého Týnce u Olomouce. A že je „cuzák“, dávali Rožnované znát i jemu. Však i jim sáhl v zájmu muzea na některé zvyklosti. Ale nám, začínajícím muzejníkům, denně vštěpoval vědomí, že jsme pro muzeum velmi potřební, že bez naší práce by se velké dílo nemohlo podařit. A to zavazovalo. Plánů měl mnoho a mluvil o nich příležitostně s kýmkoliv z nás, takže jsme znali jeho záměry a mohli pak v drobnostech učinit správné rozhodnutí i bez jeho schválení. Dokonce se zajímal i o naše soukromé těžkosti a pomáhal je v mezích svých

Marie Brandstetterová při pečení oplatků na akci Vánoce na dědině ve Valašském muzeu v přírodě v Rožnově pod Radh., 15. 12. 2008

(Fotoarchiv VMP Rožnov p. R., foto Zdeněk Cvikl)

Ze života muzejnice

(Fotoarchiv VMP Rožnov p. R.)

možností řešit. Je pro mne nezapomenutelný, vzpomínám na ten čas s dojetím a litují, že jsem si jeho podnětného vedení užila jen krátce.

Po dvou letech přišla na svět moje první dcerka, po dalších dvou letech druhá a z mateřských dovolených jsem se vrátila do už ustálených struktur muzea vedeného ředitelem PhDr. Jaroslavem Štikou. Zatím narostl počet pracovníků nejen dělnických profesí, kteří demontovali chalupy v terénu a stavěli Valašskou dědinu, ale i odborných sil s dlouholetou praxí. Od nich jsem chytala moudra vlastně po celá desetiletí. A nejen od nich. I moji vrstevníci, místní rodáci, rozšiřovali můj rozhled po tradicích regionu. Vážila a vážím si jich všech, ale jednotlivě bych je nerada jmenovala. Zcela samozřejmě jsme tehdy sdíleli problémy své práce a bylo pravidlem, že kdo měl řešení, tak přiskočil s pomocí. A to se nezapomíná.

Jaký byl Váš „každodenní“ život muzejní pracovnice a etnografky? Jaký obor Vám byl svěřen a jak se Vaše specializace proměnila za dobu Vašeho působení ve Valašském muzeu?

Všechny sbírky zprvu tvořily jeden celek spravovaný jednou odbornou silou. Ale potřeba vybavit usedlosti na Valašské dědině si vyžádala značné a rychlé sběratelské úsilí.

Sbírkový fond narostl nad možnosti péče jednoho pracovníka, a odborní pracovníci se proto stali i kurátory sbírek. Vzhledem k tomu, že jsem psala diplomovou práci na téma „Tradiční formy zemědělského hospodaření na Valašsku“ a z domova jsem měla dobrou orientaci v této oblasti, byla mi svěřena sbírka zemědělství a transportu. Sbíрка torzovitá, kterou jsem s chutí doplňovala a současně trvale zápasila o možnost alespoň trochu odpovídajícího uložení tohoto přehlíženého fondu postrádajícího obecně oceňované estetické hodnoty. Nicméně fondu pro vybavení Valašské dědiny nezbytného. A zabydlet přibývajících chalupy věrohodně a pravdivě býval můj druhý úkol, kterému jsem se věnovala velmi ráda. Po čase jsem přešla na správu fondu textilu s vidinou, že to bude práce fyzicky snadnější. Kurátoři v našem muzeu neměli a ani dnes nemají k ruce pomocné síly a nakládat s rozměrnými kusy zemědělského inventáře už mi bylo obtížné. Textilní sbírka je pro většinu žen potěšením a byla i potěšením mým. Nejen kroj, spíše oděv skutečně běžně užívaný, bytový textil posledního století. Ještě teď cítím vůni konopných plachet z Valaškokloboucka, chladivý dotek košil z lněného plátna, lehkost starosvětských vlněných šátků. Tady byla práce i estetickým zážitkem.

I když vím, že práce ve „skanzenu“ od Vás vyžadovala zvládnout tzv. „aplikovanou etnografii“, zůstal čas i na „vědu“. Jste autorka ceněné monografie „Odívání Rožňovanů. Čtení o rožňovském kroji“. Lidový oděv byl Vaší „srdeční“ záležitostí? A co další témata tradiční kultury?

Nemohu říct, že bych se někdy věnovala práci vědecké. To málo, co jsem napsala, jsou práce populárního rázu na témata, která zajímají běžného čtenáře. „Uzlík vzorů bílého vyšívání z Rožňovska“, který jsme sepsaly spolu s Jaroslavou Zastávkovou, byl určen přímo vyšívačkám, které se domáhaly poznat starobylé vzory tzv. zuberského vyšívání, ale muzejní zákon už vylučoval vstup do depozitáře cizím osobám. „Odívání Rožňovanů. Čtení o rožňovském kroji“ mělo alespoň Rožňovské přesvědčit, že oděv ani v Rožňově neměl jen jedinou formu, ale byl variabilní podle potřeb a možností uživatele a průběhu času. Podobně i kapitoly v monografii „Beskydy“.

Co je podle Vás podstatou dobré muzejní práce? Jaké „rady do života“ byste dala svým nástupcům a mladé generaci vůbec?

Když se ohlídím za léty své práce ve Valašském muzeu v přírodě a měla bych charakterizovat svou činnost, řekla bych, že jsem byla dělníkem na poli užitého národopisu, kam by se daly kromě expozic v chalupách zařadit i tak řečené pracovní pořady věnované tradičním a už zapomínaným technikám. Pořady, s nimiž jsme v Rožňově začínali. A snad i jako „cuzák“ jsem odvedla práci poctivou, Valašsku prospěšnou. Nemohu se dost dobře dopustit – pro naše nástupce – rad do života; co je dobrá muzejní práce, jsem sama hledala. Jen soudím, že by měla být založena na pravdivosti a poctivém přístupu k řešení... Sama mám radost, že naši nástupci se těší práci v technicky nesrovnatelně lepších podmínkách, jsou přemýšliví a tvořiví a se samozřejmostí dále nesou ideu zakladatelů Valašského muzea v přírodě z doby před devadesáti lety – „kreslit reálný, živý obraz někdejšího života“.

Za rozhovor děkuje Miroslav Válka.

Mistr tradiční rukodělné výroby Zlínského kraje a oceněná Lenka Macečková

Romana Habartová

Zlínský kraj tvoří specifické území, na němž se setkávají národopisné oblasti Slovácko, Valašsko a Haná, regiony, které nabízejí bohaté jedinečné projevy tradiční lidové kultury. Jejich neodmyslitelnou součástí tvoří tradiční rukodělná výroba, která dala vzniknout tisícům artefaktů, jež se staly součástí národního kulturního dědictví.

Tento fakt inspiroval v roce 2011 Zlínský kraj, který ve smyslu usnesení vlády České republiky z roku 2001 k aktualizaci Strategie účinnější státní podpory kultury, s respektem k usnesení vlády České republiky z roku 2003 o Koncepci účinnější péče o tradiční lidovou kulturu v ČR a také v souladu s výzvou UNESCO „Žijící lidské poklady“ přistoupil k myšlence oceňovat lidové tvůrce s vědomím nutnosti podpory uchování a dalšího rozvoje těchto hodnot ve svém regionu.

V návaznosti na udělování celostátního titulu „Nositel tradice lidových řemesel“ zřídil titul „Mistr tradiční rukodělné výroby Zlínského kraje“. Tento krajský titul představuje novou formu veřejného uznání a podpory těm, kdo vynakládají úsilí o udržení znalostí a dovedností, které jsou nezbytné k provozování tradičních rukodělných technologií, k jejich účinnému a kvalifikovanému prezentování a předávání dalším generacím.

Návrhy na udělení titulu mohou na základě Statutu uveřejněného na www stránkách Zlínského kraje a Slováckého muzea od 1. října každého roku do 28. února roku následujícího předkládat vědecké a odborné instituce, muzea, občanská sdružení, jiné neziskové a zájmové organizace, fyzické osoby působící v daném oboru, orgány státní správy a samosprávy.

Návrhy musejí být v písemné a elektronické formě včetně fotografické dokumentace zasílány Slováckému muzeu, které vypracovává kompletní nominační listy. Ty poté posuzuje jmenovaná odborná komise, kterou svolává předseda Kulturní komise Rady Zlínského kraje, jež svá doporučení na udělení titulu předkládá Radě Zlínského kraje.

Od roku 2012 tak již byli oceněni Jiří Machaníček z Uherského Hradiště v oboru sekernictví, Ivan Šulák z Velké Lhoty v oboru zakuřovaná hrncina a František Zuska ze Zlína za práci s přírodními pletivy, orobincem a proutím, v roce 2013 ocenění získaly Ludmila Kalivodová a Stanislava Žabková z Vizovic za drobné zvykoslovné předměty, práce z těsta – tzv. vizovické pečivo a Božena Vráželová z Nového Hrozenkova v oblasti práce se dřevem, řezbářství – štípané holubičky. Rok 2014 přinesl mistrovský krajský titul Marii Skrežinové ze Zlechova za práce s textiliemi – výrobu umělých květin, vonic a vínků, Josefu Fryzelkovi z Vlachovic za práci se dřevem – výrobu tradičních bednářských výrobků a Antonínu Mošťkovi z Vlčnova za práci s hlinou – výrobky z kameniny, hrncina a majoliky.

Dne 6. října 2015 se slavnostní akt předávání tohoto ocenění uskutečnil v hlavní budově Slováckého muzea v Uherském Hradišti. Odborná komise vybírala ze šesti nominovaných, jimiž byli Antonín Hájek z Uherského Hradiště zabývající se prací se dřevem a jeho vyléváním kovem, Lenka Macečková z Nového Hrozenkova, která se věnuje textilním technikám, řezbář Zdeněk Matyáš z Valašských Klobouk, Petra Pilná ze Vsetína, která ovládá textilní techniky – ruční tkaní, Petr Řehák z Karolinky, výrobce ručně štípaného a strouhaného šindele a rustikálních výrobků a Marie Sekaninová z Topolné, která obdivuhodně ovládá výrobu drobných zvykoslovných velikonočních předmětů – vyškrabovaných kraslic.

Laureáty se stali Lenka Macečková z Nového Hrozenkova, Marie Sekaninová z Topolné a Antonín Hájek z Uherského Hradiště.

Lenka Macečková (8. 4. 1967 ve Vsetíně) je dcerou široké veřejnosti známé tvůrkyně Boženy Vráželové, která se dlouhá léta věnuje výrobě dřevěných štípaných holubiček. K technice síťování se Lenka vlastně dostala náhodou. Paní Božena je tvůrkyní, která při každé příležitosti prezentuje svou tvorbu na jarmarcích, v muzeích, v přírodě či ve školách, a při této práci si obléká tradiční valašský kroj. Lenka vysvětluje: „*Mamce bylo před několika lety vytýkáno, že je sice v kroji, ale schází jí adekvátní pokrývka hlavy, tím její kroj není kompletní a neodpovídá tradici.*“

To byl prvotní impuls, proč se Lenka začala zajímat o techniku síťování. Na počátku to byl jeden valašský síťovaný čepce, který si vzala do hlavy a chtěla jej rekonstruovat pro svou maminku. S technikou síťování se poprvé setkala ve vysebrodské ZUŠ, když doprovázela svou matku při příležitosti „předvánoční dílny tradičních řemesel“.

Technika síťování je někdy označována jako „necování“ či „filetování“. Patří do krajčářského i provaznického oboru. Nálezy různých velikostí síťovacích jehel z 8. až 9. století v Mikulčicích svědčí o tom, že mohly sloužit nejen k výrobě rybářských sítí, ale i jemnějších síťovin. V 16. a 17. století byly síťované práce součástí honosnějších oděvních i bytových textilií šlechty i měšťanů. Na Valašsku se tato textilní technika používala k výrobě čepců, okrajů rukávců, roušek, obřadních plachet. Téměř všechny ženské orsácké kroje (Nový Hrozenkov) jsou zdobeny síťovanými *vsadkami* (vločkami) na sukních-fěrtůškách. Na Vysočině byly například již v minulém století zhotovovány a do celé ČR expedovány tašky-síťovky, které se znovu objevují na trhu a stávají se novým módním doplňkem v rámci etnostylu.

Lenka vysvětluje: „*Základ představuje zhotovení síťoviny, která se musí napnout, a do ní se vyšívají různé vzory. Pracovními nástroji jsou síťovací jehla a váleček, který určuje velikost oka. Uzlík je tvořen ustáleným přesným postupem, aby byl pevný, neklouzal po niti a tím vytvořené oko zůstalo stejné velikosti a tvaru. Síťovina je tvořena základní, čtvercová nebo prostá, diagonální. Tvarování v síťovině se provádí buď přímo, ubíráním a přidáváním ok, nebo vytvořením sítě prosté, vyšitím, nejčastěji okraje, a odstříhnutím přebytečné síťoviny.*“

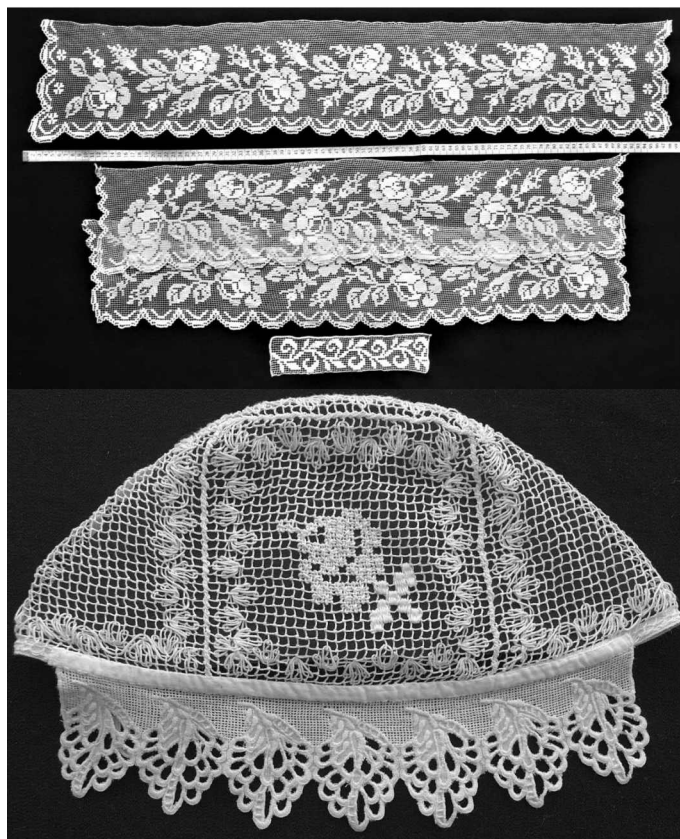
Vzory v síťovině tvoří Lenka vyšitím, a to nejrůznějšími stehy, např. vlnkou, plným či plátňovým stehem, pavoučky, lístky a smyčkami, které jsou vedené rovně i křížením ok. V diagonální síti kromě výšivky vzniká vzor přidáváním a spojováním několika ok najednou i jejich různým křížením. Materiálem jsou přírodní bavlněné a lněné nitě různé síly.

Mistryně vzpomíná na své začátky: „*Základní síťovací uzel jsem se ale nenaučila dostatečně dobře, proto nastalo velké pátrání po příbuzenstvu a známých. Zjistila jsem, že moje teta Rozálie Hubníková ovládá tuto techniku, kterou jí předala už její matka.*“ Vedle předávání základních informací a nezbytného vědomostního a praktického vkladu výuky technologie získala i soubor síťovacích jehel.

Další dovednosti nabývala Lenka Macečková z předloh dostupných v knižní i sešitové podobě a soustavným studiem původních čepců, krajků rukávců a příponek (zástěr), které jí ochotně zapůjčovaly ženy z obce.

Autorka je velmi zvědavá a ráda diskutuje o své práci s odborníky, pravidelně vyhledává expozice a výstavy, které se této technologii, ale i dalším textilním technikám souvisejícím s tradičním lidovým oděvem zabývají. Studium síťovaných součástí valašského kroje jí umožnilo také Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm a Muzeum regionu Valašsko ve Vsetíně. Její badatelská činnost není ukončena, má svůj vlastní harmonogram a plán, který předpokládá důsledné studium muzejních sbírek na Moravě a posléze v rámci celé ČR. Síťování se Lenka Macečková věnuje vedle své vlastní profese.

Intenzivní zájem Lenky Macečkové o síťování nastal v době, kdy se stala členkou občanského sdružení Hafera v Novém Hrozenkově. K aktivitám si

■ Síťované výrobky Lenky Macečkové, nositelky titulu Mistr tradiční rukodělné výroby Zlínského kraje – čepce a tacle (Foto z archivu autorky článku)

členové při slavnostnějších akcích oblékali tzv. historické kroje po svých rodičích či dokonce prarodičích. Krajkové součásti byly stářím natolik opotřebovány nebo dokonce zničeny a pro svůj fyzický stav byly naprosto neupotřebitelné. Lenka se začala věnovat jejich opravám, inovacím, rekonstrukcím či replikám, nahrazováním novými kusy hotovenými podle původních vzorů se zachováním celého technologického postupu, s využitím původních či téměř identických materiálů).

Tvorba Lenky Macečkové je precizní s respektováním všech kritérií, tím se již mohla v rámci probíhajících kurzů síťování uplatnit jako lektorka a předávat své zkušenosti dál. O její tvorbu je stále větší zájem, zúčastňuje se řady tvůrčích programů, dílen, seminářů na různých místech Zlínského kraje, často je hostem pořadů ve Valašském muzeu v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, ale i na dalších místech Valašska a Slovákka.

Skromná nenápadná Lenka Macečková si toto významné ocenění bezpochyby zaslouží. Své dovednosti ochotně a ráda předvádí každému, kdo projeví zájem o tuto nepříliš známou textilní techniku. Dnes už má mezi zájemci nadšené posluchače a začátečníky, kteří předpokládají, že se v budoucnu dopracují k obdobným výsledkům.

Použitá literatura:

PROŠKOVÁ, Iva – VOZKOVÁ, Eva. *Síťování*. Brno: Computer Press, 2004, 96 s.

STAŇKOVÁ, Jitka – BARAN, Ludvík. *Tradiční textilní techniky*. Praha: Grada, 2008, 180 s.

ŠARNICKÁ, Margrita a kol. *Pre šikovné ruky*. Bratislava: Alfa, 1984, 180 s.

VONDRUŠKOVÁ, Alena – KAPRASOVÁ, Ludmila. *Šikovné ruce aneb malá škola textilních technik*. Praha, 1989, 128 s.

ZAJONC, Juraj. *Sieťovanie a vyšívka na sieti*. Senica: ÚĽUV Bratislava, 2000, 28 s.

Paličkujeme, síťujeme, vyšíváme. Kolekce Ateliéru Květen č. 57.

Člověk a dřevo

100. výročí narození řezbářského mistra Michala Žitníka

Marie Mikulcová

První „nástroj“, který v dávném pravěku člověk zvedl ze země na svou obranu a k získání obživy, byl kámen a kus dřeva. Od těch dob dřevo provází člověka do dnešních dnů, věrně mu slouží.

Valach – horal, „vrchový člověk“, jak říkával akademický malíř Jan Kobzáň, byl se dřevem spjat od narození do posledního okamžiku života, ale i po něm. Když se uprostřed jedlobukových lesů v dřevěné chalupě v dřevěném loži narodil, uložila jej porodní bába do dřevěné kolébky. Jako ogárek si hrál s dřevěnými hračkami, z dřevěné misky dřevěnou lžící u mocného dubového stolu pojídal pohankovou kaši. A když povyrosl, dostal od otce malý nožík, aby si na pastvě ve volné chvíli mohl z vrbového proutku vyřezat první písťalku a zapískat na psa, který mu na horských loukách pomáhal vodit a otáčet ovečky a kozy.

Od klukovských let provázel Valacha nožík, který nosíval vždy a všude v kapse poloroztrhaných plátěných kalhot. Když byl čas, vyřezával matce jednoduché nástroje (vařečky, švrláky, lžíce) do kuchyně, nadanější a zručnější sošky oveček, s nimiž trávil mnoho času. O něco později pomáhal otci vyrábět zemědělské nástroje (hrábě, vidle) a netrvalo dlouho a naučil se tesat trámy, vyrábět šindele a kolovrátky, také vozy a kola, aby z chudobných valašských políček mohl svážet výsledky své dřiny – zemáky, zelí, kvaky, řepu, rež...

Dřevo bylo Valachovi věrné až do hrobu. Když sešel věkem a one-mocněl, třeba na zápal plic nebo souchotiny, uložili jej do dřevěné postele, která mnohdy pamatovala jeho narození. V ní čekal smrt. A když ta přišla a sfoukla jeho svíčku, na třetí den jej v prosté dřevěné rakvi odnesli na hřbitov, kde jej do těžké jílovité půdy uložili k věčnému spánku. Tam na horském hřbitůvku se Valach proměnil i s jeho věrným dřevem v prach...

Mistr Michal Žitník (12. 2. 1915 Velké Karlovice – 1. 12. 1990 Rožnov p. R., Tylovice) byl Valach. Narodil se před sto lety ve Velkých Karlovicích, v údolí Miloňov. V šestnácti letech se naučil tesat dřevo, v osmnácti pracoval na stavbách valašských dřevěnic, pak šindelem pokrýval zákonem chráněné lidové stavby. V letech 1963–1975 pracoval jako mistr v oboru lidových staveb ve Valašském muzeu v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm.

K řezbářské práci přivedla Michala Žitníka znalost dřeva, zručnost a vytříbený cit pro krásu. Dřevu rozuměl jako málokdo, řezbářským dlátem měnil jeho tvar, oživoval ho, čímž mu prodlužoval život. Zhotovoval dřevořezby, sošky, plastiky, reliéfy. Jeho vrcholným dílem je reliéfní monumentální sloup z kmene mnohaleté lípy ve vstupní hale rožnovského muzea, který nese název *Strom života*. Je také autorem náhrobku národopisného pracovníka Miloše Kulišťáka a akad. malíře Františka Podešvy, s nímž ho pojilo dlouhodobé přátelství.

Na Soláni, kde s rodinou žil, byl také sousedem akademického malíře Jana Kobzáně, o němž dovedl vždy dlouho a poutavě vyprávět.

V Karlovském muzeu ve Velkých Karlovicích je od jeho založení v roce 1971 součástí trvalé expozice muzea čtyřicet plastik a dva reliéfy (*Adam*

■ Řezbářský mistr Michal Žitník (Fotoarchiv VMP v Rožnově p. R.)

a *Eva a Bodlák*) Michala Žitníka. Pozorný návštěvník muzea v nich najde nejen autorovo mistrovství, ale i velmi přesvědčivé sdělení o tom, jak se ještě nedávno na Valašsku žilo.

Dílo Michala Žitníka má nejen vysokou uměleckou hodnotu, ale i hodnotu výpovědi. Je svědectvím o tom, jak vypadal den valašské robečky (starost o děti, praní prádla, stloukání másla, práce na kolovrátku), valašského horala (orání, svážení dřeva, tesání trámů, mlácení obilí) a valašských ogarů a cérek (pasení oveček).

Mistr Michal Žitník byl skromný, nenáročný, téměř nenápadný muž. K jeho odkazu hlásí řada valašských řezbářů, k nimž například patří ve Velkých Karlovicích žijící řezbářka paní Karla Dorotíková, která 8. dubna letošního roku oslavila své devadesáté narozeniny, a řezbář Ladislav Borák (1958), který již ve čtrnácti letech propadl kouzlu vyřezávání.

.....

Odešel člověk širokého rozhledu – zemřel Ladislav Buzek

Hana Jabůrková

Lidé s bohatým vnitřním životem dokážou vyzařovat světlo mladosti až do svého pozdního věku. Tak jsme ostatně doktora Buzka znali my, vsetínští muzejníci. Slušného a distingovaného, znalého života i muzejních záležitostí, s neutuchajícím zájmem o historii, umění, památky, divadlo, duchovní a lidovou kulturu hmotnou i nehmotnou – člověka s hravými jiskřičkami v očích.

Po mnohých oficiálních setkáních s ním na vernisážích výstav, vzdělávacích přednáškách a návštěvách významných cizinců v muzeu, kdy působil jako cizojazyčný tlumočník, jsme osobnější vztah navázali až v roce 2001 při přípravě dramatické prezentace tzv. *Keltského happeningu*. Od

Odešli jaseneční muzikanti Stanislav Tomanec a Břetislav Rokyta

Jaroslav Kneisl

této události si rovněž zakládal na svém sněhobílém plnovousu, který si úmyslně vypěstoval pro ztvárnění druida Mirakula a který se pak stal atributem jeho důstojného stáří. Jeho cit pro jazyk český slovem i písmem a jemný smysl pro humor nám i v dalších letech pomohly vytvářet další úspěšné dramatické programy pro návštěvníky muzea. Společné psaní scénáře i následné zkoušky *Historických obrazů z počátků vsetínského muzejnictví aneb Vivat Múzy!* k 80. výročí založení vsetínského muzea v roce 2004 nám oběma představitelům manželů MUDr. Františka a Bibiany Sovových, ale i ostatním zúčastněným muzejníkům přineslo nemálo nezapomenutelných zážitků.

Z pořadu Vivat Múzy! (2004) – Ladislav Buzek s Hanou Jabůrkovou (sedící pár uprostřed)
(Fotoarchiv MRV, Vsetín)

Také v *Oživé minulosti vsetínského zámku* v rámci programů *Svatojánské noci 2007* jsme se společně „vyřádili“ při psaní jednotlivých ochotnických výstupů od dob templářů až po hudební večírek u poslední majitelky zámku paní Marie Baťové. Jak vzpomínají pamětníci, při těchto přípravných schůzkách, které často překračovaly určenou pracovní dobu, Láďa Buzek vždy vyložené pookřál. A to díky jeho společenské povaze, lásce k ochotnickému divadlu a komediantským genům.

S L. Buzkem jsme se pak, bohužel, delší dobu nevidali vinou jeho těžkého zdravotního stavu. Ale věřím, že bychom si u skleničky jeho oblíbeného „mléka starců“ měli zase o čem povídat a těšit se z radostných společných chvil. Těm, kteří by si rádi připomněli jeho osobnost, nabízím dva tištěné prameny vydané v nedávné minulosti k jeho 75. a 80. narozeninám. Já zůstanu u vzpomínek mně velmi milých.

Literatura:

PIPEREK, Lubomír F. Hledáček srdce. Národopisná fotografie PhDr. Ladislava Buzka. *Zvuk Zlínského kraje, Časopis pro kulturu a společenské dění*, 2002, s. 42–43.

JABŮRKOVÁ, Hana. Lidovou kulturu je třeba zobrazovat pravdivě, ale pouťavě. Rozhovor s PhDr. Ladislavem Buzkem. *Valašsko, Vlastivědná revue*, 2007, 18, s. 50–51.

Není mnoho cimbálových muzik, které mají natolik nezaměnitelnou barvu, projev i styl, že je lze rozpoznat během prvních taktů písně. Mezi takové zcela jistě patří cimbálová muzika Jasénka ze Vsetína. Tato jedinečnost už mnoho desetiletí pramení především z hudebně poučených a specifických úprav zakladatele Jasénky Zdeňka Kašpara, který by se v letošním roce dožil 90 let. Jeho volba písňového materiálu, práce s ním a instrumentace jsou vskutku nezaměnitelné. Ačkoliv je to třináct let, co už zakládající primáš nemůže přijít na pravidelnou pondělní zkoušku, tak díky bohatému archivu not a kmenového repertoáru mohla Jasénka dále pokračovat ve své muzikantské práci.

Bohužel od letošního roku už nikdy na zkoušku nepřijdou ani další dva dlouholetí muzikanti. A jsou to právě ti, kteří přispěli k nezaměnitelnosti a jedinečnosti jasenecké hry. Přesvědčivý barevný baryton Stanislava Tomanec, stejně jako jeho přirozený houslový druhý hlas – terc, nebo snad tóny příčné flétny Břetislava Rokyty, které se melodicky nesly Kašparovými úpravami. Ve spojení s klarinetovým partem vytvořil Břetislav Rokyta dokonalý zvukomalebný model. To jsou znaky, podle kterých každý milovník lidové písně okamžitě rozpoznal, že se jedná o vsetínskou Jasénku. Vzpomeňme jejich životní cesty a osudů.

Stanislav Tomanec
(Archiv
CM Jasénka)

Prvním jaseneckým muzikantem, který v letošním roce odešel, byl Stanislav Tomanec. Narodil se 9. prosince 1926. Ve třetí třídě obecné školy se začal učit hrát na housle pod vedením ředitele kúru Augustina Blahutky, jednoho z posledních žáků Leoše Janáčka. V roce 1944 se vyučil Stanislav Tomanec hodinářem a po absolvování povinné vojenské služby nastoupil do národního podniku Chronor, kde pracoval až do roku 1986, kdy odešel do

důchodu. S folklorem začal počátkem padesátých let v cimbálové muzice Antonína Sousedíka, ze které přešel v roce 1952 do cimbálové muziky Jasénka, kde od počátku spolupráce zastával post tercáše. Členem Jasénky zůstal až do své smrti 31. března 2015. K jeho radostem nepatřila jenom muzika, ale zcela jistě jeho rodina, chalupa a sad v Hrbové a vůbec chuť k životu. V cimbálové muzice Jasénka zastával také důležitý post alkoholového referenta. V roce 2000 se stal čestným občanem města Vsetína.

■ Část cimbálové muziky Jasénka v červnu 1982
(zleva: Petr Živocký, Růžena Děcká a Břetislav Rokyta)
(Soukromý archiv Jany Rokytové)

Břetislav Rokyta se narodil 8. května 1932 v Jasenné jako první syn muzikantského rodu Rokytů. Otec Karel řídil zdejší dechovku a maminka byla zpěvačka. Začal hrát na housle, chvíli se věnoval také cimbálu, ale nakonec zvítězila příčná flétna. Vystudoval vsetínské gymnázium. Pedagogicky působil na několika vsetínských školách. Krátce působil jako ředitel ZŠ Rybníky a přes dvacet let vedl ZŠ Trávníky. V 60. letech vystudoval dálkově Pedagogický institut ve Zlíně. Jeho oborem byla hudební výchova a matematika.

Muzikantsky působil v Dechovém orchestru Klubu pracujících Vsetín, který dlouhá léta řídil. V 50. letech hrál také ve skupině Rudy Dudy, souboru Kyčera a samozřejmě celá desetiletí v cimbálové muzice Jasénka. V souboru Kyčera také poznal svoji manželku Janu, rozenou Pektorovou, se kterou společně oslavili 55. výročí svatby. V roce 2000 se stal Břetislav Rokyta prvním držitelem Ceny města Vsetína. Břetislav Rokyta zemřel 21. května 2015.

Musely by se popsat celé stránky, pokud bychom se zajímali o práci, kterou tito dva vykonali, o tónech, které zahráli, a o lidech, které během svého života potkali a bezesporu ovlivnili. Vzpomeňme na Stanislava Tomanec i Břetislava Rokyty prostřednictvím slov těch, kteří s nimi trávili spoustu profesního muzikantského času. O vzpomínku jsme požádali cimbalistku cimbálové muziky Jasénka Růženu Děckou, klarinetistu muziky Petra Živockého a jsme také rádi za text paní Dagmar Hýžové, pedagogické kolegyně Břetislava Rokyty. Jedná se o zamyšlení přátel. Je tedy v textech znát blízký vztah k oběma, ale také smutek z toho, že už si spolu nezahrají, že se už nepotkají.

Růžena Děcká: „Břetislav Rokyta, flétnista, který uměl všechno nemomylně spočítat, nejen jako matematik, ale také muzikant. Byl to výborný hráč, perfekcionista, vzdělaný v hudební teorii. Byl hoden svého muzikantského rokytovského základu, na nějž byl pyšný. Na flétnu švitořil v těch nejvyšších jaseneckých tónových patrech. Jeho flétna dávala Jasénce specifický charakter. Svým pedálovým basem měl nezastupitelné místo ve sborových zpěvech muziky. A to opravdu v těch nejhlubších polohách.

Nutno říci, že byl také výborný pedagog, který vychoval i svého dechového kolegu, klarinetistu Petra Živockého. Těšili jsme se v úpravách z nejednoho krásného propojení flétny a cimbálu např. v úpravě písně „Ej pod Soláňom“ nebo ve „Zbojnické suítě“.

Stanislav Tomanec byl muzikant z úplně jiného soudku. Byl to bodrý Valach, okouzlující všechny posluchače svým dramaticky barevným a plným barytonem, strhujícím emotivním podáním a obrovskou energií, promítající se do rozmanitého přesvědčivého výrazu. Vzpomínám např. na jeho sugestivní interpretaci písní „Na horách studénky“, „Slivovičko pálená“, „Pivečko v mázku“, „Na karlovském mostě“, „Dostal jsem koníčka ryzo-vraného“ nebo „Teče voda teče“. Vzpomínám také ráda na naše vzájemné muzikantské škádlení.“

Dagmar Hýžová: „Břeťa, náš pan řídící, mezi námi zůstává jako lidský, chápavý a dobrý člověk. Vážili jsme si ho pro jeho přístup k nám – učitelům i dětem. Měl dar vytvářet na škole přátelské ovzduší, které se promítalo i mezi žáky. Výborný řečník, který nás mnohdy pobavil svým muzikantským uměním a obohacoval tak náš život. Vzpomínáme.“

Petr Živocký: „Staňa Tomanec a Břeťa Rokyta – nerozlučná dvojka. Od chvíle, kdy jsem přišel do muziky, až do konce, kdy vlastně odešli za Zdeňkem prakticky společně. Bylo znát, že tihle dva muzikanti jsou dlouholetí a navzájem se respektující kamarádi.

Oba byli velice sečtělí, s velkým životním nadhledem. Staňa četl spíše takové zprávy z kuloáru a Břeťa ty serióznější, ale i tímto se následně při setkávání skvěle doplňovali a s každým si měli o čem povídat. Oba pánové si v rámci muziky psávali zážitkové deníčky a bylo velmi zábavné se k nim třeba na společných zájezdech vracet. Kdoví, kde je jim konec. A možná je to i dobře. Kdoví, co by na koho prozradily.

V muzice byl Břeťa můj „štymkolega“. Byl ve hře přesný a nevybočoval z notového zápisu ani jednou notou. To měl zažité jako dirigent dechovky, kde se improvizace příliš nevede. Pokud jsme hrávali spolu, tak byla přesnost vyžadována i ode mne. A byla to nakonec velká paráda. Zato Staňa, ten byl ve své hře rozverný a vybočoval snad vším, ale se ctí a srdíčkem. Nemyslím to rozhodně ve zlém a asi mi potvrdí všichni jasenečtí muzikanti, že při hře je na jejich postech slyšíme stále a nezapomenutelně. Staňův zpěv je v mnohém nenapodobitelný.

Staňa měl velké spousty fanynek. To se ví, pěvecký frontman muziky. Často se mě ptával: „Od kád že tu babu možu znat?“ Taky se stávalo, že se o přestávce ztratil, a při dalším nástupu muziky Stani nebylo. To vždycky Břeťa říkával: „Čítajte roby, Staňa sa ztratil!“ Bylo to však vždy ve vší poctivosti! On totiž Staňa dělal taky takového manažera pro styk s publikem a rozhodně to nebylo lehké. Těch štamprlí, co při tom musel odmítnout.

Jak Staňa, tak Břeťa byli velcí muzikantští bojovníci a málokdo si uvědomuje, do jakého věku hrávali dlouhé a fyzicky náročné muzikantské „hračky“. V neposlední řadě bych chtěl vyzdvihnout skromnost obou pánů. Ani jeden si nepotrpěl na nějaké okázalosti, kde by se mluvílo o jejich zásluhách a významu. Dostat je někde na podium, kde by se jim snad něco udělovalo, byl opravdu mistrovský kousek.

Je pravdou, že je znám jen z té stránky muzikanta, kamaráda na cestách. Každý z nich měl samozřejmě i své soukromí, rodinu, své starosti i problémy. Nepamatuji si, že by si slovíčkem postěžovali. Do muziky nosili jen dobré a pozitivní zprávy, občas si ke konci zabrblali na zdraví, to je jasné, ale brali to tak, že to k tomu životu zkrátka patří.

Občas si postesknou, že ten život tak utíká a že už nejsou a nehrají s námi v muzice dál. Říkává se: „každý je nahraditelný“. Já bych byl ale s tímto tvrzením přece jen opatrnější.“

Polepšené pěsničky Ludvíka Vaculíka

„Zpěv je tělesný projev duševního stavu a duševní výraz stavu tělesného, nebo obráceně,“ takto uvádí svou knihu *Polepšené pěsničky* Ludvík Vaculík. Přijměte, prosím, tento z dalších listů *Muzejního zpěvníčku* jako vzpomínku na spisovatele, který byl znalcem slova, jež uměl použít, ale také písni, kterou znal, praktikoval a také ji rád, pokud to bylo namístě, „polepšoval“.

Tento bylnický rodák zemřel letos 6. června ve věku 88 let. Pokud ovšem vzpomínám Ludvíka Vaculíka, tak nelze nezmínit dalšího nositele „valašství“, tentokrát znalce hudebního kumštu, který uměl také rád a dobře pracovat se slovem. Byl jím Jan Rokyta starší, rodák z Jasenné. Tyto dva pravověrné Valachy spojil, jak vzpomíná Jan Rokyta, etnograf Karel Pavlišťík a vznikla tak mnohaletá spolupráce. Plody jejich práce mohla veřejnost vychutnávat prostřednictvím společných hudebně-slovesných pořadů, nahrávek a v neposlední řadě také knih a článků. Měl jsem to štěstí, že jsem oba znalce svého řemesla viděl při společné akci, a byla to zajímavá souhra dvou osobností, jež mimo jiné spojovala znalost, obdiv a především respekt k lidové písni a ke zpěvu samému. Již deset let před vydáním knihy *Polepšené pěsničky* vyšel v roce 1996, z popudu a pera Karla Pavlišťíka, zpěvník *Valašského souboru Kašava* s pořadovým číslem XIII a podtitulem „ty moje...“. Právě zde byly uvedeny Vaculíkovy životní písničky. Ačkoliv Vaculík sám s výběrem a faktem, jestli může být vůbec nějaká „ta moje“, silně polemizoval. I přesto v roce 2006 vyšla kniha *Polepšené pěsničky*, kterou autor dedikoval Janu Rokytovi staršímu. Jako cenný appendix knihy lze považovat CD písni, které zpívá autor v souladu s profesionálním doprovodem ostravské cimbálové muziky Technik. Vše pod uměleckým i režijním vedením právě Jana Rokyty staršího. Vaculík zde nejen vzpomíná na písni svého života, na lidi, místa a události s nimi spojené, ale také zde dává lidovou poezii do nových souvislostí a podob. Nešetří mírně ironizujícím nadhledem, jemu tak vlastním. Ovšem jako prozaik, fejetonista a publicista se nevyhýbá posunout generacemi

80. Jablečka už dozrávají.²⁾

Mírně ♩ = 72.

Zp. Francek Žilinský, 74 l., z Poličné. V. z.

2. A co je ti do jableček,
dyž pro tebe nezrajú.
Šak ti naši dávno řekli,
že mňa tobě nedajú.
3. A dyby aj dáti chtěli,
já bych ešče nechťela,
rači bych šla do kláštera
a tam žaľem umřela.

cizelované texty ještě dál a znalecky, podle svého, je ještě dokončuje, domýšlí. Prostě je „polepšuje“. A je to tak správně. Lidová poezie má být živá, a má mít stále co říci.

Kniha překypuje nejen moudrými bonmoty a citáty, ale především řadou zajímavých lidových i umělých písni. Dovolil jsem si vybrat jednu milostnou-podzimní, kterou zapsal Jan Nepomuk Polášek a Arnošt Kubeša v Poličné u Valašského Meziříčí. Jedná se o písni z méně početné kategorie, kdy on ji chce, ale rodičové ani ona nechťejí. Pomalejší durová písni, která přináší několik hudebních překvapení. Jedním z nich je i skok malé sexty mezi 5. a 6. taktem nebo synkopická rytmizace. Obojí nám evokuje klasicistní stavbu a vnáší otázku na původ písni. Melodická linka nás zavádí spíše do písni českého regionu, nebo nám napovídá dobu vzniku písni. To je ovšem naprosto irrelevantní vedle faktu, že se jedná o krásnou poetickou písni, která si zaslouží být zpívána.

Ovšem nemohlo by se jednat o vzpomínku na Ludvíka Vaculíka, kdybych nepřipojil ještě nějaké zamyšlení: „Když Jan Rokyta dostal myšlenku natočit pro své rozhlasové pořady se mnou něco, rozhodl jsem se pro pěsničky valašské. Proč – protože už jsem měl cosi všimnuté: že valašské pěsničky jsou melodicky skromnější. Nevlásavají se, nestřapčí se před posluchačem, nenakupují na sebe tak rády jako slovácké. Jednou z prvních, které jsme natáčeli, byla písni *Radosti, radosti*. Je to vážné zamyšlení zpěvačky staré jako dneska já. Co je život a radost v něm? Ta pěsnička jakoby mi dávala otázku až zpovědní, a já jsem cítil povinnost odpovědět. Udělal jsem to poslední slokou.

1. Radosti, radosti, dy vás bude dosti?
Až budú na márách ležat naše kosti.
2. Na márách ležati, pokrovem přikrytý,
vtedy bude dosti tejnáši radosti.
3. Ani sem nevěděľ, jak mně to uteklo,
Jak sa včil dostanu do nebe skrz peklo?¹⁾

Jaroslav Kneisl

1 VACULÍK, Ludvík. *Polepšené pěsničky*. Praha: Máj, 2006, s. 67–68.

Rožnovské slavnosti 2015 V dobrém zme sa zešli

Stěžejním programem letošního jubilejního Valašského roku, ve kterém bylo připomenuto 90. výročí založení Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, byl 38. ročník Mezinárodního folklorního festivalu Rožnovské slavnosti.

První červencový víkend se do Rožnova sjelo přes jedenáct set našich i zahraničních účinkujících ze čtyřadvaceti souborů a 11 muzik, aby během čtyř dnů pobavili přes sedm tisíc návštěvníků. Kromě Dřevěného městečka probíhal program také ve Valašské dědině a v Mlýnské dolině v hamru, na rožnovském náměstí i v městské knihovně.

Diváci si mohli vybrat z více jak třicítky programů a kdo nestihl přijít do muzea osobně, mohl se na program podívat na TV Noe, ať už v přímém přenosu, nebo ze záznamu. Hlavní pořad festivalu, *Museum vivum aneb živé muzeum*, který byl věnovaný 90. výročí Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, připomněl dlouhou historii a význam instituce pro celý region. V rámci festivalu byly také vzpomenuty významné osobnosti regionu, kterými byli i slavní valašští muzikanti Jan Pelár a Antonín Matalík.

Po delší odmlce byl zařazen do programové nabídky pořad o lidových krojích. S velkým diváckým ohlasem se setkal pořad o lidových řemeslech s autentickými ukázkami řemesel na jevišti. Dále to byla vystoupení zahraničních hostů, pořady jubilantů, dětských souborů a zpěváků, soutěž v odzemku, hudební pořady, lidové zábavy. Nechyběly také další doprovodné programy.

V rámci Valašského roku se v průběhu celé sezóny koná řada dalších programů, které demonstrují lidovou kulturu a folklor nejen z Valaška.

Jaroslav Kneisl

(Čerpáno ze zdrojů Valašského muzea v přírodě
v Rožnově pod Radhoštěm)

(Foto Jan Kolář)

Nářeční ukázky z Nedašova

Zpracování lnu a konopí

V roce 2014 vyprávěli
Anastázie Kozubíková (A, 1935) a Jan Novák (B, 1951).^{1,2}

Ukázka č. 1

A: No každá, každá hospodiň mňela kúsek toho lnu nasetého, no a aj konopje. Konopí sa selo, toš to bilo to technické, né fčil to na hmm ... Á tož jak, tož len sa, len sa máčál na zahrade na st*, na strňisku třeba, víž, až bíl, až bíl usušení, no. Tož mosél sa skrátka vitrhat, nechat usušit a na podzim už fčil, diš sú takové rose, tak sa rosprostřel po, po téj rosi. Potom aj štrnádz dňí aj tři týdne to bilo prostřené na tom strňisku, potom sa to moselo usušit. Sušilo sa to f sušerňách tam, de sa sušivalo ovoce, to sa sušilo ve vñitřku na lésáh a, a ti, ten len to sa sušilo na tich kamnoch na vrchu. No aš, až už sa, až už s*, diš ste ho skusili tag ros*, rozetřit, až už to pazdeř s něho začalo jít, tak sa zavolali tetki, aj pjet šest sa jih zavolalo, a, a šli lámat, paťirad len a ajto, aj ti kono*, konopje ...

B: Ano a ten, ten, t* postup toho lámaňi bila, napřed bila lamačka, potom bila paťiračka a potom to šlo babje na ochlu, tá to vičesala ...

A: Lamačka, potom bila paťiračka a potom ... Nó, a bilo s toho ...

B: Už s toho bilo vlákno takové a to sa potom spřádalo a vješalo sa to při tom spřádaňi, sa to vješalo na přaslicu ...

A: Spřádalo, přadlo. Na přaslicu sa to zavázalo ...

Ukázka č. 2

A: Podívaj, s konopí sa dělali, dělala to přadlo, abi to bilo na koše, protože konopí, diš sa udelalo s toho plátno, tak to bilo bílé.

B: Konopí bilo bjelší jag len.

A: Len mohł kolik chtěl máčad a to, dicki bíl takový žlutkavý ...

B: Ano.

A: ... taky dohñeda a konopí sa vibíliło na bílo. Proto sa s toho šili ti chlapské koše a ti, ti prostěradla a ze lnu bili mñechi na, na zboží, trávné plachtí a takový po* ...

B: Podřadñejší vjeći do hospodářství.

A: Do hospodářství. Len bíl, len bíl, jako bilo ho víc, protože bil aj ... No potřebovali ho víc, už ti, už ti koše a toto sa už enom spíš tak krajovje nosilo i už sa dalo kúpit, už sa dalo kúpid bílého, víš, na toto tagže ...

B: Ano, ano.

A: A len, hmm konopí, diš sa selo, tak to sa moselo nadvakrát trhat. Napřet sa moseli vitrhat semenáče, protože to žrali hrožně ptáci. To sa moselo vitrhat, jag už, jag už to květlo, jag už to začalo zazrávat, tak už sa šlo a trhali sa, trhali sa ti višší, ti sa pozvazovali s* a přiřrili nečím, abi to ptáci nevižrali ...

B: Aha.

Zpracování lnu: drhání, lámání a spřádání (Huslenky-Kychová kolem roku 1930)
(Z fotoarchivu Muzea regionu Valašsko)

Lámání lnu (Halenkov-Dinotice kolem roku 1930) (Z fotoarchivu Muzea regionu Valašsko)

A: A potom teprů sa, teprů sa trha* ... A to bývalo ti semenáče, bývali také silné, ti stvolí, také silñejší, to sa nedalo velice lámat, to bilo jag haluzí.

B: Pevñejší, ano.

A: Ale aš ti, ti, ti nišší, to už potom bilo ... A to sa zaz moselo máčat f potůčku. To sa nedávalo na ro*, na rosu jag len, to sa moselo dad do téj říky, přiřložit deskami a kameñem a tam to bilo také aj ze tři týdne, no, toš t* ...

B: Kameñem.

A: A jag už mñelo byd hůř, fšeci babi leťeli honem vitahovat konopje, lebo abi jim jih voda nevžala (smích).

Hana Goláňová

1 Uvedené nářeční ukázky byly získány na základě výzkumu pro Ústav Českého národního korpusu FF UK, kde v současné době vzniká nářeční korpus Dialekt (obsahuje přepisy nahrávek ze všech nářečních oblastí České republiky), který bude na stránkách Českého národního korpusu bezplatně přístupný veřejnosti: <http://ucnk.ff.cuni.cz/>. Do projektu je možné se zapojit a podílet se na získávání vhodných nářečních nahrávek.

2 Přepisy nářečních nahrávek odpovídají přesně tomu, jak byla mluva mluvčího zachycena (včetně opakování mluvních úseků, což je charakteristický rys mluveného jazyka), a jsou v podstatě přepsány podle zásad stanovených v *Pravidlech pro vědecký přepis dialektologických zápisů českých a slovenských* (1951). Přepsaný zvukový materiál odráží skutečný stav nářečí v této lokalitě. Z nářečních hláskových jevů, které jsou typické pro tuto oblast – pomezí severní (valašské) podskupiny a jižní (slovácké) podskupiny východomoravských nářečí – se u mluvčí A vyskytuje tvrdé *y* jen ve zbytcích (u mluvčího B už vůbec ne), užívání tvrdého *j* je značně rozkolísané (u mluvčího B nebylo zachyceno vůbec), měkké */n* není vyslovováno jednoznačně, proto je zapsáno jako běžné střední */*. Zato asimilace znělosti ve prospěch znělé souhlásky je dosud poměrně dobře se udržujícím jevem, což můžeme vidět i ve výše uvedených prepisech, např. *Á tož jak, tož len sa...*; *tož mosél...* apod.

Průmyslový design Ivana Jakeše

Malířská a sochařská tvorba Ivana Jakeše (*1935) je (nejen) na Valašsku velmi známá a uznávaná. S jeho keramickými reliéfy, objekty a malbami s příběhovými (mnohdy exotickými) náměty máme možnost se každoročně setkávat na výstavách, jeho realizace v architektuře dodnes dokreslují atmosféru veřejných interiérů i exteriérů. Málokterý obdivovatel jeho tvorby ale tuší, že Ivan Jakeš věnoval část svého výtvarného srdce a talentu běžným průmyslovým výrobkům. Svítidla navržená Ivanem Jakešem získala na přelomu 60. a 70. let 20. století několik prestižních designérských cen a plastové výrobky prvotně modelované jeho rukou využívaly tisíce domácností po celém někdejší Československu.

K výtvarnému umění Vás nasměroval malíř František Podešva. Po absolvování Státní uměleckoprůmyslové školy v Uherském Hradišti a vojenské služby u PTP začala Vaše dráha průmyslového výtvarníka. Jak jste se dostal k práci návrháře výrobků z umělých hmot?

V Jablonci jsem byl už dříve na praxi a zdálo se mi to moc zajímavé. Kdysi jezdili tovaryši na zkušenou do Vídně a já jsem jel do „Němec“. Jablonec a Liberec, to jsou totiž takové zvláštní města, zcela se vymykají českým městům, jsou to vlastně města německá. A tak jsem nastoupil na návrhářské oddělení do Plastimatu.

Jaké zboží se v něm vyrábělo?

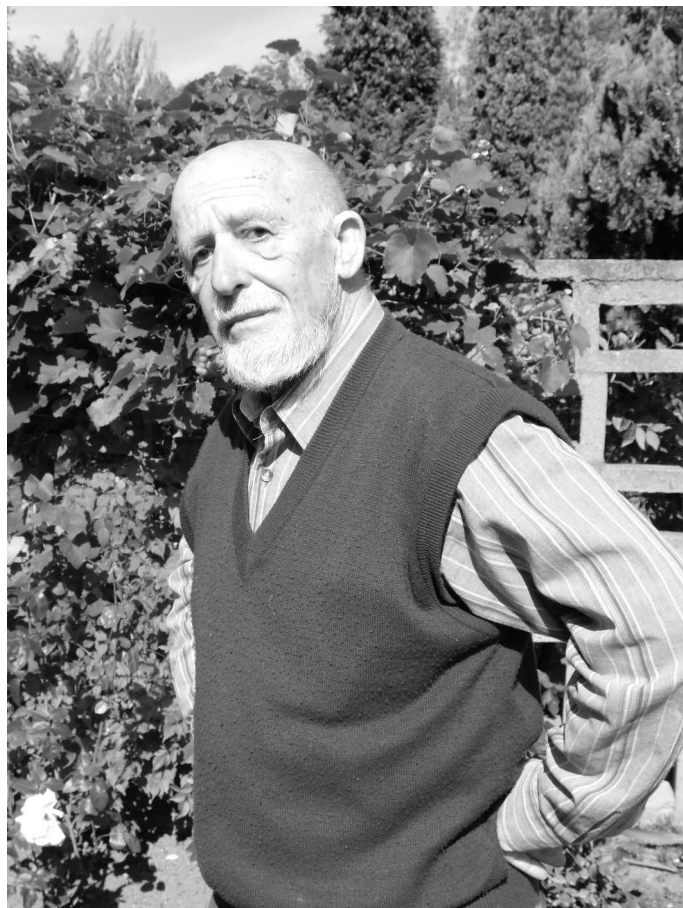
Hlavní náplní podniku byly výrobky do aut, série o 200 000 kusů. Ty naše navrhované věci byly spíš okrajové. Byly to takové praktické věci pro domácnost: dětské vaničky, košíky, odkapávače na nádobí, kanystry... Na konci padesátých let převládala tendence nedělat drahé a složité věci, takže i když jsem třeba navrhl jídelní soupravu pro Československé aerolinie, do letadel se nakonec daly alobalové tácky na jedno použití.

Mnohé z výrobků libereckého Plastimatu jsou dnes ceněny pro svou vysokou výtvarnou úroveň. I Vaše práce zde navržené byly publikovány (jako třeba ta zmíněná souprava pro ČSA) a v současné době jsou například vystaveny na výstavě „Věci a slova“ v Uměleckoprůmyslovém muzeu v Brně. Jak na práci v Jablonci a Liberci vzpomínáte? A s kým jste tam tehdy spolupracoval?

Na tom návrhářském oddělení se mnou byli dva hoši ze šperkární, Jiří Hofman a Bohumil Kubát. Byli technicky založeni, dělali technické výkresy. Já jsem dělal sádrové modely, ale i hlavy, akty... Mohl jsem se věnovat i volné sochařské práci, už tehdy jsem byl ve Svazu československých výtvarných umělců, tak mi to prošlo.

Měl jste některý ze svých výrobků sám doma?

To víte, že měl – dodnes mám nějakou tu termosku. Ale pak spíš světla – v kuchyni, nad krbem, v obývacíku...

Malíř, sochař a designér, osmdesátník Ivan Jakeš (Foto Kamila Valoušková)

V roce 1967 tedy opouštíte severní Čechy a vracíte se do rodného kraje. Nastoupil jste do výtvarného ateliéru n. p. Osvětlovací sklo ve Valašském Meziříčí. K Vaším prvním pracím patřily návrhy na termosky... To jste pokračoval v práci, kterou jste dělal pro Plastimat?

Termosky byly jen taková okrajová záležitost. Vždycky jsme s návrhy jeli do Liberce: na Vsetíně se dělaly skleněné vnitřky, v Liberci obaly. A tam třeba řekli – no tohle je série jenom 8 000 kusů, toho je málo, to dělat nebudeme. Dnes je designér ceněn třeba i za realizaci pěti kusů do hotelu, ale tehdy se navrhovalo jenom pro průmyslovou výrobu, v obrovských sériích.

Hned první světla, co byla ve sklárnách podle Vašich návrhů realizována, byla vystavena v roce 1969 na veletrhu v Brně a oceněna výběrem pro CID (Czechoslovak Industrial Design) a pak jako vynikající výrobek roku. Původní profesí jste elektromechanik. Hodily se Vám při navrhování zkušenosti z Vaší původní profese?

Narodil jsem se v Karlovicích, při výběru povolání se nabízela práce pro MEZ Vsetín. Tak jsem šel na učňák. Ale jsem elektromechanik, rozumím tomu, jak poskládat části dohromady, na elektriku jsem já byl vždycky pito- mej. Ve škole jsem se naučil manuální zručnosti, technicky kreslit a hlavně technicky myslet. A to se mi vždycky hodilo, hlavně při realizacích do architektury.

K Vaším neznámějším realizacím pro sklárny patří lampy ve tvaru šachových figurek. Ty spíš než jako běžný užitkový produkt můžeme charakterizovat jako světelnou plastiku. První návrhy jsou ze září 1970, do výroby šly v roce 1971, ve zmenšené verzi byly představeny na veletrhu ve švédském Göteborgu v roce 1972. Lampy jsou zastoupeny ve sbírkách muzeí, prodávají se v retro-designových obchodech. Jste vášnivý šachista?

1

4

2

3

5

- 1 Malované stínidlo na závěsné světlo, 1970, n. p. Osvětlovací sklo Valašské Meziříčí (Sbírka Muzea regionu Valašsko) (Foto Kamila Valoušková)**
- 2 Závěsné svítidlo s dřevěnou monturou, 1970 – svítidlu schází vnitřní část z trojvrstvého mléčného skla, ale dodnes září v autorově kuchyni. (Foto Kamila Valoušková)**
- 3 Propagační fotografie jednoho z prvních závěsných svítidel, které Ivan Jakeš navrhl pro sklárny ve Valašském Meziříčí. Svítidlo z roku 1969 bylo vybráno pro CID. (Sbírka Muzea regionu Valašsko)**
- 4 Stínidlo pro závěsné světlo, 1969, malované trojvrstvé mléčné sklo, n. p. Osvětlovací sklo Valašské Meziříčí (Sbírka Muzea regionu Valašsko) (Foto Kamila Valoušková)**
- 5 Střelec – interiérová lampa, 1971, n. p. Osvětlovací sklo Valašské Meziříčí (Sbírka Muzea regionu Valašsko) (Foto Ondřej Galia)**

1 Stolní lampa, 1970, n. p. Osvětlovací sklo Valašské Meziříčí (Fotoarchiv Muzea regionu Valašsko)

2 Sádrový model termosky, 60. léta 20. stol., realizováno v červeno-bílé kombinaci n. p. Plastimat. (Foto archiv autora)

3 Ivan Jakeš, realizace osvětlení vojenského klubu v Olomouci, 70. léta 20. stol. (Foto archiv autora)

A to ne, šlo čistě jen o design. Tyto lampy pak hrály v mnoha českých filmech. Vždycky, když se jednalo o nějaké buržoazní padouchy, ti je měli v interiéru jako dekoraci. Později jsem dělal ještě jednu variantu na toto téma: lampy vypadaly jako kremelské věže, no pro ruský trh by to byl šlágr. Ale nakonec jsem návrhy stáhl.

Spolu s Karlem Volfem jste v 60. a 70. letech navrhovali svítidla sochařsky čistých tvarů, kombinující tradiční trojvrstvé mléčné sklo s výrazně barevným sklem. Vámi navržená světla vynikají hravostí, smyslem pro detail. Co Vás k nim inspirovalo?

Dvouplošťová světla – to byl takový trend, navrhovaly se hlavně pro Švédsko: tam je dlouhá zima a tma, měli rádi teplé světlo. Tak proto ty kombinace s oranžovou, žlutou či červenou sklovinou. Jedno takové ještě máme v kuchyni – bílé světlo svítí přímo na stůl, zbytek místnosti je v takovém barevném oparu. A veselé dekory: no když děláte světlo do kuchyně, tak chcete navrhnout něco, čím byste těm hospodyňkám udělali radost. Některá světla se dělala jen pro čistý tvar, jindy jsme vymýšleli dekory na už zavedené tvary.

Ze sklárny jste v roce 1976 odešel a od té doby se věnujete volné tvorbě. Co bylo tím podnětem? Chyběla Vám práce s materiálem?

Ten důvod byl někde jinde. S materiálem jsem pracovat nikdy nepřestal, vždycky jsem maloval, dělal sochy. Od roku 1964 jsem vystavoval, každý rok mám 2–3 výstavy. V Plastimatu a zpočátku i ve sklárnách jsem vytvářel trojrozměrné sádrové modely svých návrhů. Až později mě Karel Volf přesvědčil, že stačí kresby.

Co Vás nejvíc naplňovalo při práci průmyslového designéra? Je těžké vytvářet věci, u kterých má přednost jejich praktické využití?

V průmyslu jste vždycky něčím omezený, musíte mít zažitou technologii, které je třeba se podřídit, a navíc hotový výrobek může přijít do prostředí, které mu nebude sedět. Mě nejvíc bavily realizace do architektury. Máte prostor sám pro sebe, od začátku spolupracujete s architektem, takže víte, že to jako celek dopadne dobře.

Design, to šlo samo, to pro mě nebylo těžké. Těžké bylo malovat obrazy, vytvářet sochy.

Pojem „průmyslový design“ už není jen termínem pro zanícené odborníky a i vnímavý spotřebitel si všimne sochařova umu ukrytého v užitém předmětu. Jsme proto moc rádi, že jste nám dovolil kousek té sochařské duše ve všedních věcech poodhalit.

Kamila Valoušková

Malíř Ilja Hartinger a vsetínské muzeum

Olga Mehešová

V letošním roce 20. srpna oslavil akad. malíř Ilja Hartinger významné jubileum. Před 80 lety se narodil v Karolině Huti, dnešní Karolince, kde doposud žije, tvoří a provozuje soukromou uměleckou galerii.¹ K umělcovu výročí byly uspořádány i dvě autorovy vsetínské výstavy. První z nich pod názvem *Ohlédnutí v čase* byla realizována Městem Vsetínem a Domem kultury Vsetín v Galerii Stará radnice (7. 10. – 25. 10. 2015). Vedle grafik ze 70. a 80. let a návrhů monumentálních realizací do vsetínské architektury z téhož období byly vystaveny rané práce z 2. pol. 50. let (interiéry a fasády pražských a brněnských kostelů, figurální studie a akty) a olejomalby měst z posledních sedmi let. Druhou v pořadí nazvanou *Roky s barvami* (3. 11. 2015 – 28. 2. 2016) připravilo Muzeum regionu Valašsko v úzké spolupráci s vystavujícím umělcem, který provedl reprezentativní výběr ze své malířské tvorby od konce 60. let po současnost a byl také autorem scénáře výstavy. Galerijní instalace malířových olejomalb a několika monotypů ve dvou výstavních sálech v přízemí vsetínského zámku byla doplněna v předsálí o panely,² na nichž jsou prezentovány citace umělcových myšlenek o krajině, krajinomalbě, Valašsku, mistrech ze Soláně aj. spolu s portrétními fotografiemi zachycujícími Ilju Hartingera v koláži *Jak šel čas...*³ Vystavující umělec považuje probíhající výstavu ve vsetínském muzeu za prestižní přehlídku svého malířského díla, a dokonce jí hodlá uzavřít i svou dosavadní výstavní činnost.

Po studiích na Střední uměleckoprůmyslové škole v Brně (1953–1957) a Vysoké škole uměleckoprůmyslové v Praze (1957–1963) se akad. malíř Ilja Hartinger vrátil na rodné Valašsko a už v roce svého návratu uspořádal první samostatnou výstavu v Karolince (1963). Čtyři roky poté poprvé vystavoval své dílo (ilustrace, akvarely, volnou a užitou grafiku) ve vsetínském muzeu⁴ – byla to jeho čtvrtá samostatná výstava na východní Moravě. Od roku 1970 vystavoval ve vsetínském zámku v pravidelných pětiletých intervalech až do roku 1985, a to vždy při příležitosti svého jubilea. K výročním výstavám pořádaným v letech 1975,⁵ 1980⁶ a 1985⁷ byly vydány katalogy⁸ s odbornými texty filologa J. Blažka (1975) a historika umění a ředitele tehdejší Oblastní galerie v Gottwaldově M. Plánky (1980, 1985), který zpracoval také soupisy dosavadních umělcových výstav i jeho ilustrací a realizací do architektury.

Po pauze trvající déle než 10 let byla tvorba Ilji Hartingera vystavena ve vsetínském muzeu až v roce 1996⁹ a kurátorem výstavy byl historik umění T. Mikulaščík. Na této první umělcově porevoluční výstavě v regionálním muzeu byla zastoupena jeho současná tvorba – akvarely a kvaše valašských krajin a rozměrné olejomalby měst. Po politováníhodném incidentu způsobeném někdejší kurátorem uměleckohistorických fondů L. Piperkem byla výstava plánovaná na rok 2001 přesunuta do výstavního programu roku 2003¹⁰ a její kurátorkou byla historička H. Jabůrková. Průřezová výstava

Akademický malíř Ilja Hartinger ve svém ateliéru
(Foto Barbora Václavíková, 2015)

představila méně známé autorovy figurální tempery z 60. let minulého století¹¹ – „portréty“ rázovitých valašských typů vytvořené po návratu z vysokoškolských studií v Praze a inspirované expresivitou díla jednoho z profesorů pražské VŠUP, malíře J. Baucha. Další kolekce zahrnovala monumentální reprezentativní veduty měst pojednané velkoryse nanášenou pastózní malbou. Současnou tvorbu umělce tehdy prezentovaly jednak prosvětlené až impresivní olejomalby krajin a měst, dále soubor obrazů nostalgicky reflektujících tradiční život na venkově s jeho zvyky, slavnostmi a rituály, až po komorní monotypy, v nichž se vzpomínky autora na dětství a mládí prožité na Valašsku přetavují v imaginativní poetické představy.¹²

Tvorba Ilji Hartingera byla v širším kontextu prezentována i na výběrových tematizovaných výstavách z muzejních sbírek, které realizovala současná kurátorka uměleckohistorických fondů MRV O. Mehešová; např. *Krajináři (z) Valašska* (2005), *Galerie valašských umělců* (2007)¹³ a *Lidové Valašsko v regionálním výtvarném umění* (výstava 2007/2008, expozice 2012–2014).

K propagaci díla valašského krajináře mimo jeho domovinu přispělo vsetínské muzeum např. v roce 1988, kdy spolupracovalo na uspořádání jeho výstavy v partnerském městě Vsetína – ve Staré Lubovni.¹⁴ Obrazy malíře byly rovněž součástí výstavní kolekce *Valašsko ve výtvarném umění* (1989), kterou vsetínské muzeum připravilo pro galerii Slovákého muzea v Uherském Hradišti.

V podsбірce výtvarného umění vsetínského muzea je uloženo celkem 32 uměleckých děl, jejichž autorem je akad. malíř I. Hartinger. Sbírkové předměty byly získány především cílenými koupěmi do sbírek (23), ale také převody majetku (8) a zcela ojediněle darem (1), který byl muzeu předán

Výstava *Roky s barvami* ve vsetínském muzeu (Foto M. Ošťádal) ■

v letošním roce soukromým majitelem. K prvotnímu a zároveň největšímu nárůstu přírůstků došlo ve 2. polovině 60. let minulého století (13), v následujících třiceti letech se počet nových položek zanesených do muzejní evidence pohyboval průměrně kolem 4 ks na jedno desetiletí a po roce 2000 získalo muzeum ještě 7 autorových prací. Umělcovo dílo se od 60. do 80. let 20. století nakupovalo do muzejní sbírky zejména v souvislosti s autorovými výstavami v muzeu, a to prostřednictvím ostravského Díla – podniku Českého fondu výtvarných umění (12) či přímo od vystavujícího umělce (6). V roce 1975 byl navíc pořízen monumentální ideově tendenční artprotis určený do nové expozice vsetínského muzea nazvané *Revoluční tradice Valašska*. Počátkem 90. let se mezi prodejci děl objevují jednotlivci bydlící ve Vsetíně a díky nim muzeum získává vzorek z umělcovy tvorby, která se uplatnila ve výzdobě místních domácností. V novém miléniu se umělcovy obrazy dostávají do muzea zásluhou majetkových převodů, a to z vybavení zrušeného Okresního úřadu ve Vsetíně (2) a ze vsetínské Masarykovy veřejné knihovny (4).

Zastoupení v muzejní sbírce alespoň zčásti ilustruje umělcův široký tvůrčí potenciál. Sbíрка obsahuje:

- kresby (1)
- volné grafiky (11) z let 1965 až 1974: linoryty (3) a monotypy (8)
- malby (17) z let 1959 až 1989: akvarely (7), kvaše (4), tempery (2) a olejomalby (4)
- realizace do architektury (3) z 1. pol. 70. let: artprotisy (2) a skleněné panó (1).

Nejstarším dílem v muzejní sbírce je realistická olejomalba krajiny z raného umělcova období, z konce 50. let 20. století. 2. polovina 60. let je dokumentovaná vcelku početným souborem prací čítajícím na 13 položek a zahrnujícím grafiku, akvarely a temperu, z nichž vyniká zejména soubor abstraktních monotypů. Ze 70. let je ve sbírce celkem 11 prací a vedle malířských a grafických volných děl se objevuje i užitá tvorba do interiérů, a to dva artprotisy určené původně k výzdobě vsetínské muzejní expozice a Zbrojovky Vsetín, a demontované skleněné panó z Okresního úřadu ve Vsetíně. 80. léta v tvorbě umělce jsou ve sbírce reprezentována 7 obrazy, a to předně klasickými malířovými kvašovými a akvarelovými krajinomalbami s motivy z Valašska.

Ve sbírce převažují krajinářské náměty. Ať již se jedná o malířské ztvárnění valašské krajiny s jejími typickými atributy – se zvlněným kopcovitým reliéfem krajiny, tradičními dřevěnicemi, bodlácím, úly, holubicemi apod., popř. s figurální stafáží Valachů, např. *Mezi chalupami* (1965), *Valašský bodlák* (1989) –, či o zachycení jejich proměn v průběhu dne i ve sledu ročních dob, např. *Po dešti* (1967 a 1978), *Předjaří na Valašsku* (1973), *Jaro na Valašsku* (1986), *Podzimní ráno* (1981) a *Zima na Valašsku* (1988).

Symbolicky pojaté jsou lineární grafiky s negativní kresbou s koláží motivů z Velkých Karlovic a Rožnova p. R. (obojí 1974) a také čtyřdílné leptané sklo (1973) a artprotis (1972) s tradičními motivy Valašska.

Jedna z olejomalb městských vedut znázorňuje charakterizačním způsobem zástavbu industriálního města a druhá navozuje atmosféru přístavu – *Průmyslové město* (1977), *Ráno nad přístavem* (1984). Schéma veduty průmyslového města je zakomponováno také do ideologicky motivované tapiserie *Apotheosa budování*.

K poetickým námětům v umělcově tvorbě se v muzejní sbírce řadí tempera s ojedinělou kolážovitou kompozicí smyčkových nástrojů (1969). A naprosto výjimečná poloha abstrakce v autorově tvorbě je doložena souborem monotypů z konce 60. let.

Ilja Hartinger patřil za socialismu k oficiálně uznávaným, preferovaným umělcům a jeho tvorba je hojně roztroušena po regionu, ať už ve veřejném sektoru nebo v soukromí. Rovněž i ve sbírce vsetínského muzea je dílo z daného období poměrně dobře zastoupeno, nicméně nejsou v ní obsaženy dobové umělcovy návrhy monumentálních prací do architektury a ani užitá grafika (jeho profesní specializace). Z hlediska sbírkotvorné strategie regionálního muzea by bylo vhodné doplnit podsbírku výtvarné umění nejen tedy o výběr z této autorovy užité tvorby, ale i o obrazy z po-revolučního období, neboť 25 let malířova tvůrčího života – od počátku 90. let po současnost – není doposud v muzejní sbírce doloženo žádným uměleckým dílem. Také nejsou podchyceny počátky umělcovy tvorby, např. studie ze studentských let, národopisná kresba cenná z hlediska dokumentace lidové kultury na Valašsku, či expresivní obrazy z venkovského života z počátku let šedesátých.

Akad. malíř Ilja Hartinger je posledním z malířů-klasiků výtvarného umění na Valašsku, jehož reprezentanty byli zejména Mistři ze Soláně – František Podešva, Alois Schneiderka, Karel Hofman a Jan Kobzáň, kteří se inspirovali rázovitostí zdejšího regionu a jeho obyvatel a vytvořili dílo, které je osobitým projevem folklorismu v českém výtvarném umění. Tvorby svých předchůdců si I. Hartinger velmi váží a svůj obdiv vyjadřuje slovy: „*Co si na nich s odstupem času cením nejvíce, je to, že se jim podařilo malířsky vyjádřit typ krajiny, v níž se rozhodli žít, a typ člověka, který ji po celá staletí obýval... To, co z jejich tvorby přežívá a inspiruje, často ztajeně a nevěřejně, protože některá slova se prostě nenesí a některé cesty se otevřeně nesledují, protože nám připadají nevěrohodné a nadnesené, je podle mého názoru jejich úporná a v základu velmi poctivá snaha dobrat se umělecké pravdy.*“¹⁵ Každý z nich by si jistě zasloužil být zastoupen ve stálé expozici, která by v regionu důstojně prezentovala – ať už např. ve Vsetíně či na Soláni – jejich významné dílo. V tomto ohledu jim zůstáváme stále dlužni.

1 Od roku 1980 jako součást vlastního malířského ateliéru a v roce 2000 rozšířenou o galerii současného výtvarného umění.

2 Dle konceptu kurátorky výstavy O. Mehešová.

3 Autorem zdražilého grafického ztvárnění propagačních tiskovin k výstavě (plakátu a pozvánky) je Ing. arch. J. Chlápek.

4 16. 4. – 9. 5. 1967

5 1. 7. – 7. 9. 1975

6 říjen 1980

7 15. 9. – 24. 10. 1985

8 Graficky katalogy zpracovali muzejní výtvarníci: první z nich B. Dadák, další dva I. Melčáková.

9 PODZEMNÁ, Alena – PAVELKA, Karel. Výstavní činnost v roce 1996. *Zpravodaj OVM Vsetín*, prosinec 1997, s. 73.

10 12. 6. – 31. 8. 2003.

11 Vůbec poprvé tyto obrazy I. Hartinger na veřejnosti prezentoval v Galerii V Poschodí Knihkupectví Malina ve Vsetíně v roce 2000.

12 MEHEŠOVÁ, Olga. Jak jej známe – neznáme. (I. Hartinger). *Zvuk*, podzim 2003, s. 36–37.

13 Vystaveny byly pouze grafiky I. Hartingera, které jsou zastoupené v tzv. Suchomelově sbírce, jež je součástí uměleckohistorického fondu valašskomeziříčského muzea.

14 Tehdejší kurátor uměleckohistorických fondů vsetínského muzea T. Mikulaščík napsal text do drobného tisku vydaného k výstavě a muzejní výtvarnice B. Spáčilová výstavu instalovala.

15 MALINA, Dalibor. *Malíř a grafik Ilja Hartinger*. Vsetín: Nakladatelství Dalibor Malina, 2005, s. 63.

Fotograf Zdeněk Hartinger – nositel Ceny města Vsetína

Milan Ošťádal

14. června letošního roku Zdeněk Hartinger (nar. 2. března 1938 v Novém Hrozenkově) převzal za celoživotní fotografickou propagaci Vsetína a Valašska Cenu města Vsetína za rok 2014 (zatím jedinou udělenou fotografovi) a svého ocenění si velmi váží.

Podívejme se nyní, jak se k ní fotograf propracovával: od zapůjčené Flexarety a prvních prodaných fotografií (narozeninová foto dětí spolupracovníků) přes fotokroužek na učilišti a fotoklub Zbrojovky Vsetín k vydavatelskému pohlednic Orbis až po samostatnou dráhu fotografa-profesionála. To je ve zkratce shrnutá životní cesta fotografa, na kterou se vydal už ve svých dvanácti letech.

Vyučen frézářem absolvoval vsetínskou průmyslovku, pak byl zaměstnán v Tesle Rožnov (1959–1966) a jako projektant technologických celků ve Zbrojovce Vsetín (1966–1993). Své fotografie publikuje v podnikových časopisech „Elektron“ a následně „Zbrojovák“. Mimo redaktoři měl tehdy v závodním časopise nejvíce otištěných snímků, převážně krásných míst Valašska. Fotografoval i pro noviny „Naše Valašsko“ a kulturní zpravodaj „Sonda“. Od roku 1993 se profesionalizuje, soukromě vydává pohlednice a propagační letáčky horských hotelů. Pokrývá oblast Valašska, Beskyd a vlastně téměř celé severovýchodní Moravy. Jeho novátorsky pojaté kalendáře, které nekončí 31. prosince v koši, jsou často adjustovány a zdobí chodby domů a domácností. Je spoluautorem snímků pro regionální vlastivědné monografie.

Pojďme si něco říct o technice, kterou své pohledy na svět zachycuje, a také o dni „D“, kdy plně přechází na „digitál“. Je to v roce 2005 se zrcadlovkou Nikon D70. Do té doby pracuje převážně na barevný inverzní film – tzv. diapozitiv. Používaná fototechnika: Linhof 220, Mamiya Super Press 23, Pentax 6x7, později pak Hasselblad 6x6 (k němu autor chtěl pořídit digitální středoformátovou „stěnu“ – ale ta její cena!).

Fotograf Zdeněk Hartinger – autoportrét

Ve vydavatelské době byl tehdy předepsán formát snímku 6x9, výjimečně 6x7 cm a použití filmu Agfa nebo Kodak – tenkrát na běžném trhu téměř nedostupných.

Zdeněk Hartinger spolupracuje s bratrem, malířem Iljou Hartingerem – reprodukuje jeho obrazy do katalogů a publikací a také ho portrétuje. Další kapitolou je technická pomoc bratrovi při realizaci vitráží – monumentálních leptaných skel do interiérů, které vznikaly v malířově ateliéru a dokončovaly se leptáním v kyselině fluorovodíkové ve sklárnách v Karlovině. Vznikaly od roku 1969 (jedna z prvních byla pro hotel Vsacan ve Vsetíně) až do roku 1989.

Na základě jeho publikovaných snímků v novinách a celostátních časopisech (např. „Květy“) ho oslovil pan František Bittner, redaktor z vydavatelství pohlednic Orbis, a nabídl mu spolupráci – zhotovení snímků pro nově se prosazující barevné pohlednice. Slovo dalo slovo a vzájemná spolupráce trvala od 60. let až do zániku vydavatelství Pano-rama (bývalý Orbis) v roce 1991. Jeho první pohlednicí pro toto vydavatelství byl v roce 1964 pohled na noční Rožnov pod Radhoštěm. Fotograf také dokumentuje folklorní soubory Vsacan a Jasénka. Snímky s motivy krojovaných folkloristů využívá i pro pohlednice z Valašska. Byl jsem při tom, když Zdeněk fotografoval tanečníky ze souborů – např. na Jasénce, a sledoval jeho virtuózní práci s lidmi v plénu.

Fotograf Zdeněk Hartinger se velmi dobře sžil s moderní digitální technikou a zřejmě by ji dnes za „analog“ nevyměnil. Základní přípravu pro tisk a distribuci si také zajišťuje vlastními silami. Přejme mu, ať má těch sil, které jej pobízejí k dalšímu zachycování krás naší země, ještě hodně. Zdeněk Hartinger je člověk velmi skromný, který nepociťoval potřebu své fotografie často vystavovat. První samostatnou autorskou výstavu měl tedy až v roce 2004 ve své rodné Karlovině na Městském úřadě. Při pohledu na autorovy fotografie cítíte, jako byste na tom místě skutečně stáli. Z podzemních snímků valašských kopců v ranní mlze máte dojem, že vás mlha z fotografie pomalu obklopuje a rozpouští se pod nohama. Na večerních a nočních záběrech je atmosféra místa a času ještě více zřetelná. Podvečerní obrázek karlovskeho kostelíka v zimě a s rozžatými svíčkami vás zaručeně uhrane svou mystičností. Je to můj zamilovaný snímek.

Proměny vsetínského zámku

Navzdory tomu, že je vsetínský zámek relativně mladý (byl postaven v prvním desetiletí 17. století), doznala jeho vnitřní i vnější podoba v průběhu své existence řady změn. Původně dal zámek postavit Arkleb z Víckova v renesančním slohu s dominantní věží a velkorysým arkádovým nádvořím. Pozdějšími majiteli z rodu Illesházy byla zámecká budova v průběhu 18. století několikrát přestavována a upravována do barokní podoby. Jedním z hlavních důvodů přestavby byl požár zámku roku 1708, kdy po nájezdu kuruců vyhořel na holé zdi. Během barokních úprav došlo i k zazdění původních renesančních arkád.

Dnešní klasicistní podobu získal vsetínský zámek v letech 1833–1835 za posledního šlechtického majitele Josefa z Wachtlerů. Tehdy došlo i k přestavbě interiérů a Wachtler dal také vybudovat nový vstup do zámku, který vedl do nově zřízené zámecké zahrady. V této podobě zůstal objekt do roku 1915, kdy požár zničil celou střechu i s věží. Tehdejší majitelé zámku Thonet dali budovu opravit až roku 1924. Posledním soukromým vlastníkem zámku byla od roku 1938 Marie Baťová. V únoru 1949 byl zámek převzat do národní správy.

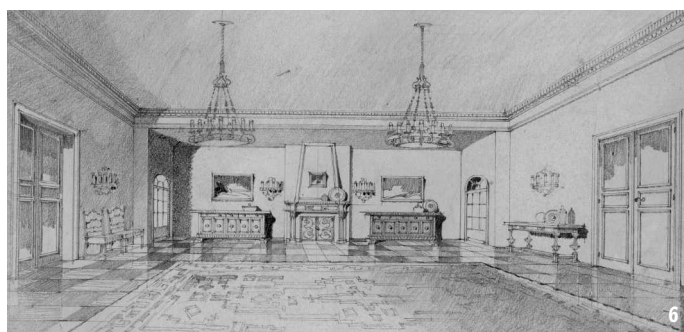
V padesátých letech, kvůli nerozváženému umístění nejrůznějších státních institucí v budově, došlo ke značnému poškození zámeckých interiérů. Na zámku byl internát učňů, kanceláře SNB, klubovny Pionýru a Svazarmu, inšenační stanice, Vyšší zdravotnická škola a kanceláře OV KSČ. V letech 1952–1963 zde byla dislokovaná jednotka Vnitřní stráže, mající za úkol strážit Zbrojovku. Socialistická správa se na budově podepsala velmi negativně. Jelikož do zámku přesídlilo v roce 1964 muzeum, muselo se přistoupit k nákladné generální opravě budovy, která proběhla v letech 1963–1974. Po roce 1989 získal zámek v restituci zpět Tomáš Baťa, který objekt daroval roku 1993 městu. Poslední úpravy zámku proběhly v minulém a letošním roce, kdy došlo k renovaci interiérů, vybudování moderních depozitářů, či k rozvodu nových elektrických a datových sítí.

Pavel Mašláš

(Fotografie z Fotoarchivu Muzea regionu Valašsko)

- 1 Nejstarší dochované zobrazení zámku z roku 1810
- 2 Stavební plán z roku 1825, dle kterého byl zámek upraven.
- 3 Fotografie zámku po požáru z 10. srpna roku 1915
- 4 Po požáru uvažovali Thonet i o přestavbě budovy v romantickém duchu, na návrhu je jedna z možných podob.
- 5 Podoba zámeckého interiérů za Thonetů
- 6 Návrh rekonstrukce interiérů, která nejpravděpodobněji proběhla za Marie Baťové.
- 7 Během rekonstrukce zámku v 60. a 70. letech minulého století došlo ke zničení hodnotných interiérů, včetně jejich původních krbů.
- 8 Slavnostní otevření muzea po rekonstrukci v prostorách atria v roce 1975
- 9 Nově vybudovaný Mramorový sál v místech bývalé konírny v 70. letech 20. stol.
- 10 Stavební úpravy v 60. a 70. letech se nevyhnuly ani zámeckému parku, kde po nějaký čas stávaly dokonce garáže.
- 11 Nové depozitáře vybudované během poslední rekonstrukce

Nová expozice ve vsetínském muzeu

Olga Mehešová – Pavel Mašláň
– Milada Fohlerová

Muzeum regionu Valašsko zpřístupnilo v neděli 1. listopadu tohoto roku po 19měsíční pauze, během níž probíhala modernizace a revitalizace interiérů vsetínského zámku, své prostory veřejnosti. Stěžejní novinkou je víceoborová muzejní expozice, která je instalována v devíti výstavních sálech ve třech křídlech 1. patra zámku na ploše přes 520 m².

Témata jednotlivých částí expozice z oboru regionální historie, etnografie a umělecké historie popularizační formou zpracovali současní kurátoři společenskovedních fondů vsetínského muzea (historik P. Mašláň – garant expozic, historička umění O. Mehešová a kurátorka etnografických sbírek M. Fohlerová). Architektonické a výtvarné řešení expozice je společným dílem Ing. architekta Jana Chláпка a muzejního grafika Petra Stodůlky. Dominantním scelujícím prvkem výtvarného pojetí je využití systému barevných předstěn vestavěných do potměných zámeckých interiérů nasvícených akcentním osvětlením.

Záměrem spoluautorů bylo vytvořit atraktivní muzejní expozici, která představí kvalitativní výběr ze sbírkových fondů regionálního muzea a skrze něj zprostředkuje poznání místní historie, včetně životaschopných tradic. Jejich cílem rovněž bylo ve výběrových tematických celcích podchytit specifičnost regionu Valašsko (úježi Vsetínsko). Témata expozice byla volena v souladu s aktuální profilací Muzea regionu Valašsko a navazují na předchozí expozici muzea (z let 2010 až 2014), která se mnohým klíčovým tématům rovněž věnovala. Vedle klasické prezentace muzejních exponátů bylo využito ve zvýšené míře i moderních technologií, scénických instalací, modelů a částečně i interaktivních prvků za účelem poutavého, aktivizujícího a zážitkového zprostředkování prezentovaných témat.

Expozice se realizovala od počátku července do závěru října tohoto roku. Celkové náklady dosáhly výše kolem 4 mil. Kč.

V pěti sálech mohou návštěvníci zhlédnout **historickou sekci** s řadou námětů specifických pro region. Expozice *Pásli ovce Valaši* pojednávají o valašské kolonizaci, která společně s kolonizací pasekářskou výrazně ovlivnila zdejší kraj a určila jeho charakter na další staletí (i její zásluhou tu vznikl rázovitý etnografický region), představuje salašnický způsob chovu ovcí a jeho vliv na valašskou krajinu a jsou v ní vystaveny původní předměty používané na salaši, pocházející z muzejních sbírek.

Expozice *Živá paměť regionu*, etnografická část (Foto M. Ošťádal)

Expozice *Neklidné časy* se věnuje valašským rebeliím: po porážce českého stavovského povstání zůstalo Valašsko jedinou oblastí v českých zemích, kde přetrvával ozbrojený odpor proti Habsburkům a jimi prosazované rekatolizaci. Centrem Valašských povstání bylo město Vsetín. Expozice popisuje historii povstání a pozastavuje se u fenoménu valašského zbojnictví, který vznikl v důsledku povstání a dostal se dlouhodobě do povědomí veřejnosti i díky lidovým písním a pověstem. Vystaveny jsou barokní zbraně a zbroj, historické mince a reprodukce obrazů zbojníků od M. Alše.

Expozice *Vsetínské století páry* se zabývá průmyslovou revolucí ve Vsetíně ve 2. pol. 19. století, kdy se Vsetín proměnil z ospalého zemědělského městečka v moderní město s rozsáhlým dřevozpracujícím i jiným průmyslem, které mělo před sebou možnosti dalšího rozvoje. Tato důležitá proměna byla umožněna díky rozsáhlé zásobě dřeva v místních lesích a jeho hospodářského využití. Expozice představuje tehdejší nejdůležitější průmyslové firmy ve Vsetíně, včetně způsobu, jakým proměnil rozvoj průmyslu tvář města, jeho okolí i krajiny. Vystaveny jsou výrobky sklárny Reich a továrny bratří Bublů. Návštěvníci si mohou vyzkoušet plavení dřeva na modelu.

Expozice *Moravský Edison* seznamuje s bezesporu nejvýznamnější osobností Vsetína 20. stol. Josefem Sousedíkem – vynálezcem, podnikatelem, politikem i vlastencem. Ve Vsetíně zbudoval vlastní továrnu, zasloužil se o výstavbu Zbrojovky a aktivně se účastnil protinacistického odboje. Jako vynálezce byl uznáván i v zahraničí. Expozice podchycuje jeho život, jeho zásluhy na rozvoji Vsetína, mapuje historii podniků MEZ a Zbrojovky, které jsou s ním spjaty a po dlouhou dobu patřily k hlavním průmyslovým tahounům města. Návštěvníci mohou spatřit výrobky ze Sousedíkovy továrny a fotografie z vynálezceho života. Vystaveny jsou také výrobky továrny MEZ a Zbrojovka z 2. pol. 20. století.

Expozice *V partyzánských horách* vypovídá o protektorátu a odboji na Vsetínsku, které se za 2. světové války stalo centrem partyzánského odboje proti nacistům na území Čech a Moravy. Část místních obyvatel se bez ohledu na riziko zapojovala do odboje či partyzánům nezištně pomáhala. Za minulého režimu byl protinacistický odboj propagandisticky zneužit komunistickou stranou, proto je důležité ukázat jej veřejnosti bez přikras, jaký ve skutečnosti byl. Mimo dobové zbraně z muzejních sbírek je tu možno vidět také armádní uniformy či vysílačku. V PC kiosku je mnoho dobových fotografií z muzejního archivu, které zachycují dané období.

Expozice Živá paměť regionu, uměleckohistorická sekce
(Foto M. Ošťádal)

Etnografická část ukazuje to nejvýznamnější z národopisných sbírek a je instalována ve dvou samostatných výstavních místnostech. První z nich nazvaná *Od jara do zimy, od kolébky po rakev* pojednává o zvykoslovném cyklu v rámci roku i lidského života, a proto jsou tu vedle sebe prezentovány jak výroční, tak rodinné obyčeje na Valašsku. Výroční zvykosloví od Velikonoc až po masopust je v expozici zastoupeno sbírkovými předměty typickými pro to které období – k vidění tak jsou např. tradiční velikonoční vajíčka, betlémy či masopustní maska slaměného medvěda. Rodinné obyčeje spojené s narozením, svatbou a skonem jsou prezentovány formou scénické instalace, která znázorňuje pomyslnou cestu člověka od kolébky až po rakev. Ze sbírkových předmětů jsou k vidění především starobylé úvodové plachty, provázející ženy významnými životními událostmi od narození až po konec života, dále neméně vzácné plachty koutní, koutní hrnce či oblečky pro novorozeňata.

Ve druhé národopisné expozici pojmenované *Podomácká výroba* se návštěvníci seznámí s neřemeslnou formou výroby, na Valašsku v minulosti velmi rozšířenou. Jednalo se o zhotovování předmětů potřebných pro domácnost i hospodářství nevyučenými jedinci, a to jak pro vlastní potřebu, tak na prodej jako vítaný způsob přivýdělku. Přes pestrost oborů tradiční lidové výroby, jimž se naši předci věnovali, jsou tu kvůli omezenému prostoru prezentovány jen některé z nich. Vybrána byla ta odvětví, jimiž je Valašsko výjimečné a která náš region proslavila i daleko za hranicemi – *brouskařství, kriváčkářství, pletení na rámu, vázání na formě, punčochářství* či *zhotovování hraček*. Základem této expozice je významná kolekce předmětů (nástrojů i výrobků) dokumentující podomáckou výrobu na Vsetínsku, která je výsledkem dlouholeté akviziční,

Expozice Živá paměť regionu, historická sekce
(Foto M. Ošťádal)

dokumentační a výzkumné činnosti etnografky Evy Urbachové. Pojetí této instalace, již dominují velkoplošné fotografie mnohdy posledních znalců prezentovaných druhů výroby, je minimalistické, o to více ale vyniknou vzácné exponáty, mezi nimiž se nalézají i republikové unikáty.

Rozšiřující informační servis u obou expozic je kromě tištěného průvodce expozicemi soustředěn do PC kiosků, kde je možné dohledat zajímavosti o prezentovaných tématech a významných sbírkových předmětech, zhlédnout dobové fotografie a vzácné dokumentární filmy či ověřit si své vědomosti prostřednictvím PC her.

Uměleckohistorická sekce zaujímající dva výstavní sály je zredukována na jedno téma – *Fenomén ohýbaného nábytku*.¹ Expozice prezentuje zejména profilovou sbírku vsetínského muzea, čítající přes 160 ks sbírkových předmětů, a na rozdíl od předcházející muzejní expozice téhož zaměření představuje navíc dobovou i aktuální designovou produkci bystřického TONU. Vystaveno je 53 ks nábytku z ohýbaného dřeva, z čehož sedm zapůjčil současný výrobce.² Nejstarší exponát je z 30. let 19. století (boppardská židle) a nejnovější z roku 2015 (židle Split dle návrhu A. Levyho).

Soubory ohýbaného nábytku jsou v expozici soustředěny do několika celků. V první výstavní místnosti je nábytek se specifickou funkcí členěn dle témat: *Z kaváren do bytů, Pro chvíle sváteční i všední* a *Od dětství po stáří*. Ve druhé, velké výstavní místnosti, které vévodí vestavěný útvar asociující lodní můstek zaoceánského parníku a odkazující na export nábytku z ohýbaného dřeva do (téměř) celého světa, je sedací nábytek prezentován v proměnách doby a dle výrobců. V *Biegen oder brechen / Ohnout nebo zlomit* (heslo Thonetů) jsou vystaveny především exponáty pocházející z unikátní kolekce firmy Gebrüder Thonet, jejíž jádro bylo původně Thonetů soustředěno na konci 19. století „v malém muzeu“ přímo ve vsetínském zámku, a kterou postupně obohacovali o další hodnotné exempláře (zastoupeny jsou např. výrobky z boppardské a vídeňské malosériové výroby, jedinečné výstavní kusy z mezinárodních přehlídek a experimentální modely z 2. pol. 19. stol.). *Semper sursum / Stále vzhůru* (heslo Kohnů) se věnuje produkci nejvýznamnějšího konkurenta Thonetů, firmy J. & J. Kohn³ a je rozšířena o výrobky dle návrhu význačných modernistických architektů, kteří pracovali pro Thonet. Kolekce historického ohýbaného nábytku doplňují v instalaci *TON – inovace & tradice* ukázky z produkce bystřického TONU z konce 50. až 80. let 20. stol. a výběr ze současné výroby preferuje oceněné designové kusy.

Použité velkoformátové zvětšeniny fotografií ilustrují historický postup výroby ohýbaného nábytku. Na dotykovém monitoru si návštěvníci mohou pustit film o současné výrobě od TONU v Bystřici p. H., na časové ose a mapě výroben se dovědí řadu informací z historie ohýbaného nábytku, v elektronických albech např. s náměty *Ze života pracovníků a majitelů vsetínských továren na ohýbaný nábytek*, *Proměny vsetínské „Thonetky“ v čase*, *Jak thonetka zdomácněla na Valašsku* atd. si prohlédnou komentované snímky z muzejního

fotoarchivu. A pro hravější typy jsou určeny hry: pexeso s thonetkami, které procvičí jejich pozorovací a rozlišovací schopnosti nezbytné pro znalce „thonetologa“, a *puzzle* – skládačka s motivy parket z ohýbaného dřeva, méně známého výrobního sortimentu Thonetů.

Cílem spoluautorů nové expozice vsetínského muzea bylo pomocí víceoborového záběru oslovit co nejširší okruh veřejnosti napříč věkovými a zájmovými kategoriemi návštěvníků. Pojetí expozice bylo zvoleno s přihlédnutím k edukační funkci muzea a zejména k respektování potřeb jedné z hlavních cílových skupin, kterou jsou žáci ZŠ a SŠ. Volba témat souvisela i se snahou regionálního muzea nabídnout další specifické návštěvnické skupině – turistům to nejzajímavější z minulosti regionu a přispět tak k posílení turistického ruchu ve Vsetíně a k vnímání města jako zajímavé turistické lokality Zlínského kraje.

1 V původních návrzích námětů expozice se objevují ještě tyto uměleckohistorické expozice: *Jurkovičovo Valašsko, Valašské inspirace* (periodicky obměňovaná galerie výtvarných umělců regionu) a *Téma sklo* (o vsetínských sklárnách a zejména o B.A.G.), které pro nedostatek prostoru nejsou zatím uskutečněny.

2 Děkujeme akciové společnosti TON v Bystřici p. H. nejen za zápůjčku dokumentárního filmu a souboru židlí z ohýbaného dřeva do nové expozice, ale i za poskytnutí odborných konzultací a zpracování korektur textů (Ing. Radmilu Tomčíkovu a Janě Mittrové) a za podporu sbírkotvorné činnosti muzea generálnímu řediteli Ing. Milanu Dostalíkovi (předměty zapůjčené do expozice odkoupí muzeum do dvou let za zvýhodněnou cenu).

3 Konkurenční soužití obou firem ukončilo ve 20. letech 20. stol. jejich sloučení v rámci mezinárodního koncernu Mundus. Nábytek z ohýbaného dřeva se ve Vsetíně vyráběl přes 60 let až do hospodářské krize v roce 1932.

Odhalení náhrobku Josefa Sousedíka

Olga Mehešová

V sobotu 24. října 2015 byl na Valašském Slavině v rožnovském skanzenu odhalen náhrobek Josefa Sousedíka (1894–1944), který z božanovského pískovce ve formě stylizovaného řezu elektromotoru vytesal vsetínský akademický sochař Miroslav Machala. Slavnostního aktu se zejména zúčastnili: vsetínský starosta J. Čunek, ředitel rožnovského muzea Ing. J. Ondruš, potomci J. Sousedíka – dcera Zdeňka a syn Tomáš Sousedík, zástupci Sokola a Svazu bojovníků za svobodu.

V roce 2014, kdy uplynulo 120 let od narození Josefa Sousedíka a 70 let od jeho popravy nacisty, se navrhovatelem umístění památníku v podobě náhrobku na Valašském Slavině

stalo Město Vsetín, a to v zastoupení tehdejší starostky Bc. I. Táborské. K opONENTSKÉMU vyjádření byla vyzvána bývalá historička vsetínského muzea Mgr. H. Jabůrková a osloven byl také někdejší dlouholetý ředitel Technického muzea v Kopřivnici K. Rosenkranz. Oba posudky ze srpna loňského roku byly kladné a zdůraznily zásluhy Josefa Sousedíka – významného vsetínského občana, politika, podnikatele, vynálezce, vlastence a bojovníka proti fašismu. Rada starších Valašského muzea v přírodě v Rožnově p. R., která již dříve rozhodla o zapsání Josefa Sousedíka do Knihy paměti kraje (jako 17. v pořadí), jejich doporučení akceptovala.

Porevoluční změnu pohledu na Josefa Sousedíka popisuje H. Jabůrková ve svém posudku slovy: „Osobnost vsetínského rodáka Josefa Sousedíka se po pádu ko-

Ze slavnostního odhalení náhrobku Josefa Sousedíka na Valašském Slavině
(Fotoarchiv VMP Rožnov p. R.)

munistického režimu v roce 1989 dostává díky politické rehabilitaci opět do širšího povědomí obyvatel Valašska. Jsou veřejně prezentovány jeho podnikatelské aktivity a bohatá vynálezcecká činnost v oblasti elektrotechniky, ale i jeho veřejná a politická činnost v období 1. republiky. Dnes už se nehovoří o bývalém továrníkovi jako o třídním nepříteli /.../, ale je možné otevřeně vyzvednout i jeho desetileté působení ve funkci starosty města Vsetína, jeho neúnavné iniciativy v hospodářských, sociálních i kulturních potřebách města a celého vsetínského okresu.“

Za vlastenecké počínání v protifašistickém odboji a mučednickou smrt (15. prosince 1944 byl na vsetínském gestapu při výslechu zastřelen) udělil „in memoriam“ Josefu Sousedíkovi v roce 1945 prezident Beneš Československý válečný kříž. Letos 28. října, přes velká očekávání veřejnosti (zejména té vsetínské), bohužel J. Sousedík neobdržel „in memoriam“ státní vyznamenání od současného prezidenta České republiky Miloše Zemana.

K legendám Soláně

12. prosince t. r. patřil Soláň znovu těm, kteří jeho věhlas vytvořili a kteří do prostředí kopců a hor vnesli kouzlo uměleckého zprostředkování skutečnosti – historie, tradice i současnosti tohoto osobitého koutu Valašska. A to zejména umělcům a z nich pak především těm, kteří v horách nad Velkými Karlovicemi našli svůj domov a inspiraci pro vlastní tvorbu. Dodržíme-li chronologii jejich příchodu na Soláň a vstupu do zcela nových, většinou i překvapivých životních období a etap tvorby, pak jde o Jana Kobzáně, malíře Františka Podešvu, jeho ženu spisovatelku Marii Podešvovou a malíře Aloise Schneiderku a Karla Hofmana. V areálu Hofmanova domu a zahrady,

představit umělce co nejkomplexněji a nejživěji. K tomu mají v budoucnu sloužit i komornější kulturní programy a setkání osobností a milovníků kultury a umění v prostorách expozice. První z těchto doprovodných akcí byla připravena ke dni jejího otevření.

Ojedinělou součástí této události bylo uvedení nové výtvarné monografie, svým obsahem zaměřené na historii malířství na Valašsku, z větší části pak na ne tolik vzdálené vrcholné období malířské Soláně. Třisetstránková kniha pod názvem *Malíři bratři Schneiderkové* obohacuje již vydané knihy o malířích, kterým byl Soláň významnou inspirací: *Malíř a grafik Ilja Hartinger (2005)* a *Krajiny života Karla Hofmana (2008)*. Autorem knihy o bratřích Schneiderkových je Dalibor Malina, invenční grafické řešení je dílem pražské malířky Kláry Folvarské Roseové. Kniha představuje talentované a úspěšné malíře, rodáky z Křivého u Valašského Meziříčí (dnes části města). Čtenáře provází jejich životem a dílem, je první tištěnou publikací věnovanou těmto výrazným osobnostem meziválečného a krátce poválečného období minulého století, jejichž tvorba se přímo i zprostředkovaně váže k Soláni. Kniha provázejí desítky barevných i černobílých reprodukcí, obrazových informací, zejména fotografií z jejich života.

Dalibor Malina

kde provozuje činnost *Ateliér Karla Hofmana*, zaštitěný nadačním fondem *Kruhu přátel Karla Hofmana*, v části nově zbudovaného objektu citlivě dotvářejícího okolí originálního roubeného domu a ateliéru původně Schneiderkova a později Hofmanova, byla otevřena stálá expozice připomínající život a dílo pěti jmenovaných umělců. Expozice, která předběžně dostala název *Legendy Soláně*, je připravena k perspektivní obměně a doplňování, a to tak, aby se naplnila představa hlavní iniciátorky vzniku areálu akademické sochařky Marcely Vajceové Hofmanové, která má v úmyslu

Navštivte Galerii Muzea sklářství v Karolině

Jednou z dalších etap budování „Víceúčelového kulturního centra v Karolině“ byla realizace Galerie Muzea sklářství (muzeum bylo otevřeno 15. srpna 2014 a galerie přesně rok poté). Galerie byla financována pouze z rozpočtu města Karolinky, a to částkou kolem 1,86 mil. Kč. S její výstavbou se započalo v únoru letošního roku a dokončena byla v srpnu. Na jednotlivých pracích se podílela řada firem.¹

Architektonický návrh vytvořil a realizoval rožnovský arch. Ing. Karel Janča (rovněž autor architektonického ztvárnění Muzea sklářství). Jeho koncepce „black and white“ je založena na působivém protikladu černé a bílé; vyjádřeno slovy architekta: „*Muzeum sklářství – „Black“: jedinečná*

Galerie Muzea sklárství v Karloince s obrazy valašských mistrů
(Fotoarchiv MěÚř v Karloince)

krása skla, jeho třpyt, linie, síla, křehkost a další aspekty, které je činí tak krásným a zároveň zranitelným, ty vyniknou nejlépe ve chvíli, kdy jim dáme jiskru – jiskru ve tmě. Naše tvorba zde měla ne zcela standardní postup. V době návrhu jsme tvořili expozici muzea bez libreta, tvořili jsme prostor pro zatím nekonkrétní skleněné exponáty. Výsledkem jsou sestavy monumentálních atypických kovových výstavních vitrín dělící potměšlý, nepřítomný prostor a směřující pohyb návštěvníků expozicí doplněnou grafickými panely. ‚Své libreto‘ jsme založili na kontrastu. Kontrastu těžké tvrdé pevné oceli, ve které je vystavováno lehké křehké sklo, na kontrastu šera a světla, ve kterém dáváme vyniknout exponátům – třpytivému sklu a potlačíme ‚vše okolo‘. Jsou zde přítomny ony kontrasty tvrdé sklářské práce, kdy ve strohém industriálním prostoru vzniká v žáru ohně z tvrdé práce křehký, záhy tak studený čirý ‚výsledek‘. Je zde účasten protiklad výrobků vznikajících z horniny podobnou cestou, ale výsledek je tak jiný. A naopak ‚White‘ – Galerie Muzea sklárství: druhé křídlo je vyhrazeno prezentaci obrazů, plastik či soch. Tyto umělecké počiny dychtí po vzdušném prostoru s přirozeným, bohatým, rozptýleným denním světlem. Vzniká tak na světlo bohatý bílý nenápadný ‚sterilní‘ prostor dávající vyniknout barvám a struktuře vystavovaných artefaktů, které navíc ‚podtrhuje‘ lokální bodové umělé nasvícení.“

Autorkou a kurátorkou výstavy v Galerii sklárství věnované obrazům regionálních mistrů s náměty ze sklářského prostředí je Mgr. Bohumila Václavíková, 2. místostarostka města Karolinky. Na jaře oslovila radu města Karolinky s návrhem, že by bylo vhodné díla významných valašských malířů – Ilji Hartingera, Karla Hofmana a Františka Podešvy, která jsou v majetku města a t. č. dislokována v kancelářích Městského úřadu a archivu, trvale vystavit na veřejně přístupném místě. Rada města na základě předloženého návrhu rozhodla, že druhou částí Víceúčelového kulturního centra bude právě galerie určená k tomuto účelu.³ Po jejím dobudování se na přípravě výstavy kromě kurátorky podíleli také ak. malíř Ilja Hartinger (byl nápomocen odbornou radou při rozmísťování jednotlivých obrazů) a architekt Karel Janča (obdobně jako při otvírání Muzea sklárství se zapojil manuálně s elánem sobě vlastním do instalace výstavy).

Ve výstavě je celkem 28 obrazů, z nichž 18 je v majetku města Karolinky a 10 patří Základní organizaci Odborových svazů Crystalex Karolinka, která

je do expozice zapůjčila. V současné době městská rada rozhodla, že galerijní expozice bude stálá. Ale jak řekl ak. malíř I. Hartinger: „*Ty prostory jsou tak krásné, že si galerie zaslouží v budoucnu vystavovat i jiné obrazy. A já bych zde rád vystavoval.*“

Lenka Denkocý

1 Zednické práce: Městský bytový podnik Karolinka p. o. a Vítězslav Podešva z Nového Hrozenkova; sádkartonové práce: firma HERYÁN Reconstructions s. r. o. z Val. Meziříčí; podhledy NOVEST, spol. s r. o. Rožnov p. R.; instalatérské práce (voda a topení): Petr Šulák; podlahy: Podlahářství – Tomáš Gajdoš z Havířova-Šumbarku; nábytkářské práce: Arnošt Koňářík a Petr Zdražil z Karolinky; podhledy a banery: Martin Jež z Vidče; elektroinstalační práce: Městský bytový podnik Karolinka, p. o.; elektronické zabezpečení: Ing. Pavel Raška ze Vsetína.

2 Motivy z obrazů našly již částečně své místo při realizaci Muzea sklárství Karolinka. Jeho kurátorka PhDr. Alena Podzemná se snažila využít je v této sklářské expozici, a proto byly všechny obrazy nafotografovány Ing. Barborou Václavíkovou, Ph.D. a grafická Klára Jančová z nich připravila moderní fototapetu ve vstupu, která potěší oko mnohých návštěvníků.

3 Město nechalo opravit rámy obrazů u bratrů Horákových z Karolinky.

Ocelová křídla nad Valašskem

Archeologie jako věda zkoumající komplexní lidskou společnost přirozeně prodlužuje období, které studuje s ohledem na délku trvání naší společnosti. Na počátku 20. století zkoumala archeologie především období pravěku, antiky a kultury Blízkého východu se zaměřením na sídliště a pohřebiště, potažmo písmo. Polovina 20. století přinesla zájem o středověk a následně se objevily hraniční archeobory jako archeozoologie, archeobotanika nebo archeologie krajiny. Logicky následovala archeologie raného novověku a v poslední době moderní archeologie, tedy obor věnující se 20. a 21. století.

Jedním z nejdůležitějších momentů této epochy, nejen z archeologického hlediska, byla druhá světová válka, která kromě lidských obětí a de-

■ Bombardér Consolidated B-24H-10-CF Liberator „OMIAKINBAK“, který se zřítil na pomezí Petřkovic a Perné. (Zdroj: www.b24bestweb.com)

strukce materiálních i duševních hodnot přispěla lidstvu velkým množstvím objevů a inovací, z kterých mnohé obory těží dodnes. Archeologické manuály se tak rozrostly o pojmy jako zbrojovka, koncentrační tábor, kulomet nebo letadlo.

Jedním z podoborů moderní archeologie je tedy i archeologie letadel neboli letecká archeologie (nezaměňovat s podoborem stejného jména – leteckou archeologií, která se věnuje snímkování povrchu Země z letadla). Cílem tohoto oboru není jenom vyhledání zříceného letadla, jeho vyzdvižení a konzervace. Jde samozřejmě o fyzicky náročnou činnost, protože za pomoci bagru se odstraní jenom vrchní část půdy a následuje ruční skrývání, třeba i několik metrů do hloubky. Po shromáždění všech dostupných informací, které může nalezený stroj nabídnout, jako jsou například typ letadla, kamufláž, označení jednotky a letounu, výrobní číslo motoru nebo částí výzbroje, následuje zkoumání všech doložených pramenů. Specifickým dokladem jsou vzpomínky pamětníků, kteří viděli dopadnout stroj nebo mluvili s přeživšími členy posádky. Ty mohou totiž být naprosto přesné, avšak občas dokážou archeology zmást. Dále se pracuje s různými archivními prameny, jako jsou seznamy posádek jednotlivých jednotek, záznamy o sestřelech a ztrátách, letové deníky, tovární záznamy a další podklady, které jsou psány buď v angličtině, němčině nebo ruštině. V ideálním případě se podaří identifikovat konkrétní piloty nebo jiné členy posádky. Vrcholem výzkumu bývá střetnutí s pozůstalými a pietní akt, nebo dokonce schůzka s přeživším letcem.

Ani území Valaška nebylo ušetřeno leteckých bojů. Naopak, bylo důležitým leteckým koridorem při bombardování severní Moravy a Slezska, později sem okrajově zasahovaly pŮtky Ostravsko-opavské operace a nakonec boje při samotném osvobození regionu. Ve vzdušných soubojích se tu střetávaly jednotky německé Luftwaffe, americké USAAF a sovětských Vojenských vzdušných sil. Samo město Valašské Meziříčí se stalo cílem bombardování, které podle posledních poznatků podnikly pravděpodobně Královské rumunské letecké síly. V širším okolí byly sestřeleny například americké bombardéry Consolidated B-24 Liberator u Petřkovic a nad Palačovem, Boeing B-17G Flying Fortress u Liptálu, německé stíhačky Messerschmitt Bf109G nad Miloticemi a Vizovicemi nebo sovětský bitevník Iljušin Il-2 u Bělotína.

Nejen tyto vzdušné souboje blíže představí nová výstava Muzea regionu Valaško Ocelová křídla nad Valašskem, která bude od 4. 2. 2016 do 15. 5. 2016 umístěna v zámku Kinských ve Valašském Meziříčí. Jedinečné reliktory letadel sestřelených nad naším regionem budou doplněny výzbrojí a výstrojí nejen samých letců, ale i jednotek protivzdušné obrany. K vidění budou také modely letadel a pozemní techniky PO. Ti odvážnější budou mít možnost zasednout do kokpitu stíhačky a vyzkoušet si, jak by obstáli ve vzdušném souboji. Pro nejmenší bude připraveno letišť s házedly. Celá

výstava bude doplněna bohatým doprovodným materiálem, jako jsou mapy, autentické dobové fotografie a dokumenty. K zhlédnutí bude také připraven film s leteckou tematikou a k návštěvníkům budou promlouvat hlasy pamětníků.

Výstava je vzpomínkou na bojovníky, jejich odvahu a odhodlání, nehledící na barvu jejich uniformy nebo myšlenky té které ideologie.

Samuel Španihel

z publikací

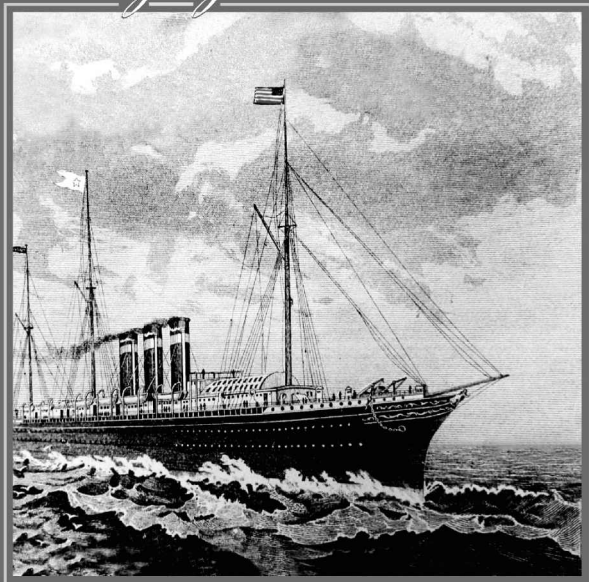
Z edice Rožnovské malé tisky

PERUTKA, Lukáš. *Za to spasitelské moře. Emigrace z Rožnovska do Texasu.* Rožnovské malé tisky 25. Město Rožnov pod Radhoštěm 2015, 112 s., 27 ilustrací.

25. svazek Rožnovských malých tisků patří rozsahem mezi střední a obsahem k tematice neobvyklé a doposud vědecky nezpracované. Text napsal rožnovský vlastivědný publicista Lukáš Perutka. Začíná úvodem o odhalení sochy Radegasta a sousosí sv. Cyrila a Metoděje r. 1931 na hřebenu Radhoště. Byl to dar sochaře Albína Poláška (1879–1965), frenštátského rodáka žijícího v Chicagu. Autor knížečky připomenutím tehdejší poutě obyvatel Frenštátska i Rožnovska na Radhošť vstupuje do problematiky emigrace tamních pasekářů do Ameriky a vytváření i slábnutí jejich pouta mezi starou a novou domovinou. Tento společenský jev popsal na základě studia dobové publicistiky, některých archivních pramenů, dvou svazků *Úvodu do studia vystěhovalectví do Ameriky* prof. Josefa Polišen-

Za to spasitelské moře

*Emigrace
z Rožnova do Texasu*

Lukáš Perutka

ského a osobních kontaktů s potomky valašských emigrantů do Texasu. Zajímavá a málo známá byla činnost agentů námořních dopravních firem, které dopravovaly do Evropy dobytek a jiné zboží. Ti získávali vystěhovalce pro obsazení lodí na zpáteční cestu do Ameriky. Protože masový vystěhovalce proces z evropských sociálně degradovaných oblastí včetně Valaška začínal již před polovinou 19. století, publicistika poskytuje poměrně mnoho údajů o drastických způsobech námořní dopravy lidí v nákladních prostorách podpalubí. Zprvu to byly plachetnice a až od poloviny 60. let v německých přístavech začínaly působit dopravní společnosti s modernějšími motorovými plachetnicemi a nakonec i s velkými moderními parníky. Pro chudobné emigranty ale stále zbývaly jen ty nákladní prostory v podpalubí.

Autor se zabývá pouze krajany mířícími do Texasu, protože tam vznikla nejvýraznější komunita pocházející z Valaška. Způsobila to agitace agentů. Byla to nejvýhodnější oblast, ve které bylo možné poměrně snadno získat půdu. Druhou výhodou byla možnost rychle vydělávat pěstováním bavlny, neboť tamní podmínky umožňovaly tři sklízň v jednom roce. Kolonisté přijížděli do New Yorku a odtamtud do texaského přístavu Galveston, odkud se vydávali na severozápad do okolí měst Austin a San Antonio. Byla tam nížina pod suchou vyvýšeninou Edwards plateau klimaticky příznivější než subtropické oblasti východnější části Texasu a jižní Louisiany. Lukáš Perutka se v knížce nejvíce zabývá okresy Austin, Fayette (tam založili lokality Roznov a Praha), Travis, Brazos a jižněji Lavaca. Novinové články a dopisy kolonistů svědčí o mnohých přírodních katastrofách (např. epidemie kobylek) způsobujících neúrodu bavlny a také o vlivech ničivých historických událostí, jakými byla texaská revoluce (přinášející nezávislost státu v letech 1836–1845), mexicko-americká válka (1846–1848) a občanská válka v USA (1861–1865). V případech hospodářského neúspěchu v pozdějších letech naši krajané využívali možnosti dostat se do Kalifornie a usadit se tam ve výhodnějších klimatických podmínkách, i když s jiným hospodářským využitím.

Pro dokreslení situace se Lukáš Perutka hojně opírá o citace novinových článků a dopisů v Americe usazených krajanů pocházejících nejen z Valaška, ale i z oblastí Čech (Pošumaví, Kladensko aj.). Zabývá se jen skutečnou emigrací těch rodin, které měly určitý kapitál na zaplacení velmi dlouhé cesty (do Bremen či Hamburgu, loděmi do New Yorku a do Galvestonu), na zakoupení inventáře zemědělské usedlosti, dobytka a také prostředků na stavbu domu a potřebných hospodářských objektů. Bylo možné mnoho z toho uhradit půjčkou, ale takové okolnosti autor nerozvádí. Zmiňuje se velmi stručně jen o základních přistěhovaleckých zákonech a rovněž o zadržování imigrantů v pevnosti na ostrově Ellis Island (tam podléhali nejen kontrole dokladů a zběžné zdravotní prohlídce, ale již tam si některé vybírali agenti severoamerických podniků), a to před vplutím do newyorského přístavu. Lukáš Perutka považuje za nedostatek absenci údajů o množství emigrantů z českých zemí. Vzpomínám si, že se o imigračních statistikách galvestonského přístavu mluvilo v době, kdy Rožnov navštívila početná skupina krajanů (*Texanů*) v polovině 90. let 20. století. Valašské muzeum pro ně připravilo poměrně rozsáhlé vzdělávací programy o naší kultuře a historii s exkurzemi po Valašku. Krajané přivezli některé dokumenty a tehdy jsme také zjistili, že galvestonské přístavní statistiky existovaly, uváděly u imigrantů název státu, tím tehdy byla pro Čechy *Austria* a pro Slováky *Hungary*. Údaj měl obsahovat poslední bydliště imigranta. Podobná evidence pochází i z newyorského přístavu.

V Perutkově publikaci se píše jen o skutečném vystěhovalství bez zamýšleného návratu. To však bylo součástí rozsáhlého sociálního procesu postihujícího nejvíce střední a severní Evropu a také irskou a skotskou část Británie. Většina migrantů z východní, jižní a mnozí i ze střední Evropy neměla prostředky na dopravu, a proto se musela upsat na tzv. smluvní práci po dobu 2–7 let jen za ubytování a stravu původně na plantážích jižních států za nelidských podmínek podobných otroctví Afričanů, ale i v dolech a průmyslu. Půjčka se uměřovala podstatně nižší cenou práce, než byly minimální mzdy evropské. Ještě v r. 1864 republikáni v kongresu prosadili zákon pro povzbuzení přistěhovalectví, který otevřeně legalizoval smluvní práci (*Contract labour*). Pro podnikatele byl velmi výhodný a když byl zakázán zákonem z r. 1885, vyvolal jejich silnou opozici a ilegální provozování dál, a to i v některých průmyslových státech na severovýchodě USA. Tam se rozvojem amerického průmyslu ve 2. polovině 19. století přesouvalo těžiště evropské emigrace a postupně nad motivací zemědělské emigrace začínal převažovat zájem o práci na stavbách železnic, silnic, v těžkém průmyslu a dolech. Právě od poloviny 60. let 19. století a v meziválečném období 20. století do USA přijížděli dělníci nejprve z Irska a Skandinávie, později z Polska, Ruska, Itálie, z karpatských a balkánských oblastí. Slovanští dělníci byli ochotni pracovat za nejnižší mzdy, proto byli v nemilosti dělníků německých, skandinávských a britských, jejichž výdělky nedosahovaly úrovně Američanů. Velká část imigrantů si v Americe nejprve musela odpracovat cestovní náklady, než začala vydělávat na zpáteční cestu a na úspory, ze kterých doma nejprve uhradila dluhy a potom stavěla zděný dům a přikupovala půdu. Již od začátku tohoto procesu se v Americe měnilo označování Evropanů z *colonists* na *immigrants*. Častým pejorativním názvem bylo *birds of passage* (tažní ptáci), v ekonomické terminologii: *contracting humans material* (lidský materiál na smlouvu). V r. 1900 žily v USA necelé dvě třetiny obyvatelstva narozeného v jiných zemích. Těchto několik údajů o celkové

emigraci z Evropy do USA uvádím pro ujasnění skutečnosti, jak výjimečné bylo postavení našich *Texanů*, o kterých Lukáš Perutka píše.

Jistě je velmi přínosné, že Město Rožnov Perutkovu drobnou publikaci vydalo. Snad vyvolá zájem o tuto problematiku také u odborných institucí, aby bylo možné hlubším studiem lépe poznávat jeden z největších sociálních procesů země, který postihl také náš region.

Jiří Langer

Literatura:

BALCH, E.G. *Our Slavic Fellow Citizens*. New York 1910.

Erickson, Ch. *American Industry and the European Immigrant 1860–1885*. Cambridge Mass 1957.

HALL, P. F. *Immigration and its effect upon the United States*. New York 1913.

LANGER, J. Slovanská imigrace v USA koncem 19. století. *Slovanský přehled* 1966, č. 1, s. 14–22.

■ Jedno z umučených židovských dětí – Alice Zelenková (narozená 1. 11. 1928)

škola
& muzeum

Narcis jako symbol žluté židovské hvězdy

Jaroslava Ševčíková

Dne 8. října 2015 vzpomněly více než dvě stovky žáků, ale i rodičů a přátel ZŠ Vsetín, Sychrov 97 před školou na židovské děti umučené v době holocaustu v letech 1939 až 1945.

Na záhon před školou bylo vysázeno 249 cibulek narcisů, jejichž květy připomínají žlutou židovskou hvězdu.

Inspiraci našli žáci a učitelé školy v projektu *Daffodil Project* organizace „Am, Yisrael Chai“, se kterým se seznámili díky Ilse Reiner-Eichnerové, židovské rodačce ze Vsetína, a Evě Žárské.

Žáci si koupili cibulku jednoho či více narcisků a chtějí tak poslat světu vzkaz, že na milión a půl židovských dětí umučených a utýraných v době druhé světové války nikdy nezapomenou.

Při sázení cibulek narcisů zněla jména židovských dětí ze Vsetína i z okolních komunit (četly je Veronika Pešlová a Silvie Loucká z 9.A).

Jména umučených židovských dětí si vyhledali žáci školy na pamětních tabulích na zdi u židovského hřbitova. Byla to badatelská práce a vynaložili hodně úsilí. Četla se také jména, která si našli žáci na stránkách *holocaust.cz*, a šlo o jména zabitých židovských dětí, jež by slavily narozeniny ve stejný den a měsíc jako dané dítě naší školy. Tak se spojily osudy umučených židovských dětí s osudy našich školáků (!). Na „své“ židovské dítě nikdy nezapomenou, vždyť mohli slavit narozeniny ve stejný den. Bohužel, židovský kamarád zemřel v dětském věku. Proto za něho žáci vysadili narcis a každý rok, až vy-

kvete, si vzpomenou. A to je ono – nemůžeme udělat nic jiného, jen nezapomenout, jen vzpomínat na ty, co museli zemřít, i když se ničím neprovinili.

Narcis vysadili i partneři a přátelé školy, například Eva Žárská, Dan Žárský – ředitel Diakonie Vsetín, Květuše Nepožítková z Odboru školství a kultury Městského úřadu Vsetín, Jiří Žůrek za Vsetínských novin, Michaela Hlinská za Lísku, z.s. anebo MUDr. Tomáš Husa – zastupitel města Vsetína.

Zasadili jsme také narcis za Muzeum regionu Valašsko. Zaznělo přitom jméno židovské dívky Alice Zelenkové, narozené 1. 11. 1928.¹ Proč je Muzeum patronem zrovna této dívky a má uchovat vzpomínku právě na ni? Žáci je spojili proto, že dne 1. 11. 2015 se bude po rekonstrukci znovu otevírat objekt muzea – zámek Vsetín, a tak bylo datum vybráno symbolicky.

Dva narcisky jsme vysadili také za rodiče paní Illy – za Maxe a Charlottu Eichnerovy. Přesto, že nebyli dětmi v době své smrti, my na ně nechceme zapomenout, známe je z knihy *Očima dítěte*, kde o nich paní Ilša vypráví.

Akce byla uspořádána u příležitosti třiceti let od otevření školy a v rámci projektu „Holocaust očima dětí. Říkáme ne antisemitismu, rasismu a xenofobii“, který finančně podpořil Zlínský kraj. Naším cílem bylo poslat světu vzkaz, že na židovské děti umučené v době holocaustu nezapomeneme a budeme se snažit žít tak, abychom my sami aktivně čelili diskriminaci, rasismu a nepřátelství mezi národy a národnostmi.

Děkujeme všem, kdo se zúčastnili a vzpomněli s námi na umučené židovské děti. Věříme, že si pokaždé, když projedete kolem záhonu před naší školou, vzpomenete.

¹ Poslední bydliště před deportací: Praha; Transport V, č. 987 (Praha – Terezín); Transport AAK, č. 189 (Terezín – Trawniki). Zahynula. Srov. <http://www.holocaust.cz/database-obeti/obeti/135943-alice-zelenkova/>

Vzděláváme multimediálně, interaktivně a efektivně

Jan Husák

Vzdělávání prostřednictvím ICT (informačních a komunikačních technologií) představuje mladé a dynamicky se rozvíjející odvětví výuky. Využití interaktivních animací a her je účinným nástrojem pro vzdělávání také v muzejním prostředí. Muzeum regionu Valašsko se v posledních letech zaměřuje na tvorbu a efektivní využití vzdělávacích animací a her s tematikou přírodního a kulturního dědictví, environmentálního vzdělávání a dalších interdisciplinárních témat. Interaktivní učební pomůcky využívají lektori i kurátoři muzea nejen jako doplňky výstav a expozic, ale také při výukových lektorských programech pro školy a při akcích pro veřejnost.

Využití interaktivních pomůcek je založeno na principech didaktického konstruktivismu, simulačních her a zážitkové pedagogiky, tedy na „učení hrou“. Ve srovnání s klasickými výukovými formami (výklad, přednáška...) se opakovaně potvrzuje pozitivní výukový efekt interaktivních animací a her.¹ Díky multimediální vizualizaci je předávané učivo srozumitelnější a zábavnější, zapojení žáků při řešení problému zároveň zvyšuje jejich zájem a celkově tak roste efektivita vzdělávání. Lektor funguje jako průvodce, motivátor a moderátor diskuze (tzv. facilitátor), nikoliv jako učitel-mentor.²

V současnosti probíhají v muzeu dva projekty, které využívají poznatků získaných během předchozích let a kladou si za cíl vytvořit unikátní výukové materiály (interaktivní animace, hry, stolní hry, pracovní a metodické listy aj.). Výukové materiály budou využitelné při soutěžích, konferencích, workshopech a samozřejmě při lektorských programech muzea. Výstupy projektů jsou cílené na žáky základních škol, ale jsou využitelné i pro studenty středních škol a pro širokou laickou i odbornou veřejnost. Realizace projektů povede také ke sdílení získaných zkušeností a postupů s pedagogy díky akreditovaným školením pro učitele základních škol pod záštitou MŠMT ČR.

Projekt s názvem „Barevný svět“ prezentuje téma barev očima fyzika, archeologa, psychologa, ekologa i uměl-

Pohled na valašskou krajinu v době bronzové ze hry „Proměny krajiny“

ce a každý jednotlivý pohled dotváří část barevné mozaiky. Projekt je dotován z programu Ministerstva kultury ČR „Kulturní aktivity - podprogram „Podpora výchovně vzdělávacích aktivit v muzejnictví“ pro rok 2015. Projekt je strukturován do šesti výukových celků. První celek má název „Jak vznikají barvy“ a zaměřuje se na fyzikální podstatu světla a vnímání barev meteorologických procesů a jevů. Vysvětluje, proč je obloha modrá, sníh bílý, jablko červené a duha obsahuje celé spektrum barev. Následuje celek s názvem „Mícháme barvy“, který vysvětluje teorii barev a věnuje se různým typům míchání barev. Kapitola „Vnímáme barvy“ se věnuje podprahovému působení barev na lidskou psychiku a barvě jako výrazovému prostředku nejen v umění. V části s názvem „Využíváme barvy“ získají uživatelé informace o využití barev v tradiční historické, lidové a umělecké tvorbě. Následuje botanická sekce „Barvy a rostliny“, která popisuje funkci barvív ve světě rostlin a odhaluje tak například tajemství barev podzimního listí. Poslední část je věnovaná barvám v říši zvířat; uživatel se dozví, jak vidí pes či jak vypadá oko včely.

Druhý projekt nese název „Pořízení vybavení a výukových pomůcek určených k interpretaci vztahu člověka a krajiny na Valašsku“ a je dotován z prostředků Státního fondu životního prostředí. Výstupem projektu bude soubor unikátních interaktivních her a dalších výukových pomůcek, které budou sloužit k efektivní výuce komplexních environmentálních témat. Hra „Proměny krajiny“ se zaměřuje na vývoj přírodní i společenské složky valašské krajiny v průběhu historie. Uživatel při hře prochází časovými epochami (prvohory, druhohory, doba ledová, doba bronzová, středověk, valašská kolonizace, průmyslová revoluce, socialismus, současnost) a objevuje skrytá tajemství prostřednictvím kvízů a hádanek s vazbou na Valašsko v současnosti. Hra „Po nás potopa“ se zabývá vlivem lidské činnosti v krajině na příkladu povodní. Uživatel má za úkol ochránit město v údolí před povodněmi pomocí investic do protipovodňových opatření. Myšlenka obou her vychází z konceptu simulačních tahových strategií a využívá zkušenosti s podobnými hrami, které byly již při muzejních aktivitách testovány.³ Obě hry zároveň budou obsahovat evaluační systém, který přispěje k dalšímu rozvoji kvality multimediálního vzdělávání. V rámci projektu budou pořízeny také interaktivní tabule, stolní hry a další originální interaktivní prvky.

Oba projekty budou zakončeny k začátku roku 2016, a proto se školy i běžní návštěvníci muzea můžou již brzy těšit na inovativní a zajímavé interaktivní produkty z tvorby Muzea regionu Valašsko.

1 HUSÁK, Jan. Use Multimedia Games to Improve Education Effectivity of Complex Environmental Issues. *Innovation in environmental education: ICT and intergenerational learning*. Ed. Francesca Ugolini. Florence: 2015. IN PRESS.

2 BÍLEK, Martin. *Konstruktivismus ve výuce přírodovědných předmětů*. Olomouc: 2008, s. 6.

3 HUSÁK, Jan. Využití konstruktivisticky orientované interaktivní hry pro výuku environmentálních témat: protipovodňová opatření v krajině. *Geografický výzkum: Participace a angažovanost*. Ed. Robert Osman. Brno: 2013, s. 81–91.

Putování po Valašsku na konci doby bronzové

Samuel Španihel

Je brzy ráno. Sedíme při vyhasínajícím ohni a chystáme se pokračovat v naší společné výpravě. Vzpomínáte, kam jsme se minule vypravili? Koho jsme cestou potkali, kde a kdy se zastavili? Dnes jsme nocovali na kopci Světlíkov nedaleko Loučky. Říkáte, že kraj vůbec nepoznáváte? Jistě že ne. Cestujeme totiž časem do prehistorie, do doby lidu s kulturou popelnicových polí, tedy asi 3 000 let zpátky od dnešního dne.

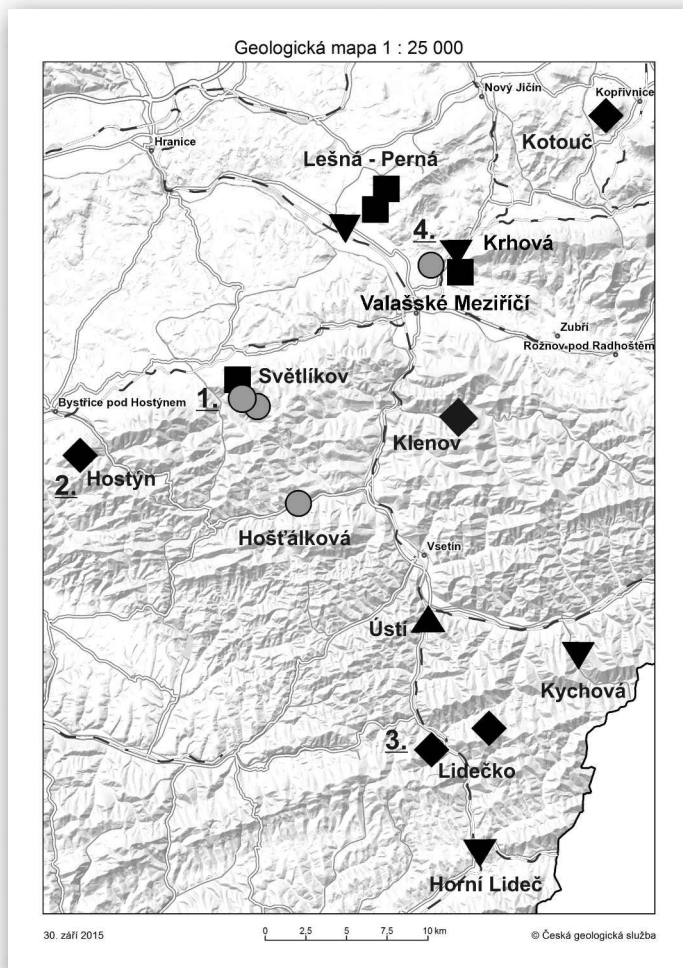
Jantarová stezka

Včera jsem Vám ukázal osadu a zúčastnili jsme se malé slavnosti na naší počest. Víc tu ale již k vidění není, proto vyrážíme dál. Cestou projdeme kolem místních pohřebišť na „Polomsku“ a na „Chudačce“ a vyrazíme směrem na západ k hoře, která se dnes jmenuje Hostýn. Hradiště plnilo úlohu strategického pevného bodu, který střežil jednak vstup do oblasti „beskydského kmene“ a jednak hlídal důležitou obchodní cestu známou jako Jantarová stezka. Dokládá to menší množství nálezů i nepřítomnost pohřebišť a hustšího osídlení lokality.

Pomalou stoupáme kolem kopce až k jihozápadní kleštovitě bráně, která je vsazená do zemního opevnění s dřevěnou a kamennou konstrukcí. Ještě o 3 000 let později bude její torzo místy dosahovat až 8 metrů. Na vrcholu konstrukce stojí palisáda a opevnění je navíc posilněno příkopem. Vcházíme okolo dvou mužů s bronzovými kopími a okrouhlými dřevěnými štíty. Oba mají za pasem dlouhé bronzové dýky a starší z nich má na hlavě jednoduchou čepcovitou přilbu z téhož materiálu.

Uvnitř opevnění nalezneme několik domů. Jeden z nich je srubové konstrukce a je omítnutý vápennou omítkou. Před ním stojí muž, který je očividně správcem nebo možná samým knížetem-knězem „beskydského kmene“. O tom, že je mocným válečníkem, svědčí jeho bronzová výstroj a výzbroj. Dlouhé vlasy kryje kónická přilba s chrániči lící a s chocholem z koňských žíní. Dvojdílný pancíř s nízkým límcem z leštěného bronzového plechu zdobený slunci na prsou nechrání o moc lépe než kožená zbroj. Suknice sahající nad kolena, přepásaná koženým opaskem s velkou bronzovou záponou, zabarvená drahou modrou barvou symbolizuje jeho bohatství. Holené až po kolena jsou chráněné bronzovými knémidami (nákolenicemi) zdobenými vodními ptáky a koly slunečních vozů.

U pasu mu visí bronzový meč s rukověť zakončenou proti sobě stojícími symetrickými hadovitými anténkami. Jeho čepel má asi 60 centimetrů – jde tedy hlavně o bodnou zbraň. O zeď srubu je opřen malý vypouklý štít vyklepaný z bronzů. Jeho velikost neomezuje pohyb, takže je vhodným doplňkem nejen k meči, ale i k těžkým kopím a lehčím vrhačím oštěpům, stojícím vedle. Kousek od domu stojí vůdcův dvojkolový vozík se zapřaženým koněm. Oba zdobí různé bronzové ozdoby ve tvaru spirál, osmiček,

Mapa regionu – sídliště (čtverec), pohřebiště (kruh), hradiště (kosočtverec), depot (trojúhelník směřující dolů), náhodný nález (trojúhelník směřující vzhůru) a jednotlivá zastavení (1.–4.)
(Zdroj: www.geology.cz)

puklik a vodních ptáků. Bojový vůz je nejtěžší a nejprestižnější válečnický stroj své doby. Vždyť i sám faraón na podobném vyjíždí do bitvy.

Náčelník jedná s muži, kteří cestují po Jantarové stezce a obchodují se solí z oblasti budoucího Malopolska a musejí tady zaplatit clo. Na přijetí čekají také obchodníci s cínem z dnešních Krušných hor a mezitím obchodují se skupinou, která dovezla měď z území pozdějšího Slovenska. Tihle všichni patří mezi různé kmeny lužické kultury, takže mají podobné zvyklosti a možná si i celkem dobře rozumí. Zboží si mezi sebou jednoduše směňují nebo používají jako platidlo živý skot, bronzové kroužky či svitky zlatého drátu.

Mezi cizinci, kteří taktéž čekají na přijetí, poznáváme obchodníky s bronzovými nádobami z řeckých Mykén a zvláštní skupinu dívek, jež jsou oděny v šaty hustě zdobené jantarem. Jde o Hérododem připomínané „panny hyperborejské“, které cestují skrze celou Jantarovou stezku ze zimoviska slunečního boha na březích dnešního východního Baltu na ostrov Délos, kde je druhé hlavní kultovní místo téhož boha, v Mykénách známého jako Apollón. Časem, když se panny z Délu nevrátí, začnou Hyperborejci posílat jenom jantar zabalený v slámě. Jak Hérodotos tvrdí, kámen chráněn svou svatostí vždy bezpečně docestoval na Délos. Tady jasně vidíme, že slunečné náboženství lidí vyznávali na obrovské ploše Evropy.

Zakopané meče

Nyní se posuneme dále. Výjimečně procestujeme úsek neobvyklé délky až k budoucímu Lidečku. Cestou zaznamenáme pouze jedno pohřebiště v pozdější Hošťálkové, kde byl archeologicky doložen jenom jeden hrob. Nenechme se ale mýlit – kde je jeden hrob, bývá jich obvykle více, a kde jsou

■ Rekonstrukce oděvu a výzbroje posádky lužického hradiště
(Zdroj: www.twcenter.com)

pohřebiště, byla jistě i sídliště. Je jenom úlohou archeologie je najít a doplnit obraz krajiny dané doby. Tuto tezi podporuje i nález bronzové sekery v dnešním Ústí, kde by se dalo na strategickém soutoku Senice a Vsetínské Bečvy taktéž očekávat nížinné osídlení.

Okolí dnešního Lidečka představuje druhé výrazné osídlení lidu lužických polí. Hradiště umístěné na levém břehu Senice střeží prastarou Lomenskou stezku. Lokalita, kterou v budoucnu známe jako Kopce, má zachované zbytky opevnění s kamennou konstrukcí a příkopy. Na lokalitě proběhl jenom povrchový sběr, z kterého pochází převážně keramika. Nepřímé indicie však poukazují na fakt, že tohle místo by mohlo být významnějším sídlem. Projdeme tedy menší bránou. I tenhle vchod je silně střežen kopiníky a lučističky. Na rozlehlejších z plat stojí dlouhý dům-megaron, ke kterému jsou otočeny všechny chalupy v okolí. Je to místo, kde zasedá pán se svou družinou bojovníků. Zde probíhají rituální pitky a hostiny zpečetující bratrství mezi muži.

Všimněte si skupiny lidí pracujících v jednoduchém přístřešku s plnoucí ohněm, který je bokem od shluku domků. Obyvatelé hradiště chodí okolo s úctou a bázní. Tajemné symboly a zlatavé odlesky dodávají zvláštní atmosféru. Jsou to čarodějové? Téměř. Dva postarší muži a jejich učni se totiž věnují práci s kovem. Kovotepci se považují za výjimečné lidi, protože ovládají práci s kovem, který je považován za božský materiál.

Nejstarší z mužů lije do dvojdielného kamenného kadlubu taveninu a plní formu sekerky. Druhý kovotepce ryje do půlměsícové břitvy motiv božských dvojčat sekerníků. Někteří pomocníci vyrábějí dráty, záplatují, nýtují nebo navíjením pásu plechu na tyč vyrábějí oblíbené náramky. Ti zručnější dělají jehlice s různými ozdobnými hlavičkami, nebo dokonce spony. Tady je vskutku doba bronzová, ne jako v malých osadách, kde stále převládá kámen a dřevo!

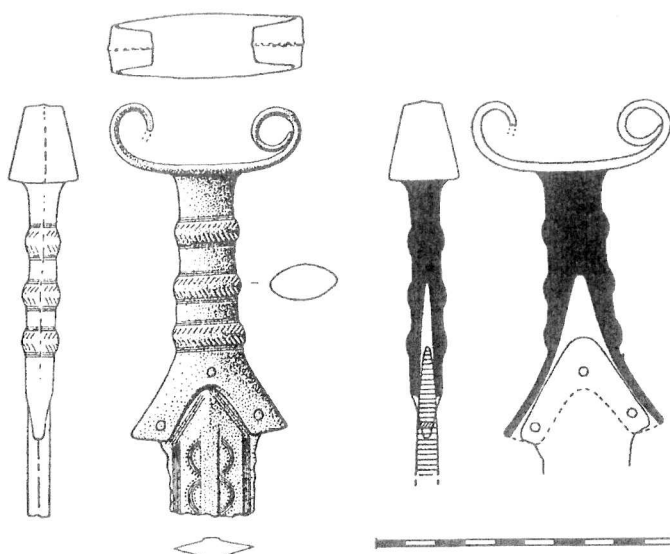
Z hradiska se vydáme na sever, ale ještě předtím zmíním dvě lokality v okolí. Jednou z nich jsou výrazné skály asi 3,5 kilometru severovýchodním směrem (v dnešní poloze „Zámčisko“), kde stojí menší výšinné sídliště opevněné skalnatými útvary, díky nimž nebylo nutné stavět opevnění. Pár takových míst jsme už viděli, takže ho mineme a vydáme se na sever. Druhou lokalitou je budoucí trať „Strání“ blízko Horní Lidče. Odtud pochází nález několika bronzových mečů s anténovitou rukovětí, jaké jsme mohli už vidět

u válečníka na Hostýně. Drahé meče byly do země uloženy zlámané. Určitě se jedná o obětinu zemským nebo vodním duchům v okolí hradiště.

Cestou na severovýchod půjdeme po úbočí kopců až do údolí říčky, které se časem začne říkat Kychová. Tu si nepozorovaně všimneme muže, který něco zahrabává do říčního břehu. Dnes už víme, že to bylo 25 bronzových náramků.

Víte, jak se těmto pokladům říká? Jde o tzv. depoty. Ty se dělí na dva typy: reverzibilní a ireverzibilní. Reverzibilním je právě námi objevený kychovský poklad. Vlastník, pravděpodobně kupec nebo řemeslník, si předměty potajmu ukryl s představou, že se pro ně jednou vrátí. Což se mu očividně nezdařilo. Ireverzibilní depoty představují meče ze „Strání“. Šlo s největší pravděpodobností o dary nebo obětiny. Předměty se do země ukládaly v průběhu společného rituálu. I když mnoho lidí vědělo, kde se depot nachází, chránila jej jeho posvátnost, protože případné vyzvednutí se rovnalo svatokrádeži.

Pojďme však dále. Zastavíme se až u dnešního Klenova, kde na vrcholu leží další menší opevněné hradiště. Nezdržme se však, podobné lokality jsme už navštívili.

Meče z Horní Lidče, rekonstrukce (Dle Čermáková 2014)

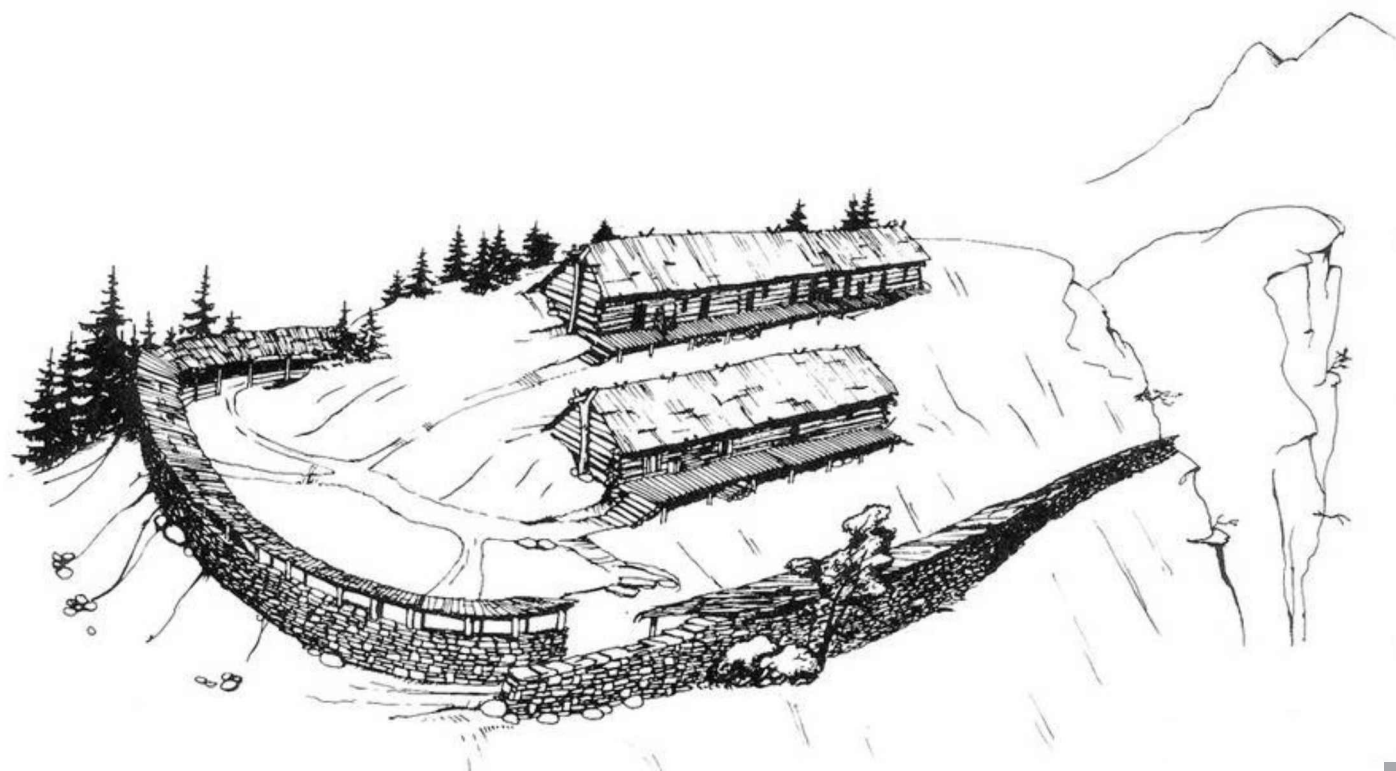
Pravěká špajzka

Pokračujeme přímo do srdce valašskomeziříčské oblasti. Cestou se zastavíme u lidí pracujících na polích. Část z nich jsou jistě otroci, ale většina jsou svobodní rolníci.

Skoro všechny nástroje, se kterými pracují v zemědělství, jsou z kamene nebo dřeva. Jedinou výjimku představuje bronzový srp. Člověk už zvládl orbu dřevěným rádlím taženým dvojicí ujařmených turů, ale zatím bez chomoutu. Jak už bylo zmíněno, oralo se křížem krážem, takže políčka měla čtvercový tvar.

Když už jsme na poli, co myslíte, na čem byste si mohli v době bronzové pochutnat? Brambory, rýže, rajčata, papriky, těstoviny, čokoláda, cukr nebo káva? Špatně! Tohle všechno se objeví až za víc než dva tisíce let. Základ jídelníčku tvoří obilí, luštěniny a několik druhů zeleniny, jako například cibule. Většina jídel má podobu kaše, převážně slané. Sladí se jenom občas, a to medem nebo sušeným ovocem.

V okolí polí a na hranici lesa rozeznáme několik domestikovaných zvířat, jako jsou krávy, ovce, kozy, kachny, slepice a prasata. Díky nim si lidé zpestřují jídelníček nejen masem, ale i mlékem či vajíčky. Dále stravu obohacují ryby, lovná zvěř nebo říční škeble. Pes i kočka se už také potulují po okolí. Když opustíme pole a vykoučujeme k dnešnímu vršku „Na Kopci“, vidíme sad, ve kterém roste jablono, hrušň, třešň i višň.

Rekonstrukce modelového hradiska podle lokality Ostrá skala (Slovensko) (Zdroj: www.hradiska.sk)

Vystoupáme na vrchol a rozhlédneme se po osadě. Čemu jsme jinde nevěnovali pozornost, jsou plytké jámy v okolí každého domu. Některé z nich jsou větší, nepravidelné a nezakryté. Pomalu se plní odpadem. To jsou hliníky, odkud se bere hlína na stavbu domu a výrobu keramiky. Zajímavější jsou menší díry kruhového tvaru s hlubší hruškovitou jámou. Jedná se o zásobnice – pravěké špajzky, kde se ukládá obilí. Co v nich kromě jídla můžeme nalézt? Někdy jáma poslouží jako hrob násilně usmrčenému jedinci, poměrně často s rozbitou nebo odřezanou hlavou. Ani děti nebyly pohřby v obilných jámách ušetřeny, ale jejich těla se nacházejí netknuta, bez stop po násilí. Dnes archeologové vědí, že osvědčeným způsobem, jak zastavit šíření zejména infekčních chorob, bylo vhození dítěte do zásobnice, kde se udusilo po zasypání hlínou. Představte si, že na kostech dospělých byly dokonce nalezeny doklady vaření a krájení! Lidožroutství bylo poměrně časté, i když člověk nebyl pojídán kvůli masu, ale spíše z náboženských důvodů. Ti, kterým bylo dopřáno právo normálního pohřbu, byli spáleni a uloženi na pozdějším Helštýně, tradičně odděleném od světa živých vodotečí. Z vrcholu Helštýna už dále nepůjdeme, jenom se naposledy rozhlédneme po okolí. Někde v údolí mezi námi a osadou bude časem nalezen depot, ve kterém budou dvě bronzová koňská udidla a několik náramků podobných těm z Kychové. Také kousek na severozápadě, blízko novověkého Velkého choryňského rybníka, se možná právě do země ukládá další bronzový poklad deseti tyčinkovitých náramků a dvou náramků s růžicemi. Jeho majitel jistě žije v jedné z nížinných osad na pomezí katastrů obcí Lešná a Perná.

Sídlo moci

Po celou dobu se zmiňujeme o velkém knížeti-knězi, ba možná jsme ho i potkali. Ale víte, kde bydlí a jak vypadá jeho hradisko? Podívejme se k severovýchodu, kde můžeme nalézt obrys dnešní hory Kotouč. Ještě je celá, bez lomu. Právě toto místo můžeme směle považovat za centrum celého „beskydského kmene“. Tady na hradisti, které má téměř 13 ha, má náčelník svůj velký megaron, kde se střetávají na rituálních pitkách všichni předáci klanů i menších hradist, tady se shlukují bojovníci a sídlí nejlepší řemeslníci. Zde plynou zisky z obchodu i lokálních válek. Bezpečí hradistě zajišťuje dvojitý pás opevnění s příkopy. Je to skutečné sídlo moci plné luxusních předmětů.

Toto místo je však také náboženským centrem, kde se kníže-kněz se sborem kněží a kněží klanů modlám bohů v dřevěných chrámech. Uctívají se bohové slunce, podsvětí, války, ale i lásky, rodinného krbu nebo úrody. Jejich „populárnější“ verze znáte z řeckých mýtů a bájí. Používají se různé náboženské předměty, chraštítka, amulety, picí rohy nebo nádoby v podobě zvířat a lidí. Rituální lidožroutství i lidské oběti tu probíhají častěji než kdekoli jinde.

Touto nepěknou představou končí naše putování Valašskem doby bronzové a raději sejdem dolů do dnešního Valašského Meziříčí, kde je možnost navštívit naše muzeum a případně se setkat s archeologem, který Vás provázal prehistorickým krajem. Nebo se můžete na některou z lokalit vydat sami a přímo na místě si ověřit, kolik si toho z našeho putování pamatujete.

Literatura:

BLÁHA, Ondřej. *Nové poznatky pravěkého osídlení v povodí říčky Juhyně na základě povrchových sběrů v k. ú. Kunovice*. Nepublikovaná bakalářská práce, Brno, 2011, s. 31.

BOUZEK, Jan. *Pravěk českých zemí v evropském kontextu*. Praha, 2005, s. 99–112, 115, 122.

ČERMÁKOVÁ, Eva. *Pravěk Valašska*. Vsetín, 2014, s. 35–53.

PODBORSKÝ, Vladimír. *Dějiny pravěku a rané doby dějinné*. Brno, 2004, s. 113–123, 142–143, 154–155.

MAKAROVÁ, Erika. *Príspevok ku kroju lužickej kultúry na Orave. Zborník oravského múzea XXVII*, 2010, s. 15–33.

MAKAROVÁ, Erika. *Ženský kroj lužickej kultúry v dobe bronzovej na Slovensku pokus o rekonštrukciu na základe hrobových nálezov a depotov. Študijné Zvesti Archeologického Ústavu SAV 44*, 2008, s. 65–191.

www.hradiska.sk

www.twcenter.com

Když se hory modrají haferami

Valašský podzim je poetický a krásný. Listí na sebe bere celou paletu barev a stromy se halí do kabátů nepřeborných odstínů červené a žluté. Beskydské lesy touto dobou otevírají svou náruč a nabízejí hojné množství ze svých pokladů. My pak plní elánu a očekávání vyrážíme na sběr hub, ostružin či šípků... Nedočkavě vyčkáváme zejména na malé modré kulaté korálky sedící mezi zelenými lístky – hafery!

Modrá pusa od borůvek k valašskému sklonku léta neodmyslitelně patří. Pro svou oblibu si brusnice borůvka (*Vaccinium myrtillus*) získala řadu lidových názvů, jako hafera, černá jahoda či borůvčí. Její keřiky nalezneme zejména na kyselých, málo výživných a vlhčích půdách v lesích, světlínách či při okraji pasek.

Není náhodou, že jsou na Valašsku hafery odnepaměti tak oblíbené. Mají hned několikateré využití. Pro své léčivé účinky se sbírá list, který obsahuje řadu významných látek. Díky vysokému obsahu tříslovin se hodí k přípravě čaje při průjemových onemocněních, žaludečních obtížích, zánětech močových cest či kožních onemocněních. Má desinfekční účinky, působí protizánětlivě a močopudně. Odvar z listů se používá zejména jako podpůrný prostředek při léčbě cukrovky, kdy pro svůj obsah glukokininů snižuje hladinu cukru v krvi.

Plody borůvky, černomodré bobule, rovněž obsahují doslova koktejl významných prvků. Zlepšují vidění, léčí šeroslepost, podporují imunitu, snižují hladinu cholesterolu v krvi, napomáhají při střevních onemocněních, léčbě obezity, regeneraci sliznic či nikotinové abstinenci. Významné jsou též její zklidňující a protistresové účinky.

Neodmyslitelnou součástí je zejména využití hafer v jídelníčku našich předků. V kuchyni se vždy využívaly čerstvé, na zimu se nakládaly do cukru či alkoholu, zpracovávaly také do podoby džemů, kompotů, sirupů či oblíbeného vína. Známe jsou na Valašsku zejména borůvkové knedlíky, frgály či šišky s přelivem.

Máte nasbíráno? Uvařte si haferové knedle!

Recept na haferové knedle

40 dkg polohrubé mouky, 2 dkg droždí, 250 ml mléka, 1 lžička cukru do kvásku, 1 vejce, špetka soli, borůvky
Zvlažného mléka, droždí a cukru připravíme kvásek. Jakmile vzejde, přidáme jej do předem prosáté mouky, přimícháme vejce a mléko a zaděláme tužší těsto, které pak necháme na teplém místě vykynout. Bochánky těsta bohatě plníme borůvkami a vytvarujeme knedlíky. Ty poté vaříme bez obracení 8 minut v páře, dokud nejsou nadýchané jako obláčky. Na závěr pocukrujeme a přelijeme rozpuštěným máslem.
Dobrou chuť!

Borůvky byly vždy vítaným zpestřením chudého valašského jídelníčku. Děti je často sbíraly na prodej a za utržené peníze si kupovaly například školní pomůcky. (Foto J. Trezner)

Borůvky – tyto sladké, voňavé, na jazyku se rozplývající bobulky však nejsou určeny pouze nám, lidem. Mějme na paměti také ostatní návštěvníky lesa, kteří si na nich rádi pochutnají. Mezi přední borůvkové labužníky patří zejména největší šelma Beskyd – medvěd hnědý. Nesbírejte proto v oblastech, kde je sběr lesních plodů zakázán. Nezapomínejme však také na poetický odpočinek a relaxaci. Není přece důležité honit se za „litry“ s hřebem v ruce a nechat za sebou doslova spoušť. Oprostěte se na chvíli od rozruchu města a vychutnejte si sběr lesních pokladů se všim všudy!

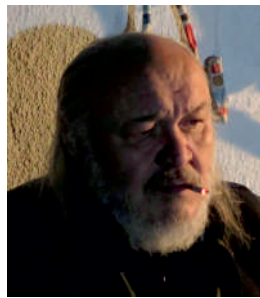
Bohdana Šimčíková

Poděkování za finanční dar

V letošním roce přispěla firma **GALVAMET spol. s.r.o.** (Vsetín) Muzeu regionu Valašsko na realizaci a rozvoj časopisu Valašsko, vlastivědná revue finančním darem. Dárci srdečně děkujeme.

František Segrado

František Segrado (*8. 1. 1955 Vsetín), charismatický Valach – zpěvák, muzikant, textař, herec, vypravěč a výtvarník – je muž mnoha talentů. Před rokem 1989 pracoval se sítotiskem ve vsetínské Irise a jeho manželka Marie tu malovala vánoční ozdoby. Od roku 1990 vedou v Jablůnce firmu Hobbit-potisk textilu. Celý život výtvarně tvoří (šperky, obrazy, sochy i objekty), což mu proti divadlu a muzice poskytuje největší míru svobody a dovoluje mu pracovat impulzivně (jeho slovy tzv. „erupční metodou“). Vystavuje příležitostně; letos na jaře s architektem Liborem Sošťákem uspořádal výstavu ve Zvonici na Soláni.

Františku, kde jsou kořeny Tvého výtvarného talentu a směřování?

Moje „valašská“ babička u Hofmana v Jablůnce malovala nádobí, skříňky; doma ornamentiky zdobila dřevěné krabičky, které pro ni dělal děda-stolař. V mých devíti jsme se přestěhovali na Soláň, rodiče tam vedli hotel a přátelili se s nimi Podešvovi a Hofmanovi. Vodil jsem ke „strýcům“ do ateliérů zájezdy a u Hofmanů občas provázel po domě. Někdy jsem Hofmana pozoroval při malování, býval strašně nervní a pořád přistupoval k plátnu a zas od něj. Ptal jsem se ho, proč to dělá, a řekl mi, že oko musí držet pružnost a z odstupu vidí celek. Vzpomenu si na něj pokaždé, když maluju malé akvarely a dívám se na ně dlouho jen zblízka. Pana Podešvy jsem se zase jednou zeptal, proč maluje lidi takové „hrčaté“. Prý proto, že to jsou ti rázovití Valaši. Já na to, že však to je Joža z Dobáku, on je škaredý chlap, ale že by tak moc?

Chtěl ses jako oni věnovat výtvarné profesi a studovat na hradištské umprumce, že ano?

Chtěl, ale dnes jsem rád, že umprumku nemám. A nemám díky tomu v hlavě žádné Jiroudky, Padrlíky, prostě nikoho.

Od konce 70. do počátku 90. let jsi s Marií vyráběl cínové, stříbrné i keramické šperky a s úspěchem jste je vystavovali na celostátních soutěžích AMO (s okresními a krajskými koly). Co Vás k tomu přivedlo?

Uzrodu byl vlastně Pavel Drda, vymodeloval z vosku torzičko Venuše. Zaformoval jsem je, odlil z cínu. Byl to můj první šperk. Nebyl dokonalý, tak jsem šel za zubaři, aby mě lití naučili, dali mi základy. Kovové šperky jsme s Marií odlévali do ztraceného vosku, i s křemeny, říkali jsme jim „bečvíny“. Jeden vyučený šperkař tvrdil, že lití přímo na šutr není technicky možné, ale my, laici, jsme to nevěděli a povedlo se. Je to krásná a stará technika.

Vedli jste keramický kroužek v Domě Pionýrů ve Vsetíně. Jak se Vám pracovalo s dětmi?

Děčka mají větší fantazii než my všichni dohromady. Chce to jen dobře volit témata a naučit je řemeslo. Šli jsme s nimi nakopat jíl a pálili jsme v ohništi. Začali jsme prostě od začátku a děčka to bavilo. Učili jsme je „jak“ a ne „co“ mají dělat – to nebylo zvykem (běžně napodobovaly výrobek-vzor soudruha učitele a vychovávali se epigoni).

Ve Vašem vsetínském bytě U Růžičků se scházeli kamarádi a umělci (do 1984). Jak na ta léta vzpomínáš?

S Maruškou na tu dobu vzpomínáme moc rádi. Bylo to strategicky výhodné místo (i estébákům „se líbilo“, když mrzli pod našimi okny ve volze, nabídlí jsme jim horký čaj). Bývalo u nás až třicet lidí. Malovalo se, vykládalo, zpívalo o čaji, topinkách a hrnci kyselice. Když se dařilo, i při vínu. Pavel Drda, Mirek Adámek, Mario Kotrba měli cestou ze školy u nás „mezipřistání“. Je fakt, že určitý motor nám bolševik dával, natruc jsme vymýšleli různé věci. Scházeli jsme se jednou, dvakrát do roka v nějaké hospodě, rozvěsili tam na prádelní šňůry obrázky, básničky, fotky. Nebo tři, čtyři roky po sobě jsme dělali dětský Malovaný den na terasách restaurace Vyhlička, z temperek a tapetolu jsme do kbelíku připravili barvy, dovezli lepenky a malovalo se, vystavovalo. Pozvali jsme kamarády výtvarníky, za dva dny jsme tam měli asi 1800 dětí s rodiči.

Tvoje vůbec první výstava ve Vsetíně v M-klubu (1981) byla předčasně ukončena...

Nebyl jsem za bolševika oblíbený. Maloval jsem tehdy víceméně realisticky (chtěl jsem sobě i druhým dokázat, že to umím), ale druhý den soudruzi sundali akty, třetí ji uzavřeli. Jaké to muselo být pro ně překvapení, když zjistili, že jsem vystavoval v Moskvě!

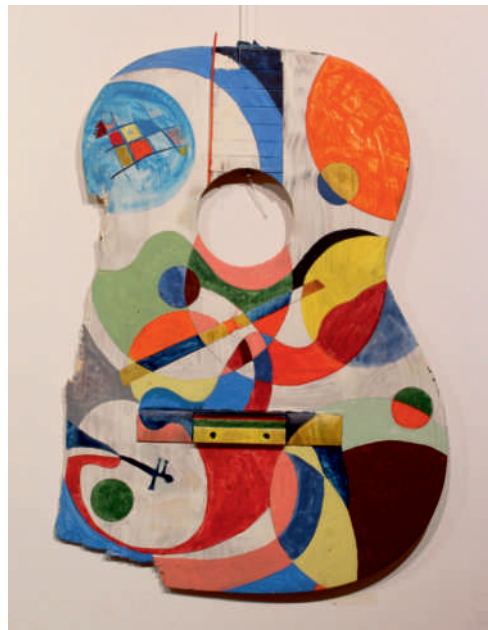
Jsi živelný typ umělce, tvoříš spontánně, s hravostí, rád experimentuješ s technikami, materiálem. Dokážeš vidět umění skryté v mnohém: inspirují Tě v současnosti nejprostší, všední i neužitečné předměty, které dosloužily, a tvůrčím způsobem je „recykluješ“. Co je podle Tebe smyslem umění?

Umění polidštuje tento svět. Už pračlověk tvořil, důkazem jsou nástěnné jeskynní malby staré desítky tisíc let, a jeskyni tím změnil v tu svou. Kdyby nebylo umění, tak nejsme lidé.

Františku, děkujeme za poutavé vyprávění ze života, dodatečně gratulujeme k Tvým šedesátinám a přejeme hodně tvůrčích radostí!

Olga Mehešová

(Foto z výstavy ve Zvonici na Soláni)

Plachta pro nevěstu

Iněné plátno,
kopřivová paličková krajka,
výšivka hedvábím,
šitá značka B 9, 218x109 cm,
Valašsko, před rokem 1892
(Foto M. Ošťádal)

Etnografické sbírky patří v rámci vsetínského muzea k těm nejstarším. Některé předměty, jež jsou jejich součástí, byly dokonce sbírány už před samým založením muzea (1924).

Týká se to i několika kusů z vzácné kolekce plachet pro nevěstu, jichž muzeum ve Vsetíně uchovává přes dvě desítky. Téměř polovina z nich pochází z tzv. *Bubelovy sbírky*, jež byla shromažďována před *Uměleckou a valašskou národopisnou výstavou na Vsetíně*, která se uskutečnila v roce 1892. Všechny tyto plachty mají v rohu červeně křížkovým stehem vyšitu značku B a pořadové číslo – tvoří neucelenou chronologickou řadu s číslicemi od 2 po 33.

Soubor těchto plachet bez bližších nálezových okolností (lokality, stáří apod.) se do muzea dostal prostřednictvím dvou akvizic v letech 1960–1961, a to koupí od R. Kybastové ze Vsetína.

Na již zmiňované národopisné výstavě bylo plachet vystaveno 77 (sesbíráno jich údajně bylo 190) a pocházely většinou z „*Liptála, Johanové, Ústí, Halenkova, Růžky, Hovězí a Zděchova*.“ Právě tato informace by mohla napomoci v určení místa jejich původu. Ovšem zda mezi nimi byly i naše plachty z *Bubelovy sbírky*, můžeme se dnes jen dohadovat.

Plachty pro nevěstu nazývané též „oděvadla“ či „úvodnice“ byly nejčastěji ručně šity ze dvou šířek jemného Iněného, později i bavlněného plátna. Mezi oba pruhy byla obvykle vsazena vložka s bohatou výšivkou či krajkou, která byla mnohdy ještě okolo zdobena výšivkou, takže výzdoba pak tvořila pás široký až 20 cm a dlouhý přes 200 cm. Zdá se tedy k neuvěření, že „*s plachtou bývala valašská švalka (švadlena) za několik měsíců, ba za několik jen neděl hotova*“ (M. Václavěk). Výšivka prováděná smetanově žlutým hedvábím (původně snad modrým, které působením času a praním postupně vybledlo) bývala geometrizovaného rostlinného ornamentu s motivy srdíček, rozmanitých květů, rozpuštěných jablíček, pilek apod. Celkově dosahovaly „úvodnice“ délky více než 200 cm a šířky přes 100 cm.

Nejstarší „oděvadla“ ze sbírek vsetínského muzea jsou datována do konce 18. století, z tradičního ženského kroje pak mizí koncem století následujícího.

Tyto plachty, které plnily funkci magickou (byly údajně prostředkem k dosažení plodnosti) a také funkci reprezentativní (pro svou umnou výšivku), provázely ženy od kolébky až po rakev. Nosily je přehozeny vzadu za krkem a kolem ramen se splývajícími konci na prsou složeny do úzkého pásu tak, aby vyniklo jejich zdobení.

Poprvé ji na sobě měly o svém svatebním dni – odtud též název „svatební plachta“, „plachetka pro nevěstu“. Dle některých pramenů ji k svatbě dostávaly od matky či kmotry, dle jiných si ji vyšivaly samy. Odívaly se jí pak i při dalších významných událostech – např. při „úvodech“ (církvních obřadech očisty matky po šestinedělí), proto též pojmenování „úvodová plachta“ či „úvodnice“; o křtu v ní nosily novorozenáta do kostela a braly ji též na cestu poslední – do hrobu. Také proto se jich zachovalo nemnoho a jsou velmi cenné.